

Problematika depersonalizácie v online prostredí

Mgr. Františka Nováková

Online prostredie, teda internetové prostredie, má svoje špecifiká, ktorými sa vymedzuje alebo porovnáva s offline prostredím, teda fyzickým, materiálnym svetom. Obe prostredia ponúkajú odlišný typ reality, pričom práve fyzické prostredie považujeme za „naozaj reálne“ (Slater, 2002). Obe prostredia sú však informačnými prostrediami, prebieha v nich neustála komunikácia, ktorá však má rovnako svoje špecifiká a odlišnosti: online prostredie a offline prostredie majú odlišný charakter, preto aj komunikácia v nich je odlišná. Hlavnou témou príspevku je tzv. depersonalizácia morálneho agenta, teda ľudského používateľa v online priestore, čo znamená jeho odlišné správanie v online priestore v porovnaní s offline priestorom. Takéto správanie má svoje výrazné negatívne prejavy, ale výsledky výskumu realizovaného v rámci dizertačnej práce (Nováková, 2018) naznačujú, že odlišné správanie v online priestore môže mať nielen negatívne, ale aj pozitívne prejavy. Na tomto mieste je charakterizovaný teoretický kontext výskumného problému, ktorým je spomínaná depersonalizácia a napokon aj časť výskumu (predovšetkým zistenia obsahovej analýzy), ktorý bol realizovaný ako súčasť dizertačnej práce (Nováková, 2018).

Príčiny depersonalizovaného správania v online prostredí

V online prostredí sa často stretávame s napätím, ktoré môžeme vidieť napr. v statusoch na sociálnych sieťach, v komentároch k článkom alebo videám alebo v príspevkoch na diskusných fórach. Pojmy ako „trolling“, „flaming“ a „hating“ sú už bežnou súčasťou denne používanej slovnej zásoby. Virtuálne prostredie je sociálnym priestorom, v ktorom sa utvárajú nové pravidlá správania sa a bytia, príčinou čoho je práve virtualita a simulácia, pohlcujúca skúsenosť, prostredníctvom ktorej má používateľ možnosť reagovať na stimuly vo virtuálnom online prostredí rovnako ako v reálnom svete (Slater, 2002). Vo virtuálnom prostredí si však používateľ môže osvojiť pravidlá správania, ktoré sa odlišujú od pravidiel správania v offline prostredí, prípadne si ich prispôbiť alebo pozmeniť. Depersonalizáciou používateľa tak môžeme nazvať odlišné správanie používateľa v online priestore v porovnaní s jeho správaním v materiálnom, fyzickom svete z morálneho hľadiska. Joinson (2007) takéto správanie opísal nasledovne: „Keď sú (používatelia) online, tak dokážu bez hanby flirtovať, zatiaľ čo offline sú neuveriteľne hanbliví.“

K depersonalizácii používateľa ako morálneho agenta v kontexte informačnej etiky, sa vyjadril vo svojej knihe *Ethics of Information* (2013) aj Luciano Floridi. Morálnym agentom je podľa neho interaktívny, autonómny a prispôsobiteľný systém, ktorý môže vykonať morálne činy. Následkom morálneho činu je morálne dobro alebo zlo. Morálnym agentom v kontexte príspevku je ľudský morálny agent, teda používateľ, ktorý môže vykonať morálny čin v online prostredí. Podľa Floridiho je príčinou depersonalizácie morálneho agenta odlišné vnímanie online priestoru v porovnaní s jeho vnímaním offline priestoru – používateľ vníma online prostredie ako snové, magické, fiktívne, a teda za také považuje aj svoje činy v ňom. Svoje aktivity vníma skôr ako neustále hranie počítačovej hry alebo intelektuálnu výzvu a nie ako aktivity, ktoré môžu mať aj vážne následky alebo vážny negatívny vplyv na iných používateľov, ktorí sú jeho aktivitami zasiahnutí. Hlavnou príčinou je podľa neho anonymita činností alebo následkov v online prostredí. Ide teda o nesprávne vnímanie svojho postavenia v online prostredí, čo sa odráža negatívnym spôsobom na konkrétnych činoch, ktoré morálny agent koná. Ďalšou príčinou je nemateriálny charakter online prostredia, virtuálna interakcia s používateľmi, ktorí sú „bez tváre“, používajú avatara, rozličné používateľské účty, ktoré umožňujú vytváranie množstva online identít.

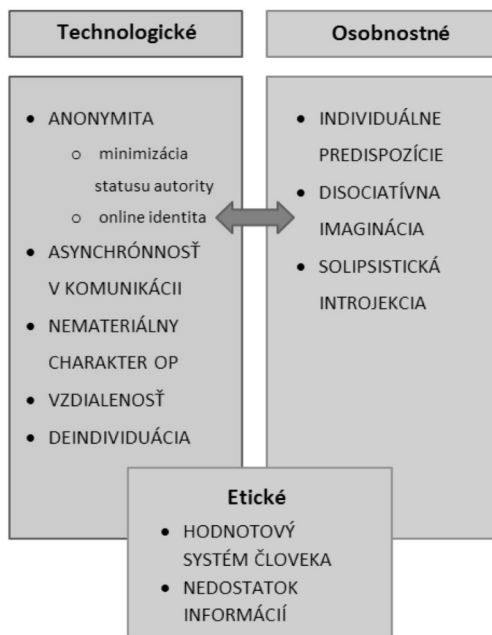
Podľa Dreyfusa (2009) zase môže byť príčinou odlišného negatívneho správania prítomnosť určitej bariéry medzi morálnym agentom a jeho činmi, keďže v online prostredí môžeme hovoriť o určitej vzdialenosti, ktorá podkopáva náš pocit „priamej prítomnosti.“ Aj napriek interaktivite online prostredia, neustálej spätnej väzby, môže mať morálny agent pocit, že je priamo v kontakte s objektmi, s ktorými komunikuje, napriek tomu všetkému je však stále na pozadí pocit nereálnosti. IKT tak vytvárajú vzdialenosť, ktorú nie je možné a nebude možné preklenúť akýmkoľvek technologickými prostriedkami (Dreyfus, 2009). IKT vytvárajú „vzdialenosť“ medzi morálnymi agentmi navzájom v online prostredí na jednej strane a medzi morálnym agentom a následkami za jeho činy na druhej strane. Technológie vytvárajú medzi morálnym agentom a jeho činom vzdialenosť, a teda znižujú jeho pocit zodpovednosti za činy v online prostredí.

Podľa Wallace (2008) je depersonalizované správanie spôsobené anonymitou na jednej strane a tzv. deindividuáciou na druhej strane – morálny agent je súčasťou masy, kedy chýba vnímanie jednotlivca ako jednotlivca. Tvorba online identít je príčinou odlišného správania podľa Sulera (2004). V prípade tvorby odlišných online identít (napr. profilov na sociálnych sieťach) ide o oddeľovanie online aktivít morálneho agenta od jeho identity v offline prostredí: „Čokoľvek, čo povie alebo urobí, nemôže byť priamo prepojené s jeho vlastným životom.“ Ďalšou príčinou je podľa Sulera minimalizácia statusu alebo autority, kedy má morálny agent v online prostredí pocit, že komunikuje s rovesníkmi. Disociatívna imaginácia sa podieľa na depersonalizovanom správaní v tom zmysle, že online priestor je oddelený od offline priestoru a morálny agent si v online prostredí vytvára imaginárne postavy, ktoré existujú vo svete oddelenom od sveta bežných povinností. S disociatívnou imagináciou súvisí tzv. solipsistická introjekcia, v rámci ktorej vníma používateľ ostatných používateľov cez ich prezentáciu v online prostredí. Suler nazýva online priestor javiskom a používateľov hercami. Ako príčinu depersonalizácie vníma aj asynchrónnosť v online komunikácii, ktorá sa odohráva akoby nie v reálnom čase. Dôležité je spomenúť ako príčinu depersonalizácie aj osobnostné predispozície, ktoré môžu mať tiež vplyv na odlišné správanie: sú to povahové charakteristiky, ktoré môžu mať vplyv na to, či je morálny agent uzavretý alebo skôr vyjadrí svoje pocity, môže byť otvorenejší a emocionálnejší vo svojom prejave. Vplyv osobnostných charakteristík tak môže spôsobiť, že zmena v správaní morálneho agenta v offline prostredí v porovnaní s online prostredím nebude výrazná, alebo bude, naopak, výraznejšia.

Príčiny depersonalizácie morálneho agenta v online prostredí sú zobrazené na obrázku 1. Rozdelené sú na tri hlavné skupiny: príčiny technologického charakteru (na strane IKT), príčiny osobnostného charakteru a napokon aj príčiny etického charakteru, na ktoré sa zabúda a ktoré zvyrazňujú umiestnenie skúmaného problému do kontextu oblasti informačnej etiky, zdôrazňujú tak etický kontext celého problému. Etické príčiny tvorí predovšetkým hodnotový systém človeka, ktorý je individuálny a závisí od mnohých faktorov a ďalej ako príčinu môžeme identifikovať aj možný nedostatok informácií potrebných na správne a etické rozhodovanie. Čím má človek viac informácií k dispozícii, tým lepšie sa dokáže rozhodnúť (Floridi, 2013). Príkladom nedostatku informácií v tomto prípade je nepoznanie kontextu príjemcu činu, nedostatok informácií spôsobený nemožnosťou pozorovať emócie, chýbajúca neverbálna komunikácia... Jednotlivé skupiny príčin navzájom spolu súvisia, nevystupujú izolovane. Na obrázku 1 je to znázornené šípkou a čiastočným prekrytím blokov skupín príčin.

Pozitívna depersonalizácia v online prostredí

Opísané prejavy depersonalizácie, ako sú napr. drzosť, agresivnosť až vulgárnosť v komunikácii, tvrdá kritika, prejavy hnevu či nenávisť, sú výrazne negatívneho charakteru. Odlišné správanie v online prostredí však nemusí mať iba negatívne prejavy, ale aj pozitívne. Cieľom výskumu dizertačnej práce preto nebolo iba skúmanie negatívnych, ale aj možných pozitívnych prejavov odlišného správania. Joinson (2007) upozorňuje na to, že voľnejšie správanie, odvážnejšie správanie v online priestore sa môže prejavovať aj empatickým, nápomocným sprá-

Obrázok 1 Príčiny depersonalizácie morálneho agenta v online prostredí

vaním. Suler (2004) menuje možné pozitívne prejavy ako sú zdieľanie osobných informácií online, odhaľovanie tajných emócií a strachu, prejavovanie až nezvyčajnej štedrosti a vládosti v komunikácii.

Výskum depersonalizácie morálneho agenta v online prostredí

Cieľom výskumu bolo čo najucelenejšie analyzovať fenomén depersonalizácie, a to nielen jeho negatívnych, ale aj možných pozitívnych prejavov v kontexte informačnej etiky. Metódou zberu dát bola realizácia pološtruktúrovaných rozhovorov, získané dáta boli následne spracované obsahovou a fenomenografickou analýzou. Na tomto mieste sa pozornosť venuje prvej časti analýz dizertačnej práce, teda obsahovej analýze.

Metódu pološtruktúrovaných rozhovorov sme zvolili kvôli potrebe a možnosti pomocou nej odhaliť postoje a názory respondenta do hĺbky, overiť ho vhodne zvolenými otázkami, ktoré nemusia byť vždy presne štruktúrované, ale priamo reagujú na odpovede respondenta. Pološtruktúrovaný rozhovor je tak vhodnou metódou na získanie informácií o postoji, názore a chápaní problému respondentom. Využíva sa vtedy, ak chce výskumník preniknúť do hĺbky skúmanej problematiky a pochopiť konanie, motívy, názory respondenta (Harell a Bradley, 2009). Táto metóda je obzvlášť vhodná na spracovanie citlivých tém. Skúmanie depersonalizácie používateľa sa týka nielen etického, ale aj neetického správania respondenta v online prostredí, preto bolo potrebné k tejto téme pristupovať mimoriadne citlivo a empaticky, starostlivo zvoliť metódu zberu dát. Otázky kladené v rozhovoroch môžeme rozdeliť do týchto základných okruhov:

- Otázky zamerané na získanie faktografických údajov (č. 1 – 3),
- Otázky týkajúce sa negatívnych javov na internete (č. 4 – 5),
- Otázky týkajúce sa negatívnych a pozitívnych prejavov depersonalizácie (č. 6 – 8),
- Otázky týkajúce sa morálnych hodnôt na internete (č. 9 – 10).

Respondentov výskumu bolo 26, spracované však boli rozhovory s 25 respondentmi, keďže pre nesplnenie podmienok výskumu (ako napr. skúsenosť s výskumným problémom a trávenie voľného času v online prostredí) musel byť vyradený rozhovor s jedným respondentom. Rozhovory sa realizovali na Spojenej škole sv. Rodiny v Bratislave, na Strednej odbornej škole masmediálnych a informačných štúdií (SOŠ MIS) v Bratislave, na Katedre knižničnej a informačnej vedy Univerzity Komenského v Bratislave (KKIV UK) a jeden rozhovor bol realizovaný na Strojníckej fakulte Slovenskej technickej univerzity v Bratislave. Prehľad respondentov je zobrazený v Tabuľke 1. Priemerný vek respondentov bol 17,68 rokov. Rozhovory trvali priemerne 17 minút. Vytvorené boli ich zvukové záznamy, ktoré boli následne prepísané a analyzované.

Respondent č.	Vek	Pohlavie	Afiliácia	Dĺžka rozhovoru (v min.)
1	16	M	Spojená škola sv. Rodiny	13:08
2	16	Ž	Spojená škola sv. Rodiny	13:23
3	15	M	Spojená škola sv. Rodiny	11:54
4	17	M	Spojená škola sv. Rodiny	34:25
5	16	M	Spojená škola sv. Rodiny	08:30
6	16	M	Spojená škola sv. Rodiny	11:34
7	16	Ž	Spojená škola sv. Rodiny	07:52
8	16	Ž	Spojená škola sv. Rodiny	10:04
9	16	Ž	SOŠ MIS	27:03
10	16	Ž	SOŠ MIS	10:24
11	16	Ž	SOŠ MIS	08:03
12	15	Ž	SOŠ MIS	08:25
13	16	Ž	SOŠ MIS	14:52
14	16	Ž	SOŠ MIS	10:43
15	16	M	SOŠ MIS	08:56
16	17	Ž	SOŠ MIS	11:07
17	16	Ž	SOŠ MIS	11:17
18	17	Ž	SOŠ MIS	09:49
19	16	M	SOŠ MIS	08:00
20	16	Ž	SOŠ MIS	10:24
21	16	Ž	SOŠ MIS	10:34
22	30	Ž	KKIV UK	47:00
23	25	M	KKIV UK	01:14:22
24	29	Ž	KKIV UK	26:30
25	21	M	STU	20:23

Tabuľka 1 Prehľad respondentov

Výsledky kvalitatívneho výskumu

Sociálne siete, prostredie, kde sa potenciálne môžu respondenti stretnúť s depersonalizovaným správaním, sledujú podľa odpovedí všetci respondenti, diskusné fóra spomenuli 8 respondenti. Respondenti teda sociálne siete (a v niektorých prípadoch aj diskusné fóra) dennodenne navštevujú, trávajú v nich dostatok času. Mohli sme teda predpokladať, že prostredie sociálnych sietí a diskusných fór poznajú a môžu mať tak skúsenosť s výskumným problémom.

V počte 92 % respondentov uviedlo, že sa stretávajú v online prostredí s negatívnymi javmi. Najčastejšou odpoveďou respondentov (82,6 %) bolo stretávanie sa s negatívnymi, nenávisťnými komentármi pod článkami na webových stránkach a na sociálnych sieťach ako reakciami na príspevky alebo negatívnymi komentármi pod videami napr. na sociálnej sieti You Tube. K samotnej tvorbe negatívnych príspevkov v diskusných fórach sa priznal iba jeden respondent. Druhou najčastejšou odpoveďou na otázku o negatívnych javoch bola kyberšikana, skúsenosť s ňou uviedlo až 21,7 % respondentov. Nadávanie ako negatívnu situáciu uviedlo 17,3 % respondentov, jeden respondent uviedol aj používanie vulgarizmov. Treťou najčastejšou odpoveďou boli v 13 % prípadov urážanie a vyhrážanie sa. Hádky uviedli dvaja respondenti. Ďalšie odpovede, všetky uvedené iba jedným respondentom, boli: pretváрка, vytvorenie falošného profilu na sociálnej sieti Facebook, skreslené informácie, nepravdivé informácie, osočovanie a posmievanie sa.

Cieľom ďalšej otázky kladenej v pološtruktúrovaných rozhovoroch bolo zistiť, či si respondenti uvedomujú zodpovednosť za svoje činy (alebo činy vo všeobecnosti) v online prostredí v porovnaní so svojou zodpovednosťou za činy v bežnom živote či fyzickom svete. Otázka zodpovednosti priamo súvisí s depersonalizáciou. Podľa všetkých respondentov by mal človek niesť a uvedomovať si svoju zodpovednosť za konanie v online priestore rovnako, ako v offline priestore. 40 % respondentov však vníma rozdiel medzi ideálom a skutočnosťou. R 3 uviedol: „Nemyslím, že úplne rovnako, ale určite nesú nejakú zodpovednosť“, R 19: „Bolo by to tak správne, ale nie je to tak.“ R 4 tento rozdiel popísal ako „posun,“ posun v zásadách a hodnotách, čo sa odráža aj v prístupe jednotlivca k zodpovednosti v online a offline priestore. 6 respondenti tento rozdiel bližšie špecifikovali ako „rozdiel v anonymite.“ R 6 napriek anonymite upozorňuje na existenciu morálnych zásad, ktoré by sa mali uplatňovať rovnako v oboch prostrediach, vo virtuálnom aj fyzickom: „Pri tej anonymite, keď je (používateľ) úplne anonymný, predsa by mal mať nejakú zodpovednosť alebo morálnu povinnosť. Lebo ľudia by sa nemali k sebe správať ako zvieratá.“ Podľa R 1 je samotné online prostredie a jeho charakteristiky faktorom, ktorý negatívnym spôsobom ovplyvňuje vnímanie zodpovednosti respondenta za svoje činy. Virtuálne prostredie vníma ako prostredie, kde je chránený, neprítomnosť negatívnych sankcií spôsobuje, že necíti zodpovednosť za svoje činy. R 23 priznáva určitý konflikt: racionálne si uvedomuje, aké sú pravidlá správania, spoločenské normy a hodnoty, emocionálne to však tak „nepociťuje.“ Emócie alebo pocity sú tak významným faktorom, ktorý má vplyv na jeho odlišné správanie sa v online priestore v porovnaní s offline priestorom. Ukazuje sa tu význam nielen racionálnej úrovne problému depersonalizácie, ale aj emocionálnej, teda vplyv emócií na konanie človeka v online prostredí.

V ďalšej otázke odpovedali respondenti na to, či si myslia, že sa človek môže správať v istom zmysle ináč v online priestore ako v offline priestore; priamo sme sa tak dotkli skúmaného problému depersonalizácie. Ak respondent odpovedal kladne, mal skúsiť špecifikovať možné príčiny zmien v správaní. Na otázku odpovedali všetci respondenti kladne, 7 respondenti špecifikovali, že odlišne sa môžu správať niektorí ľudia. Ich odpoveď teda naznačuje vplyv aj osobnostných a hodnotových charakteristík, nielen vplyv online prostredia, ktorému sú vystavení všetci používatelia rovnako. 11 respondentov odlišné správanie charakterizovali ako odvážnejšie. R 23 ho opísal nasledovne: „Človek je odvážnejší, vie silnejšie vyjadriť, čo cíti, ak cíti niečo zlé, vyjadruje sa negatívnejšie, robí negatívne skutky... Je to nástroj na zveličenie.“ R 24 uviedol: „Je negatívnejšie, agresívnejšie, odvažnejšie, také uvoľnenejšie.“ Podľa R 1 je príčinou odlišného správania práve online prostredie a jeho špecifiká, podľa neho je počítač „ochrannou bariérou, cez ktorú nič neprenikne.“ K počítaču a internetu, ako ochrannej bariére a prostrediu, kde je používateľ v bezpečí, čo má vplyv na jeho odlišné správanie, sa v online prostredí v negatívnom zmysle vyjadrilo 16 % respondentov. Dvaja respondenti uviedli ako príčinu neuvedomovanie si možných následkov za svoje činy v online prostredí. R 8 vníma ako príčinu aj neprítomnosť negatívnych sankcií. R 4 uviedol ako príčinu osobnú frustráciu, ktorá sa prenáša z fyzického sveta do virtuálneho a môže spôsobiť odlišné správanie používateľa. Ďalej uviedol, že chýba vnímanie ostatných používateľov v online priestore ako ľudských bytostí, čo tiež ovplyvňuje správanie: „Keby si ľudia uvedomili, že debatujú s človekom a nielen s entitou, tak to by bolo veľmi dobré.“ R 6 to tiež považuje za príčinu: „Možno si neuvedomujú, že vlastne na tom druhom konci sú ďalší ľudia.“ Podľa 6 respondentov k odlišnému správaniu prispieva aj fyzická neprítomnosť človeka alebo ľudí, s ktorými používateľ v online prostredí komunikuje a absentuje tak neverbálna komunikácia. Potvrdilo sa tak tvrdenie Dreyfusa (2009), podľa ktorého v online priestore chýba pocit priamej prítomnosti a nie je možné ho nijakými technologickými prostriedkami nahradiť. R 22 to vyjadril nasledovne: „Pri počítači tvár nie je, tam je počítač... Nevie, či je to len tvárou, ale vyslovene aj tou prítomnosťou toho človeka, pri tom počítači toho človeka jednoducho necítiš.“ Respondenti obzvlášť zdôrazňujú, že absentuje pohľad „z očí do očí,“ čoho

následkom môže byť aj negatívne správanie sa v online priestore. Fyzická neprítomnosť môže dávať pocit bezpečia a zároveň aj pocit slobody. R 9 uviedol: „*Je doma, vo svojom prostredí, má pocit, že je sám, nikto sa naňho nepozera... áno, je slobodnejší.*”

V nasledujúcej otázke rozhovoru sme sa zamerali na osobnú skúsenosť respondentov s odlišným správaním v online priestore buď u seba alebo vo svojom blízkom okolí. Táto otázka bola mimoriadne citlivého charakteru, preto je potrebné na tomto mieste oceniť ochotu a úprimnosť respondentov pri odpovediach. 5 respondenti sa jednoznačne vyjadrili, že u seba samých registrujú odlišné správanie v online prostredí. R 5 to napr. vyjadril takto: „*Áno, som potom otvorenejší.*” R 23 bol vo svojej odpovedi podrobnejší: „*Beriem tam veci tak viac na ľahkú váhu... Môžem si tamrobiť srandu, viac dovoľovať... Internet spôsobuje, akoby bol človek opitý. V opitosti človek aj niečo povie a to isté je aj na tom internete. To prostredie. Hoci ja som vonku, ale vyplujem to do toho prostredia.*” 15 respondentov uviedlo svoju skúsenosť s odlišným správaním vo svojom blízkom okolí: menovali spolužiakov, kamarátov alebo súrodencov. Prítomnosť existencie problému negatívnej depersonalizácie, negatívneho odlišného správania v online prostredí, sa tak prostredníctvom tejto otázky potvrdila.

Dalšia otázka sa zameriavala na špecifikáciu možných pozitívnych prejavov odlišného správania v online priestore, keďže sa im v odbornej literatúre nevenuje takmer žiadna pozornosť. R 23 odpovedal, že je v online priestore otvorenejší a dokáže komunikovať aj citlivé veci, ktoré by nedokázal komunikovať priamo v offline prostredí. Je to teda pozitívny prejav odlišného správania. R 25 tiež u seba pozoroval väčšiu tendenciu rozprávať sa aj o citlivých témach: „*Človek tam môže riešiť aj závažnejšie veci, aj mne je ľahšie niečo napísať ako sa osobne opýtať. A témy, ktoré by človek neotvoril bežne, že sa neporozpráva len tak o tom, tak sú zodpovedané. Môže to tak byť lepšie.*” R 21 tiež pripúšťa určitú, aj keď nie veľkú zmenu vo svojom správaní, ktorá sa týka toho, že dokáže odvážnejšie vyjadriť svoj osobný názor v online prostredí v porovnaní s offline prostredím. R 9 zase opísal svoje odlišné správanie v online priestore, ktoré súviselo s ľahšou komunikáciou v súvislosti s prekonávaním spoločenských predsudkov a väčšou nápomocnosťou. Uvedené príklady opisovali osobnú skúsenosť pozitívnej depersonalizácie u respondentov, ako ju pozorovali na sebe samých. Respondenti však uvádzali aj príklady pozitívneho odlišného správania zo svojho blízkeho okolia. R 4 uviedol príklad: „*Poznáam napr. kamaráta M., ktorý je v reále veľmi utiahnutý, trochu aj podivín, lebo je veľmi introvertný, ale keď sa s ním rozprávate na internete, tak je veľmi zábavnou osobou, lebo sa nemusí báť ľudí, ktorí sú okolo neho.*” R 25 zase zaregistroval úplne odlišné správanie u svojej bývalej spolužiačky, ktorá sa správala v školskom prostredí vždy utiahnuto, ale ináč na sociálnych sieťach. 8 respondenti uviedli konkrétne príklady pozitívnej depersonalizácie vo svojom okolí.

V posledných dvoch otázkach rozhovoru sme sa zamerali na konkrétne hodnoty, ktoré sú podľa respondentov dôležité v online priestore v porovnaní s offline priestorom. Hodnoty, ktoré priamo súvisia s predmetom skúmania, uviedli respondenti nasledovne: toleranciu považujú za dôležitú 6 respondenti, rešpekt 2 respondenti, spolupatričnosť a prirodzenosť tiež 2 respondenti, súcit, vzájomné pochopenie, otvorenosť, slušnosť, úctu a miernosť 1 respondent.

Záver

Obsahová analýza prepisov rozhovorov potvrdila výskyt depersonalizovaného správania v online prostredí, umožnila ho podrobnejšie charakterizovať, a to nielen jeho negatívnu stránku, ale aj pozitívnu. Môžeme tak rozlišovať tzv. negatívnu, ale aj pozitívnu depersonalizáciu. Je potrebné zdôrazniť, že podľa všetkých respondentov by mal mať používateľ rovnakú zodpovednosť za svoje konanie v online priestore ako má v offline priestore, ale až 10 respondentov uviedlo, že to tak v skutočnosti nie je. 6 respondenti vidia príčinu v anonymite online prostredia. Depersonalizované správanie bolo respondentmi opísané ako odvážnejšie, negatívnejšie, silnejšie, odlišné správanie v porovnaní so správaním v offline priestore. Hlavnou príčinou boli: anonymita, fyzická neprítomnosť toho, s kým používateľ komunikuje, chýbajúca neverbálna komunikácia, absencia negatívnych sankcií, vnímanie počítača ako ochrannej bariéry používateľa a napokon aj nevnímanie koncového používateľa ako človeka. Medzi pozitívne prejavy depersonalizácie môžeme zaradiť väčšiu nápomocnosť, štedrosť, vládnuosť, pomoc druhým a pocit osobnej satisfakcie za poskytnutie pomoci (prítomnosť pozitívnych emócií), väčšiu otvorenosť, ľahšiu komunikáciu, vyjadrovanie svojho názoru, komunikáciu aj informácií osobného a citlivého charakteru.

Zoznam použitej literatúry

- DREYFUS, Hubert L., 2009. *On the Internet*. 2. vyd. United States of America: Routledge. ISBN 0415775167.
- FLORIDI, Luciano, 2013. *The Ethics of Information*. United States of America: Oxford University Press. ISBN 9780199641321.
- HARRELL, M. C. a BRADLEY M. A., 2009. Data Collection Methods: Semi-Structured Interviews and Focus Groups [online]. Santa Monica, CA: RAND Corporation [cit. 2018-03- 22]. Dostupné na: http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR718.

- JOINSON, A. a SCHOFIELD, C. P., 2007. Self-disclosure, Privacy and the Internet. In: University of York [online]. 2007 [cit. 2018-03-22]. Dostupné na: https://www.york.ac.uk/res/e-society/projects/15/PRISD_report2.pdf
- NOVÁKOVÁ, Františka. *Informačná etika v teórii a praxi informačných interakcií* [dizertačná práca]. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta. Katedra knižničnej a informačnej vedy. Školiteľ: prof. PhDr. Jela Steinerová, PhD. Bratislava: FiFUK, 2018. 154 s.
- SLATER, D., 2002. Social Relationships and Identity Online and Offline. In: LIEVROUW, L. a LIVINGSTONE, S. (Eds.), *Handbook of New Media: Social Shaping and Consequences of Icts*. London: Sage Publications, 2002, s. 533-546. ISBN 0761965105.
- SULER, J., 2004. The Online Disinhibition Effect. In: *CyberPsychology and Behavior* [online]. 2004, 7(3), s. 321-325 [cit. 2018-03-22]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/8451443_The_Online_Disinhibition_Effect
- WALLACE, K., 2008. Online Anonymity. In: HIMMA, K. E. a TAVANI, H. T (Eds.), *The Handbook of Information and Computer Ethics*. United States of America: John Wiley & Sons, Inc., 2008, s. 3-23. ISBN 978-0- 471-79959- 7.

Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia výskumného projektu APVV 0508-15 HIBER (Human Information Behavior in the Electronic Environment – Informačné správanie človeka v digitálnom prostredí).

Mgr. Františka Nováková

Text je výberom obsahu dizertačnej práce obhájenej na Katedre knižničnej a informačnej vedy, Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Rok obhájenia: 2018

Názov dizertačnej práce: Informačná etika v teórii a praxi informačných interakcií

Školiteľ: prof. PhDr. Jela Steinerová, PhD.

Analýza možností využitia výsledkov digitalizácie v knižniciach: sprístupňovanie digitálneho obsahu vo vedeckých knižniciach prostredníctvom inštitucionálnych repozitárov – výsledky výskumu

Mgr. Henrieta Gábrišová, PhD.

Digitalizácia kultúrneho obsahu ešte stále patrí k naliehavým úlohám dnešných dní s ohľadom na svoje dvojité poslanie: ponúka vhodný spôsob, ako ochrániť a uchovať efemérny, krehký alebo ohrozený kultúrny obsah (ochranná digitalizácia) a zároveň umožňuje, alebo mala by umožniť, všeobecný prístup k digitalizovanému materiálu bez ohľadu na miesto jeho uloženia. Digitalizovaný, alebo pôvodne digitálny obsah (born digital) v súčasnosti vnímame, ako neoddeliteľnú súčasť kultúrneho dedičstva. Tieto základné predpoklady umožnili a naďalej umožňujú rozvíjať stratégie a štandardy v oblasti digitalizácie, sprístupňovania a dlhodobého uchovávania digitálneho obsahu.

V dizertačnej práci s názvom *Analýza možností využitia výsledkov digitalizácie v knižniciach: Sprístupňovanie digitálneho obsahu vo vedeckých knižniciach prostredníctvom inštitucionálnych repozitárov* sa sústreďujeme na prieskum súčasného stavu digitalizácie a spôsobov sprístupňovania digitálneho obsahu v knižniciach na Slovensku prostredníctvom digitálnych knižníc a digitálnych repozitárov. Následne sa upriamujeme na objekt výskumu, ktorým sú digitálne repozitáre (DR) – ich typológia, vlastnosti, proces plánovania projektu DR, manažment a správa jeho obsahu v prostredí vedeckej knižnice, prípadne inej pamäťovej a fondovej inštitúcie (múzea, galérie a i.). Vo výskume nadväzujeme na množstvo teoretických výskumov venujúcich sa modelom a architektúram takéhoto typu digitálnych úložísk z rôznych hľadísk, ale aj na praktické realizácie – implementácie a realizácie projektov digitálnych repozitárov v prostredí vedeckých knižníc.

Digitálny repozitár má v súčasnosti v odbornej literatúre množstvo definícií, často sa zamieňajúcich, alebo prekrývajúcich s definíciami digitálnej knižnice. Už takmer dvadsať rokov sa odvíja najmä od charakteristík popísaných Cliffordom Lynchom (2003), podľa ktorého sú repozitáre „základnou infraštruktúrou pre vedu a výskum v digitálnom veku“. Umožňujú univerzitám posunúť sa z „pomernie pasívnej úlohy podporovateľov etablovaných vydavateľstiev“ (Lynch, 2003, s. 327) k aktívnejšej účasti na šírení a sprístupňovaní vedeckovo-výskumného obsahu.

CHARAKTERISTIKA INŠTITUCIONÁLNYCH REPOZITÁROV

Inštitucionálne repozitáre (Institutional Repository, alebo IR) môžeme charakterizovať pomocou šiestich základných prvkov, ktoré definoval v roku 2004 Mark Ware, jeden z prvých „advokátov“ inštitucionálnych repozitárov:

- sú to databázy dostupné prostredníctvom internetu,
- pozostávajúce najmä z vedeckých materiálov,
- sú inštitucionálne definované,
- sú postavené na princípe kumulatívности a trvácnosti,
- otvorenosti a interoperability,
- s cieľom zhromažďovať, uchovávať a šíriť/sprístupňovať (Ware, 2006, s. 5).

Digitálny repozitár zriadený inštitúciou (alebo konzorciom inštitúcií), slúžiaci jej špecifickým potrebám teda považujeme za inštitucionálny repozitár. Väčšina výskumov akcentuje v prípade týchto typov úložísk funkciu dlhodobého uchovávania dokumentov (Rosenthal a kol., 2009; Cubr, 2010; Fojtů, 2014; Formanek, 2016). Aktuálnejšie štúdie poukazujú na to, že to nie je a nemusí byť samozrejmosťou (Francke a kol., 2017), hoci existujú dôvody, prečo by inštitucionálne úložiská mali chcieť a plánovať zabezpečenie dlhodobého uchovávania sprístupňovaných dokumentov. Inšpirovaní sociálno-technicky orientovaným pohľadom na informačné infraštruktúry (napr. Bowker a kol., 2010; Francke a kol., 2017) nazeráme na inštitucionálne úložiská a ich vývoj, ako

na fenomén určený spoločenskými, politickými, technologickými, organizačnými, ekonomickými a etickými rozhodnutiami. Preto v práci zdôrazňujeme význam strategického plánovania na úrovni celospoločenskej (národnej) a tiež na úrovni inštitucionálnej. Sledujeme vývoj a aktuálny stav národných „politík“ a inštitucionálnych „politík“, teda strategických dokumentov či programov, vo vzťahu k úlohám a budovaniu digitálnych (vrátane IR) repozitárov a dlhodobému uchovávaniu digitálnych dokumentov.

OBLASŤ REALIZÁCIE VÝSKUMU A CIELE PRÁCE

Oblasťou, na ktorú sme sa vo výskume zamerali boli vedecké knižnice na Slovensku a ich úloha v doméne kultúrneho dedičstva (KD). Tieto knižnice sú zriadené v zmysle zákona č. 125/2015 Z. z. (Zákona o knižniciach) s týmito charakteristikami:

- a) trvalo uchovávajú tradičné a digitálne dokumenty – predmety kultúrneho dedičstva;
- b) špecializujú sa na vybrané oblasti vedy a výskumu (vzniká úzka komunita vedcov), uchádzajú sa o hodnotenie spôsobilosti pre VaV (podľa metodiky MŠVVaŠ SR);
- c) sú financované štátom (MK SR), niektoré čiastočne samosprávou (príspevkové);
- d) všetky sa zapojili do projektov digitalizácie KD (OPIS PO2, program podporovaný EÚ), čo znamená, že majú skúsenosti so sprístupňovaním digitálneho obsahu a tiež zriadené vlastné digitalizačné pracoviská (Štátna vedecká knižnica v Prešove, Univerzitná knižnica v Bratislave).

Stanovili sme si tieto základné ciele práce:

1. Preskúmať aktuálny stav publikovania produkcie vedeckých knižníc a spôsob jej sprístupňovania
2. Overiť možnosť sprístupnenia publikačných a prezentačných výstupov vedeckej knižnice prostredníctvom digitálneho repozitára vo vzťahu k aktuálnym potrebám inštitúcií, štandardom a „best practice“
3. Aplikovať do praxe formou implementácie projektu inštitucionálneho repozitára pre potreby vedeckej knižnice (druhej najväčšej knižnice na Slovensku – Univerzitnej knižnice v Bratislave)

METÓDY VÝSKUMU

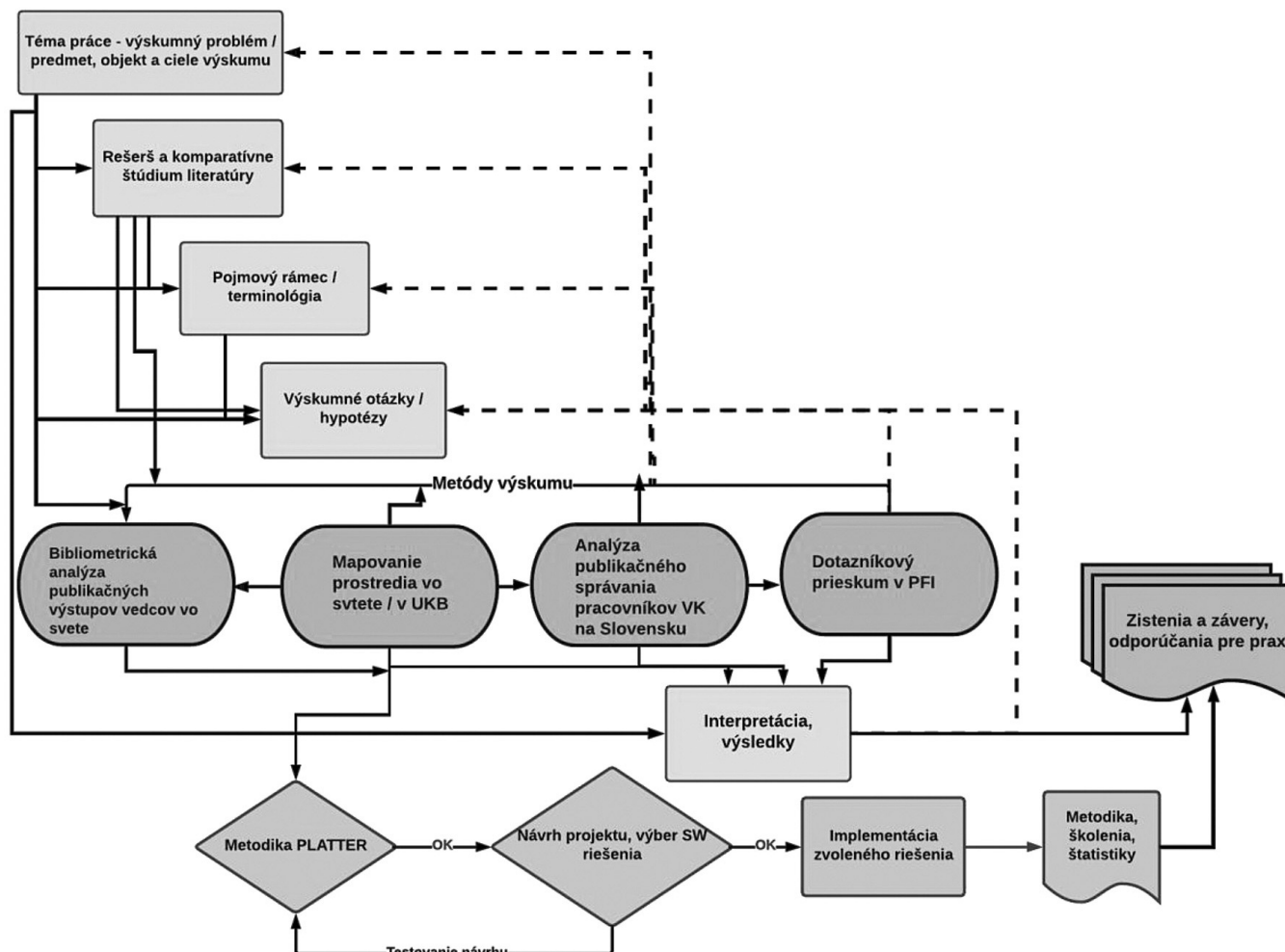
Využili sme kvantitatívne aj kvalitatívne metódy výskumu. Bibliometrickou metódou sme sledovali početnosť publikovaných výstupov v 5 najvýznamnejších svetových vedeckých databázach podľa 16 reflektovaných oblastí týkajúcich sa digitálnych repozitárov a digitálnych knižníc. Tieto oblasti sme sledovali aj v publikačných výstupoch na Slovensku. Ďalej sme realizovali analýzu publikačného správania pracovníkov vedeckých knižníc na Slovensku v rokoch 2010 – 2014 (celkovú početnosť za dané obdobie, početnosť vo vzťahu k pôvodne digitálnym dokumentom (born digital) a spôsoby sprístupňovania týchto dokumentov). Poslednou z použitých kvantitatívnych metód bol dotazníkový prieskum realizovaný vo vedeckých knižniciach a vybraných pamäťových a fondových inštitúciách zameraný na budovanie a využívanie inštitucionálnych repozitárov na Slovensku. Vzhľadom na nízku návratnosť vyplnených dotazníkov (bolo zaslaných 46 e-mailov, vrátilo sa 12 dotazníkov, z toho 8 úplných) sme ciele výskumu podporili aj kvalitatívnou metódou – realizovaním pološtrukturovaných rozhovorov s pracovníkmi vedeckých knižníc a pamäťových a fondových inštitúcií. Cieľom rozhovorov bolo zistiť, aké je povedomie o inštitucionálnych repozitároch v danej komunite a identifikovať očakávania a zároveň prekážky budovania inštitucionálnych repozitárov v tomto type inštitúcií na Slovensku. Vychádzali sme z poznania nepriaznivého stavu v oblasti budovania inštitucionálnych repozitárov na Slovensku vôbec, a to aj v akademickej sfére, nielen v oblasti menších inštitúcií ako sú vedecké knižnice, múzeá, galérie či archívy, prípadne iné vedeckovýskumné pracoviská. Zároveň sme vychádzali z hypotézy, že pracovníci skúmaných inštitúcií zverejňujú informácie o svojej publikačnej činnosti, ako aj iných produkovaných výstupoch (metodikách, výskumných správach, technických správach a iných) vo forme prehľadu vo výročnej správe inštitúcie a považujú to za postačujúce. Hypotéza sa nepotvrdila – 83,3 % respondentov označila zverejnenie informácií o výstupoch inštitúcie len prostredníctvom výročnej správy inštitúcie za nepostačujúce, uvítala by iné vhodné riešenie (databáza, centrálny register, spolu s plným textom). Viac ako polovica respondentov (58,33 %) tiež vyjadrila obavy zo straty, znepriístupnenia (po istom čase) produkovaných pôvodne digitálnych dokumentov (born digital), najčastejšie sprístupňovaných prostredníctvom webových sídiel inštitúcie. To nám naznačuje, že existuje priestor pre využitie inštitucionálnych repozitárov ako nástrojov na sprístupňovanie publikačnej činnosti vedeckých knižníc, ako aj inej produkcie (patriacej najčastejšie pod oblasť sivej literatúry).

MODEL REALIZÁCIE VÝSKUMU

Proces realizácie výskumu môžeme súhrnne ilustrovať pomocou zvoleného procesného modelu:

PROCESNÝ MODEL REALIZÁCIE VÝSKUMU

Henrieta Gábrišová | 25. 6. 2018

Obr. č. 1 Model realizácie výskumu v rámci dizertačnej práce. Autor: Mgr. Henrieta Gábrišová, podľa Ritomský, A.: Metodológia sociálno-psychologického výskumu In: Kollárik, T. a kol.: Sociálna psychológia. Bratislava, Univerzita Komenského, 2004, s. 53 – 72.

REALIZÁCIA PROJEKTU INŠTITUCIONÁLNEHO REPOZITÁRA NA PÔDE VEDECKEJ KNIŽNICE

Vo vzťahu k samotnému projektu inštitucionálneho repozitára a jeho realizácii na pôde vedeckej knižnice na Slovensku sme si stanovili tieto ciele:

1. Zabezpečiť **zber, správu** a nakoniec **dlhodobé uchovávanie digitalizovaných**, ako aj **born-digital dokumentov** (v spolupráci s odborom CDA) produkovaných knižnicou.
2. Zabezpečiť **efektívne vyhľadávanie** nad týmito záznamami a spravovanými digitálnymi objektmi a prívetivé a intuitívne ovládateľné webové rozhranie, ako aj štandardizované ale flexibilné spracovateľské (administrátorské) rozhranie; t. z. zabezpečiť **prístup k digitálnym objektom a interoperabilitu systému inštitucionálneho repozitára**.
3. Zviditeľniť publikovanú produkciu knižnice/inštitúcie = podpora výskumu, zdieľanie znalostí.
4. Poskytnúť prehľad o činnosti knižnice v minulosti aj dnes (pracovníci, oddelenia, kooperujúce entity – iné inštitúcie, témy) pomocou štatistických výstupov zo systému repozitára = podpora organizačných zmien, inovácií.

Súčasťou projektu bolo vytvorenie návrhu workflow pre zber a popis (spracovanie údajov) dokumentov, manažment spracovania v prípade potreby digitalizácie dokumentov (pri retrospektívnom spracovaní produkcie

knihnice), vytvorenie mapy typov dokumentov inštitúcie, metodiky zberu a vkladania údajov a riadenia prístupov k záznamom a digitálnym objektom v rámci repozitára. Napriek tomu, že sa nepodarilo realizovať v čase finalizácie práce všetky zamýšľané a potrebné kroky, repozitár slúžiaci pre internú potrebu inštitúcie obsahoval k záveru roka 2017 viac ako 2500 novovytvorených bibliografických záznamov a k nim vo väčšine prípadov priradených digitálnych objektov. Bolo vytvorených viac ako 800 záznamov autorít (menných, korporatívnych a autorít udalostí), ktoré sú prepojené na základe významu, čo umožňuje entitno-relačný prístup zvoleného SW riešenia vytvárajúci viacrozmerný model „mapy“ znalostí danej inštitúcie. Dosiahli sa ním veľmi dobré výsledky v rámci stanoveného cieľa č. 2 a 4, na ktoré môže v budúcnosti nadväzovať plnenie cieľa 3.

Realizáciu projektu na pôde tejto inštitúcie je možné vnímať ako pozitívny krok smerom k overeniu možností budovania a využívania inštitucionálnych repozitárov ale najmä ako krok k otvorení odbornej diskusie na pôde knižníc, prípadne iných pamäťových a fondových inštitúcií. Možnými ďalšími krokmi, ktoré by mohli pozitívne ovplyvniť stav sprístupňovania a dlhodobého uchovávaného digitálneho kultúrneho obsahu a obsahu produkovaného týmito inštitúciami by mohlo byť vytvorenie konzorcia (podľa niektorých úspešných projektov v zahraničí, ako napr. Konzorcium RCIN v Poľskej republike, projekt INTERPI v Českej republike alebo aj Národní úložiště šedé literatury – NÚŠL v Českej republike) a zároveň príprava strategických dokumentov zo strany knižníc a iných inštitúcií vedúcich k definovaniu požiadaviek na daný typ informačných systémov, ich úlohy a ciele na úrovni inštitucionálnej, ale aj národnej.

Pramene:

ANDREJČÍKOVÁ, Nadežda. 2010. Autority ako nástroj interoperability v pamäťových a fondových inštitúciách. Bratislava: [s. n.], 136 s. Dizertačná práca. Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Katedra knižničnej a informačnej vedy. Vedúci práce: Šušol, Jaroslav.

BALÍKOVÁ, Marie, Miroslav KUNT, Jana ŠUBOVÁ, Nadežda ANDREJČÍKOVÁ, Jarmila PODOLNÍKOVÁ a Vladka MAZAČOVÁ. 2015. Interoperabilita v paměťových institucích: INTERPI. Praha: Národní knihovna České republiky. ISBN 978-80-7050-658-5. Dostupné na internete: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:1e424f80-5a29-11e6-8e4e-005056827e51>

BOWKER, Geoffrey. C., BAKER, Karen, MILLERAND, Florence a RIBES, David. 2010. Toward information infrastructure studies: ways of knowing in a networked environment. In: J. Hunsinger, L. Klastrup & M. Allen (Eds.), International handbook of Internet research (pp. 97-117). Dordrecht, the Netherlands: Springer.

CHO, Jane. 2014. Intellectual structure of the institutional repository field: a co-word analysis. Journal of Information Science, 40(3), 386-397.

CORRADO, Edward M. a Heather MOULAISON SANDY. 2014. Digital preservation for libraries, archives, and museums. Second edition. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield. ISBN 978-0-8108-8712-1.

CUBR, Ladislav. 2010. Dlouhodobá ochrana digitálních dokumentů. Praha: Národní knihovna České republiky. ISBN 978-80-7050-588-5.

FOJTŮ, Andrea. 2014. Strategie, návrh, řízení a administrace rozsáhlých digitálních knihoven a archivů. Praha. Dizertačná práca. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedúci práce: Doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D.

FORMANEK, Matúš. 2016. Konkrétne prínosy inštitucionálneho repozitára vo vysokoškolskom akademickom prostredí. Ikaros [online]. 20(5) [cit. 2018-03-20]. DOI: urn:nbn:cz:ik-17793. ISSN 1212-5075. Dostupné na internete: <https://ikaros.cz/konkretneprirosy-institucionalneho-repozitara-vo-vysokoskolskom-akademickom-prostredi>

FRANCKE, Helena, GAMALIELSSON, Jonas, LUNDELL, Björn. 2017. Institutional repositories as infrastructures for long-term preservation. In: Information research [online], vol. 22, No 2. [cit. 2018-03-26] Dostupné na internete: <http://www.informationr.net/ir/22-2/paper757.html>

GÁBRIŠOVÁ, Henrieta. 2018. Analýza možností využitia výsledkov digitalizácie v knižniciach: Sprístupňovanie digitálneho obsahu vo vedeckých knižniciach prostredníctvom inštitucionálnych repozitárov. Dizertačná práca. Bratislava: [s. n.], 2018. 165 s. Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Katedra knižničnej a informačnej vedy. Vedúci práce: Prof. Ing. Konvit, Milan, PhD.

LYNCH, Clifford A. 2003. Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age [online]. ARL [cit. 2018-03-31]. Dostupné na internete: <http://old.arl.org/resources/pubs/br/br226/br226ir~print.shtml>

MANŽUCH, Zinaida. 2007. Vzdělávání správců digitálních sbírek: perspektiva paměťových institucí. Knihovna [online]. 18(2): s. 61-79 [cit. 2018-02-19]. ISSN 1801-3252. Dostupné na internete: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna72/manzuch.htm>

MARCUM, Deanna B. 2007. Research Libraries Ponder : what 's next?. KRESH, Diane. The Whole Digital Library Handbook. Chicago (USA): American Library Association, s. 18-24. ISBN 08-389-0926-4.

ROSENTHAL, Colin, Asger BLEKINGE-RASMUSSEN a Jan HUTAŘ. 2009. Průvodce plánem důvěryhodného digitálního repozitáře (PLATTER). Praha: Národní knihovna České republiky. ISBN 978-80-7050-569-4.

RUTHVEN, Ian a G. G. CHOWDHURY. 2015. Cultural heritage information: access and management. London: Facet publishing. iResearch series. ISBN 978-1-85604-930-6.

SIMANDLOVÁ, Tereza a Bohdana FRANTÍKOVÁ. 2012. Repozitáře v paměťových institucích: ano či ne?. In: Archiv, knihovny, muzea v digitálním světě [online]. Praha [cit. 2018-03-18]. Dostupné na internetu: http://invenio.nusl.cz/record/135070/files/idr-529_1.pdf

SOERGEL, Dagobert. 2009. Digital Libraries and Knowledge Organization. KRUK, Sebastian Ryszard a Bill MCDANIEL, eds. Semantic Digital Libraries. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, s. 9-39. ISBN 978-3-540-85433-3.

STEINEROVÁ, Jela. 2015. Kvalitativne metody výskumov v informačnej vede. ProInflow [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 7(2): 12-29 [cit. 2018-01-04]. ISSN 1804-2406. Dostupné na internetu: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/1161>

STEINEROVÁ, Jela, Mirka GREŠKOVÁ a Jana ILAVSKÁ. 2010. Informačné stratégie v elektronickom prostredí. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 192 s. ISBN 978-80-223-2848-7.

STOKLASOVÁ, Bohdana, Marie BALÍKOVÁ, Libor COUFAL, Jan HUTAŘ, Jiří POLIŠENSKÝ a Jindřiška POSPÍŠILOVÁ. 2009. Národní digitální knihovna: Budování vzájemně kompatibilních informačních systémů pro přístup k heterogenním informačním zdrojům a jejich zastřešení prostřednictvím Jednotné informační brány. Zpráva o výsledcích řešení výzkumného záměru v roce 2009. Praha, 39 s.

VORLÍČKOVÁ, Blanka. 2012. Systémy kulturního dědictví jako nástroje zpřístupnění tohoto dědictví v elektronickém prostředí. Ikaros [online]. 16(12): urn:nbn:cz:ik-14005 [cit. 2018-03-08]. ISSN 1212-5075. Dostupné na internetu: <http://ikaros.cz/node/14005>

WARE, Mark. 2004. Institutional repositories and scholarly publishing. In: Learned Publishing. 17: p. 115-124. Dostupné na internetu: doi:10.1087/095315104322958490

WITT, Michael. 2012. Co-designing, Co-developing, and Co-implementing an Institutional Data Repository Service. Journal of Library Administration. Routledge, 52(2): 172-188. ISSN 0193-0826. Dostupné na internetu: <https://doi.org/10.1080/01930826.2012.655607>

Projekt „Digitální knihovna pro šedou literaturu – funkční model a pilotná realizace“: Zpráva o výsledcích řešení programového projektu v roce 2010. Identifikační kód DC08P02OUK007. 12. listopadu 2010. Praha. Dostupné na internetu: http://repozitar.techlib.cz/record/361/files/idr-361_1.pdf

Otvorený prístup k výskumným publikáciám začína prevažovať: Tlačová správa. 2013. In: Brusel 21. augusta 2013: Európska komisia. Dostupné na internetu: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-786_sk.htm

Mgr. Henrieta Gábrišová, PhD.

Text je výberom obsahu dizertačnej práce obhájenej na Katedre knižničnej a informačnej vedy, Filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave.

Rok obhájenia: 2018

Názov dizertačnej práce: Analýza možností využitia výsledkov digitalizácie v knižniciach: Sprístupňovanie digitálneho obsahu vo vedeckých knižniciach prostredníctvom

inštitucionálnych repozitárov
Školiteľ: prof. Ing. Konvit, Milan, PhD.

Použitelnost mobilních webových sídel knihoven

Mgr. Světlana Hrabínová, PhD.

Použitelnost webových sídel je oblastí, která se stává stále více potřebnou, nezbytnou, ale také zajímavou. V současnosti již nestačí řešit základní kvalitativní atributy webových sídel, jako je jejich nalezitelnost, přístupnost, důvěryhodnost nebo již zmíněná použitelnost, pouze ve vztahu k uživateli pracujícím s běžným počítačem, ale také ve vztahu k uživatelům používajícím různá mobilní zařízení (např. mobilní telefony či tablety). Vytváření kvalitních a uživatelsky přívětivých webových sídel, která spolu s hodnotným obsahem vyvolávají v uživateli příjemné pocity a spokojenost, považujeme v dnešní době, kdy se přístup k informacím stal opravdovou nutností, za naprosto zásadní.

V následujícím článku, ve kterém značně čerpáme z naší dizertační práce „Použitelnost mobilních webových sídel knihoven“ (Hrabínová, 2018), představujeme především výsledky její výzkumné části, tj. aktuální stav vybraných webových sídel českých a slovenských knihoven, z hlediska jejich optimalizace pro mobilní zařízení a uvádíme doporučení pro tvorbu použitelných a mobilně optimalizovaných rozhraní webových sídel v prostředí knihoven. Doporučení vznikla na základě zjištěných údajů a poznatků z realizovaného uživatelského testování použitelnosti. Knihovny mohou tato doporučení aplikovat na svá stávající webová sídla, nebo je využít během procesu přípravy nových webových prezentací. V rámci příspěvku zmiňujeme několik publikačních výstupů, které vznikaly během studia a přípravy dizertační práce.

Úvod do problematiky

Knihovnu lze tradičně definovat jako „kulturní, informační a vzdělávací instituci, která shromažďuje, zpracovává a uchovává organizovanou sbírku dokumentů a poskytuje knihovnické a informační služby uživatelům“ (Sodomková, 2003). Knihovny jako instituce tak prostřednictvím svých webových sídel mohou zveřejňovat informace o své činnosti (např. kontakt, otevírací doba, základní dokumenty jako knihovní řád, kalendář akcí atd.), ale zároveň poskytovat přístup k obsáhlé sbírce informací a znalostí, kterou zpracovávají, a nabízet své služby a informovat o nich (např. vyhledávání v katalogu, správa čtenářského konta, vzdálený přístup do databází, referenční služby, knižní novinky atd.).

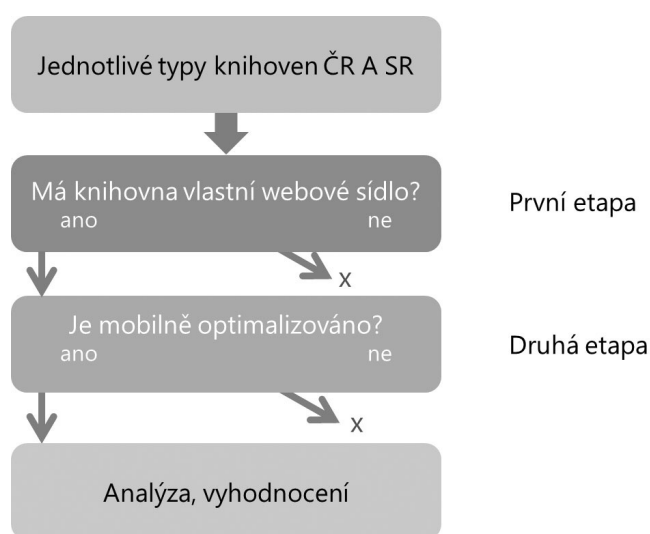
Knihovny jsou ze své podstaty kulturní instituce, které ale vždy stály na počátku zavádění nových technologií do běžného života (je všeobecně známo, že jako jedny z prvních institucí měly právě knihovny počítače a přístup k internetu). Nízké rozpočty nebo problémy s financováním by ovšem neměly znamenat nedostatek inovací, který se projevuje např. v oblasti marketingu knihoven či zastaralých webových sídel. Pro knihovny může poskytování mobilních služeb spolu s tradičními hodnotami znamenat potřebnou cestu k inovaci, tj. zachovat si své trvalé hodnoty, které přetrvávají po staletí, ale zároveň „jít s dobou“. Kvalitní, použitelná a mobilně optimalizovaná webová sídla mohou sloužit jako vstupní brány k obsáhlému množství informací a znalostí, které knihovny mohou svým uživatelům poskytnout.

Klíčovým pojmem příspěvku je **použitelnost** (angl. „usability“), která je kvalitativním atributem webových sídel a hodnotí, jak snadné je používat určité uživatelské rozhraní. Jedná se ale také o odbornou disciplínu, která je pomocí různých metod schopná vysvětlit chování konkrétních uživatelů na webovém sídle a na základě zjištěných údajů nabídnout způsoby pro zlepšení daných webových rozhraní. Soňa Makulová (2005) uvádí, že použitelnost určuje, „jak snadno se uživatel na webovém sídle orientuje, jak rychle pochopí jeho uspořádání a ovládání a jaký zážitek si z něj odnese. Dobře použitelná webová sídla jsou přehledná, srozumitelná a lehce ovladatelná.“ Řešení problematiky použitelnosti v prostředí webových sídel lze považovat za rozvinuté. Použitelnost je ovšem nutné chápat také ve vztahu k mobilním technologiím a prostředkům. Základní principy tvorby použitelných a uživatelsky přívětivých webových prezentací jsou stejné jak pro desktopová, tak mobilní zařízení. Je ovšem nezbytné vnímat jistá omezení a limitující faktory mobilních technologií, které se během návrhu mobilně optimalizovaného obsahu projevují. Problematice použitelnosti a testování použitelnosti na mobilních zařízeních jsme se podrobně věnovali v příspěvku „Testování použitelnosti webových sídel na mobilních zařízeních“ (Hrabínová, 2016).

Aktuální stav webových sídel knihoven z hlediska jejich mobilní optimalizace

Prostřednictvím realizované pilotní studie s vlastní metodikou výběru knihoven byl zjištěn aktuální stav vybraných webových sídel českých a slovenských knihoven z hlediska jejich optimalizace pro mobilní zařízení, tedy kolik národních a veřejných knihoven v České republice a Slovensku provozuje mobilně optimalizovanou webovou prezentaci. Pilotní studie také odpověděla na otázku, která z existujících metod technického přizpůsobení webových sídel mobilním zařízením (responzivní webdesign, samostatná mobilní verze, metoda RESS¹) v současnosti převládá.

Pilotní studie proběhla v dubnu a květnu 2015 a její výsledky byly publikovány ve sborníku konference INFORUM (Hrabínová, 2015). V průběhu dubna 2015 byl vytvořen seznam webových sídel národních, krajských, pověřených (označení používané v České republice) či regionálních (označení používané na Slovensku) a městských knihoven z České republiky a Slovenska. **Celkově se jednalo o 702 knihoven.** Následná analýza webových sídel probíhala ve dvou etapách (viz obrázek 1).

Obrázek 1 Metodika pro výběr webových sídel knihoven (kritéria)

Smyslem první etapy bylo vyřadit ze seznamu ty knihovny, které neprovozují vlastní webové sídlo a svou prezentaci mají umístěnou na webovém sídle města nebo např. kulturního střediska a mají tak omezené možnosti v tvorbě vlastní mobilní strategie. Navazující druhá etapa testovala webová sídla knihoven z cílové populace z hlediska jejich optimalizace pro mobilní zařízení, tj. zda je využita některá z metod mobilní optimalizace.

Provedením první etapy v roce 2015 jsme získali **462 českých a slovenských knihoven** s vlastním webovým sídlem, přičemž tato webová sídla představují cílovou populaci. Výsledky druhé etapy odhalily, že **pouze necelých 25 % webových sídel českých i slovenských knihoven bylo v roce 2015 mobilně optimalizovaných**, což potvrdilo náš předpoklad, že mobilní optimalizace nebyla u webových sídel knihoven zcela běžnou praxí.

Pro získání ucelenějšího přehledu o aktuální situaci zkoumaných webových sídel byla v září 2017 druhá etapa zopakována, tj. bylo provedeno kontrolní testování webových sídel knihoven z cílové populace (během tohoto kroku bylo zjištěno, že osm knihoven již neprovozují vlastní webové sídlo, tudíž byly tyto knihovny z cílové populace vyřazeny). Prostřednictvím kontrolního testování se ukázalo, že počet knihoven, které projevují zájem o přizpůsobení svých webových prezentací mobilním zařízením, vzrůstá. **V září 2017 bylo optimalizováno 41 % testovaných webových sídel.** Pro lepší přehled výsledků první a druhé etapy pilotáže byla vytvořena tabulka (viz Tabulka 1), která zobrazuje výsledky z let 2015 a 2017.

Analýza situace v České republice

V roce 2015 byla metoda responzivního webdesignu využita u 34 % českých knihoven s mobilně optimalizovaným webovým sídlem. Jednalo se o nejpoužívanější metodu mobilní optimalizace u větších knihoven (krajské

¹ Jednotlivé metody mobilní optimalizace podrobně popisujeme v našem publikovaném příspěvku, viz Hrabínová a Kovářová 2016.

	Rok 2015		Rok 2017	
	Cílová populace webových sídel	Webová sídla s mobilní optimalizací	Cílová populace webových sídel	Webová sídla s mobilní optimalizací
Česká republika	395	99	387	161
Slovensko	67	16	67	26
Celkem	462	115	454	187

Tabulka 1 Výsledky první a druhé etapy v ČR a SR v letech 2015 a 2017

a pověřené). Téměř 44 % knihoven provozovalo samostatné mobilní verze svých webových sídel. Zmíněná metoda převládala především u městských knihoven, což je zapříčiněno skutečností, že velká část těchto knihoven provozuje v současnosti své webové sídlo pomocí služby Webnode.cz (resp. pomocí projektu Webovky.knihovna.cz), jež mobilní optimalizaci a automatickou tvorbu mobilní verze nabízí. Metoda RESS je v případě českých knihoven nejméně častá (využívalo ji pouze dvacet procent knihoven poskytujících mobilně optimalizované webové sídlo). Knihovny, které tuto metodu používají, většinou využívají službu Estranky.cz.

Z kontrolního testování provedeného v září 2017 vyplynulo, že počet knihoven využívajících některou z metod mobilní optimalizace webových sídel, narůstá. **V roce 2015 se jednalo o 25 % webových sídel** (tj. 99 webových sídel z celkového počtu 395), **v roce 2017 to bylo již 41 %** (tj. 161 webových sídel z celkového počtu 387). Zároveň je patrné, že výrazně vzrostl počet knihoven využívajících responzivní webdesign, který se stal nejčastější metodou mobilní optimalizace (60 % knihoven s mobilně optimalizovaným webovým sídlem) jak u větších knihoven, tak knihoven městských. Samostatná mobilní verze je provozována u 29 % knihoven, metoda RESS u 11 %. Testování odhalilo, že některé knihovny změnilly metodu mobilní optimalizace, popř. svou webovou prezentaci přesunuly pod kulturní středisko či jiný nadřazený subjekt (celkově se jednalo o osm městských knihoven, které byly z cílové populace vyřazeny).

	Rok 2015	Rok 2017
Responzivní webdesign	34	96
Samostatná mobilní verze	44	46
Metoda RESS	20	18
Kombinace (responzivní webdesign + samostatná mobilní verze)	1	1
Celkový počet mobilně optimalizovaných webových sídel v ČR	99 knihoven	161 knihoven

Tabulka 2 Výsledky analýzy českých knihoven v letech 2015 a 2017

Analýza situace na Slovensku

U slovenských knihoven je situace obdobná. V **roce 2015** provozovalo mobilně optimalizované webové sídlo **24 % knihoven** (tj. 16 knihoven z celkového počtu 67), přičemž nejpoužívanější metodou u krajských, regionálních i městských knihoven byl responzivní webdesign. Samostatné mobilní verze u městských knihoven byly

vytvořeny pomocí služby Webnode.sk. Ani v jednom případě nebyla využita metoda RESS. Také na Slovensku počet webových sídel přizpůsobených pro mobilní zařízení v roce 2017 vzrostl, a to na **39 %** (tj. 26 webových sídel z celkového počtu 67).

	Rok 2015	Rok 2017
Responzivní webdesign	12	21
Samostatná mobilní verze	4	5
Celkový počet mobilně optimalizovaných webových sídel v SR	16 knihoven	26 knihoven

Tabulka 3 Výsledky analýzy slovenských knihoven v letech 2015 a 2017

Výsledky a vyhodnocení pilotní studie

Jak ukazuje následující tabulka (viz Tabulka 2), nepoužívanější metodou v českém i slovenském prostředí v roce 2015 byla **samostatná mobilní verze** (48 knihoven). Z výsledků je rovněž patrné, že využívání samostatné mobilní verze i responzivního webdesignu (druhá nejčastější metoda) bylo velmi vyrovnané.

V roce 2017 už byly rozdíly v používání jednotlivých metod zřetelnější. Nejčastější metodou mobilní optimalizace v obou sledovaných prostředích se stal **responzivní webdesign** (117 knihoven, tj. 62,6 %), naopak počet knihoven využívajících samostatnou mobilní verzi se výrazně nezvýšil.

Celkově lze tedy konstatovat, že **nepoužívanější metodou mobilní optimalizace u českých a slovenských knihoven je responzivní webdesign**.

	Rok 2015		Rok 2017	
	Celkový počet	V %	Celkový počet	V %
Responzivní webdesign	46	40,0 %	117	62,6 %
Samostatná mobilní verze	48	41,7 %	51	27,3 %
Metoda RESS	20	17,4 %	18	9,6 %
Kombinace (responzivní webdesign + samostatná mobilní verze)	1	0,9 %	1	0,5 %
Celkový počet mobilně optimalizovaných webových sídel	115 knihoven		187 knihoven	

Tabulka 4 Celkový počet webových sídel v letech 2015 a 2017 podle zvolené metody mobilní optimalizace

Doporučení pro zvýšení použitelnosti mobilních webových sídel knihoven

Výsledky pilotní studie sloužily jako důležitý podklad pro tvorbu návrhů a doporučení pro zlepšení problémových oblastí. Ačkoliv se zvyšuje zájem knihoven o mobilní optimalizaci i počet mobilně optimalizovaných webových sídel knihoven, na základě realizované pilotáže se domníváme, že obsahová i technická kvalita u velké části webových sídel není na vysoké úrovni a projevuje se zde řada nedostatků v základních pravidlech přístupnosti či použitelnosti.

Na základě výše uvedeného byl realizován výzkum a ze získaných výsledků a zjištění byl zformulován souhrn doporučení pro zvýšení použitelnosti mobilních webových sídel knihoven. Vlastní výzkum byl realizován formou **uživatelského testování** mobilně optimalizovaných webových sídel knihoven přímo na mobilních zařízeních uživatelů **doplňného o metodu hlasitého myšlení**. Uživatelé pomocí svých vlastních mobilních zařízení plnili připravené úlohy a během těchto činností bylo sledováno jejich chování. V rámci výzkumu byly využity dva přístupy: **řízený experiment**, kde byli uživatelé zaznamenáváni na dokumentovou a běžnou kameru, který byl doplněn o metodu hlasitého myšlení, a **dotazníkový výzkum** bez dozoru a pořizování kamerových záznamů. Účastníci řízeného experimentu byli po ukončení testování navíc požádáni, aby se podívali na webové sídlo také na monitoru počítače a pokusili se na něm zorientovat a vykonat některé úlohy. Testovací úlohy se zaměřovaly na nalezení těch **nejdůležitějších informací**, které by mohly být zajímavé a potřebné pro každého uživatele knihovny (otevírací doba, výpůjční lhůty, novinky, finanční pokuty či přístup ke katalogu). Samotné testování probíhalo na třech předem vybraných webových sídlech, přičemž každé z webových sídel reprezentovalo jednu metodu mobilní optimalizace.

Doporučení jsou zformulovaná do tří oblastí: pro tvůrce webových sídel a jejich správce, pro knihovnický personál (zaměstnanci a ředitelé knihoven) a doporučení pro testování s mobilními zařízeními.

Doporučení pro tvorbu mobilně optimalizovaných webových sídel knihoven z hlediska použitelnosti

Na tomto místě chceme zmínit doporučení, která vyplynula v rámci jednotlivých testování a poznámek uživatelů, pro zlepšení použitelnosti webových sídel knihoven na mobilních zařízeních. Klíčovým zjištěním ze všech posuzovaných webových sídel bylo, že respondenti na nich oceňovali především **přehlednost, srozumitelnost, přehledné uspořádání jednotlivých bloků, jednoduchost, viditelnou a jasně danou navigaci bez zbytečných úrovní a přístup k důležitým součástem webového sídla**.

Podstatné je nepromyšleně neosekávat funkce a obsah, ale **stanovení si jasných priorit** v obsahu a jeho vhodné zobrazení na mobilních zařízeních. Všechny důležité informace a funkce, které by uživatelé mohli potřebovat nebo je považují za nezbytné, by měli mít rychle k dispozici. Jedná se o otevírací dobu, vyhledávací pole nebo přístup do katalogu a čtenářského konta, kontakt, novinky či akce. Nejdůležitější a nejaktuálnější informace by se měly nacházet **přímo na domovské stránce**.

Otevírací doba by měla být lehce dostupná přímo z domovské stránky a uživatelé by neměli přemýšlet, kde ji hledat. Pro lepší přehlednost je možné zvýraznit konkrétní den, rozhodně by ale měla být zobrazena nebo rychle přístupná také kompletní otevírací doba. V případě **aktuálních novinek či jejich archivu a akcí** je vhodné, aby byly **členěny do kategorií**. Uživatel si tak může pomocí filtru vybrat oblast, která ho zajímá (např. Akce pro děti, Akce pro seniory nebo Nové služby, Změny otevírací doby atd.) a obsahovaly krátký popis. **Kontaktní údaje** by měly být zobrazeny **přehledně** a pokud možno na jednom místě. Kontakty by měly být jednoduše **dohledatelné** (nejlépe přímo z hlavní navigace webového sídla). Rovněž je vhodné umístit ke konkrétním službám kontakt na odpovědnou osobu (nebo alespoň bližší kontaktní informaci). Cesta ke katalogu by měla být **jasná a bez překážek**.

Konkrétním problémem u webových sídel knihoven může být **použitá terminologie**, která se často projevuje v navigaci (např. členění služeb do kategorií jako základní či doplňkové), ale také v obsahu stránek (např. zpozdě v případě pokuty za pozdní návrat vypůjčených knih). Tvůrci webových sídel knihoven by měli mít na mysli **běžného uživatele**, který může mít problémy s orientací v jednotlivých kategoriích služeb, a připravit webová sídla pro jeho potřeby. Odborné názvy lze nahradit běžnějšími výrazy (místo výrazu zpozdě je možné použít např. poplatek za překročení výpůjční lhůty). Na terminologii navazuje **použitá názvosloví**, které v některých případech nebylo přesné a na uživatele působilo matoucím dojmem. Je tedy důležité dbát na přesné označení jednotlivých částí webového sídla (např. Novinky a aktuality, Ceník služeb a poplatků).

Základní dokumenty knihovny jako je knihovní řád či výše uvedený ceník služeb a poplatků by měly být na webovém sídle **umístěny v HTML (textové) podobě**, nikoliv pouze jako textový dokument v PDF, který si musí uživatelé stáhnout do svého zařízení. Přístup k těmto informacím by měl být umožněn z více částí webového sídla (např. stránka s ceníkem služeb a poplatků obsahuje odkaz na knihovní řád, stránka o výpůjčních službách nebo prodlužování obsahuje odkaz na ceník služeb a poplatků).

Samozřejmostí kvalitních webových sídel by měl být **kvalitní obsah**: vhodná skladba textů a jejich délka, strukturování obsahu pomocí nadpisů a odstavců, typografie (přiměřená velikost písma, dobře čitelné písmo) a zvýraznění důležitých „záchytných bodů“ v textu (tučné písmo, odrážkové seznamy). Všechny **nedůležité informace mohou být skryty** (např. informativní texty nebo konkrétní částky u upomínek) např. do rozbívacích položek, musí být ovšem jasné, jak se k těmto položkám dostat, kam lze kliknout a co lze zobrazit. Je důležité mít na mysli, že **není nutné veškerý volný prostor zaplnit** textem či grafikou. Dostatek volného místa zlepšuje přehlednost.

Uživatelé oceňují **grafické prvky** webových sídel jako ikony, ilustrační obrázky (které ale nebrání v rychlém načtení požadované stránky) či obálky knih v katalogu knihovny. S tím souvisí také požadavek na **dobry kontrast a barevnost** zobrazovaných informací.

Doporučujeme vytvářet takové webové sídlo knihovny, které bude **vyvážené**: bude vytvořeno na základě uživatelských požadavků, bude optimalizované pro použití na mobilním zařízení a spolu s potřebnou kvalitou nabídne svému uživateli také uspokojující rychlost načítání webového obsahu. Správným cílem není vytvářet dokonalá webová sídla, ale taková, jejichž cílem bude **neustálý pokrok a zlepšování**. Pokrok a zlepšení lze sledovat prostřednictvím vhodně nastavených metrik, např. vyšší návštěvnost, lepší kvalita, vyšší spokojenost uživatelů, lepší rychlost načítání atd. K získání těchto a podobných údajů mohou pomoci nástroje webové analytiky (Google Analytics a další).

Při samotném návrhu a tvorbě webového sídla je nutné nezapomínat na cílová zařízení, pro která je webové sídlo navrhováno. Mobilní zařízení neposkytují takový výkon a výbavu jako běžné počítače a trpí jistými omezeními a limity (menší displej, nutnost ovládat webové sídlo prstem nebo stylusem atd.). Na tato omezení je nutné myslet a **navrhovat obsah pro mobilní zařízení**, což může mít pozitivní vliv na přístupnost i použitelnost webového sídla v celém jeho kontextu. Webové sídlo, které neklade svým uživatelům zbytečné překážky, představuje pro uživatele příjemný zdroj informací (ke kterým se jednoduše dostane) a přináší lepší uživatelský prožitek.

Závěrečné doporučení se týká mobilní optimalizace. Ta by **neměla být provedena za každou cenu**. Z realizace pilotní studie je patrné, že počet webových sídel optimalizovaných pro mobilní zařízení narůstá, jejich kvalita se nezlepšuje, spíše naopak. **Kvalita by měla být vždy prioritní**. Účastníci uživatelského testování použitelnosti webových sídel na mobilních zařízeních potvrdili ještě jednu důležitou skutečnost týkající se mobilní optimalizace. Ve svých odpovědích uvedli, že pro ně **není důležité, která metoda byla pro mobilní optimalizaci využita**, nýbrž výsledná práce s webovým sídlem na mobilním zařízení, tj. zda se s ním příjemně pracuje a zda na webovém sídle naleznou všechny potřebné informace.

Doporučení pro personál knihovny

Webová sídla knihoven, jak jsme již zmínili, vnímáme jako vstupní brány k velkému množství informačního bohatství. Respondenti ve svých odpovědích potvrdili, že využívají pro přístup ke službám a zdrojům knihoven svá mobilní zařízení, a rovněž uvedli, že je pro ně důležitá mobilní optimalizace. Následující doporučení jsou tedy určena především vedoucím zaměstnancům knihoven a také těm, kteří mají o problematiku použitelných a mobilně optimalizovaných služeb knihoven zájem.

Podstatná pro **správné fungování** webového sídla je **volba jeho strategie**, a to od samotného začátku. Práce na webovém sídle nekončí po jeho úspěšném spuštění a je nutné ho neustále zlepšovat a optimalizovat ho. Ke správnému rozhodování mohou pomoci data získaná prostřednictvím webové analytiky (nástroje jako Google Analytics jsou schopné měřit např. počet návštěv z mobilních zařízení, což může být velmi přínosná prvotní informace), nástrojů pro kontrolu validace kódu a přístupnosti webového sídla či uživatelské testování.

Neuvážená a neobjektivní rozhodnutí v oblasti tvorby a návrhu webových sídel přirovnává Jan Řezáč (2014) k tzv. Dunning-Krugerovu efektu. Výsledky studie velmi jednoduše říkají, že „lidé neví, že neví“. Lidé vzhledem k vlastní neznalosti problematiky dělají neuvážená a neobjektivní rozhodnutí, dochází k mylným závěrům a nejsou si tuto skutečnost schopni uvědomit. Tento proces pak má za následek chyby. Rozhodnout se tedy nepromyšleně pro tvorbu mobilní verze webového sídla jen proto, že „všichni už ji mají“ nebo proto, že je to „in“, může mít ve výsledku negativní dopad na celé webové sídlo. Je naprosto nezbytné se v dané problematice **neustále vzdělávat** a získávat potřebné znalosti a „know-how“.

V případě knihoven se lze často setkat se situací, že se nechají nalákat firmami na drahé „řešení na míru“, protože jim firmy slíbí přístupné webové stránky, což mají knihovny jako veřejné instituce ze zákona stanovené. Za podobná řešení pak knihovny zaplatí velké částky ze svých rozpočtů, ale častokrát zapomenou, že webové sídlo je nutné udržovat a aktualizovat i v budoucnu a každá taková úprava či změna se jim může značně prodrazdit. Na druhé straně pak stojí personál knihovny, který není proškolený a neví, jak s webovým sídlem zacházet, jak ho spravovat a hledá si vlastní cestu.

Z rozhovorů s několika zaměstnanci knihoven během semináře „Web knihovny jako nástroj k propagaci služeb a informací“, který pořádala na podzim roku 2017 Národní technická knihovna, je patrné, že postrádají především **potřebné „know-how“** a školení v této oblasti, ačkoliv zájem vzdělávat se v této oblasti mají. Pro zaměstnance knihoven je každoročně pořádáno velké množství vzdělávacích akcí, naprostá většina z nich se věnuje tradičním knihovnickým činnostem jako katalogizace. Kvalitních kurzů či školení na téma marketing v knihovnách, webdesign či mobilní optimalizace je opravdu málo. Jak ale uvádí sami zaměstnanci, podobná školení jsou velmi důležitá.

Vedení knihoven by si při zadávání výběrových řízení na tvorbu webových sídel mělo uvědomit, že **drahé webové sídlo nemusí být dobré a dobré webové sídlo nemusí být drahé**. Místo drahých řešení „na míru“ lze využít také **open source řešení**. Redakční systém Wordpress podporuje širokou škálu pluginů a rozšíření, které umožní přizpůsobit webové sídlo na míru konkrétním představám. Pro tento redakční systém existuje velké množství předpřipravených šablon vzhledu, které jsou „mobile friendly“ a zároveň jsou kvalitní také z hlediska přístupnosti. Prostřednictvím open source řešení tak lze vytvořit kvalitní a přístupné webové sídlo.

V českém prostředí se každoročně pořádá soutěž Biblioweb hodnotící webové prezentace knihoven. Tento projekt může být pro knihovny jak zdrojem určité motivace, inspirace (podívat se, která webová sídla se umístila na předních příčkách), kontaktů (zjistit, kdo webová sídla tvořil a připravoval), ale také zpětné vazby od hodnotící poroty v případě účasti v soutěži (co je potřeba zlepšit, v čem jsou zásadní nedostatky, na co se zaměřit).

Doporučení pro testování s mobilními zařízeními

Jedním ze základních doporučení vyplývajících z předkládané práce je **nutnost testování na reálných mobilních zařízeních**. Dostupné simulátory a emulátory jsou schopné otestovat webové sídlo z hlediska jeho výkonu nebo zobrazení na různých zařízeních, neposkytnou ovšem podrobné a tolik potřebné informace o kvalitě zobrazení webového sídla ani o práci s ním. Takové informace lze získat pouze pomocí reálných mobilních zařízení a reálných uživatelů, což se potvrdilo i v rámci výzkumu. Zařízení i uživatelé napomohou k otestování webových sídel na mobilních zařízeních a vylepšení jeho kvality.

Realizace testování použitelnosti webových sídel **na mobilních zařízeních nevyžaduje**, oproti klasickým uživatelským testům na běžném počítači, **speciální nároky** na dovednosti facilitátora ani samotného uživatele. Stále se jedná o testování použitelnosti prostřednictvím reálných uživatelů. Je nutné si připravit pouze adekvátní vybavení (jedná se především o kvalitní webkameru nebo dokumentovou kameru, speciální držák na kameru nebo stojan). U testování je vhodné, aby si uživatel přinesl **vlastní zařízení**, na které jsou již zvyklí, což zabrání případným problémům s ovládáním či neznalostí mobilního zařízení.

Závěr

Prostřednictvím pilotní studie, kde jsme vytvořili vlastní metodiku pro výběr knihoven, se podařilo zodpovědět jednu výzkumnou otázku a dvě na ni navazující hypotézy. V současnosti provozuje mobilně optimalizované webové sídlo přibližně 41 % z pozorovaných knihoven v českém i slovenském prostředí. V pilotní studii z roku 2015 i kontrolním testování z roku 2017 se ukázalo, že zájem knihoven o mobilní optimalizaci webových prezentací roste a zvyšuje se také počet mobilně optimalizovaných webových sídel. Na základě realizované pilotáže, a také samotného výzkumu, se ovšem domníváme, že obsahová i technická kvalita u velké části webových sídel není na vysoké úrovni a projevuje se zde řada nedostatků a chyb.

Předložená doporučení by měla napomoci vytvářet použitelná a optimalizovaná rozhraní webových sídel knihoven pro použití na mobilním zařízení. Doporučení jsou zformulována pro rozdílná použití a je možné je využít při přípravě webových sídel, resp. jejich úpravě. Domníváme se, že tato doporučení mohou využít také jiné kulturní instituce podobného charakteru (muzea, informační a kulturní centra, galerie atd.).

Seznam použité literatury

HRABINOVÁ, Světlana, 2015. Webová sídla knihoven a jejich optimalizace pro mobilní zařízení. In: *INFORUM 2015: 21. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 26.–27. května 2015* [online]. Praha: Albertina icome Praha [cit. 2015-05-28]. ISSN 1801-2213. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/sbornik/2015/7>

HRABINOVÁ, Světlana, 2016. Testování použitelnosti webových sídel na mobilních zařízeních. In: *Knižničná a informačná veda 26 = Library and information science 26*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 143-157. ISBN 978-80-223-4252-0. Dostupné také z:

http://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kkiv/Rozne/Zbornik_Kniznicna_a_informacna_veda_26_zbornikkkivxxvi_01.pdf

HRABINOVÁ, Světlana, 2018. *Použitelnost mobilních webových sídel knihoven*. Bratislava, 122 s. Dizertační práce. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta, Katedra knižničnej a informačnej vedy. Školitel prof. PhDr. Jaroslav Šušol, PhD.

HRABINOVÁ, Světlana a Martina KOVÁŘOVÁ, 2016. Národní knihovny a poskytování mobilních služeb: srovnávací studie. *Knihovna plus* [online]. Roč. 12, č. 1 [cit. 2016-04-14]. ISSN 1801-5948. Dostupné z: <http://knihovnaplus.nkp.cz/aktualni-cislo/informace-a-konference/narodni-knihovny-a-poskytovani-mobilnich-sluzeb-s-rovnacivaciv-studie>

MAKULOVÁ, Soňa, 2005. Hodnotenie webových stránok. *Ikaros* [online]. Roč. 9, č. 11 [cit. 2015-04-25]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/hodnotenie-webovych-stranok>

ŘEZÁČ, Jan, 2014. Web ostrý jako břitva: návrh fungujícího webu pro webdesignery a zadavatele projektů. Jihlava: Baroque Partners, 211 s. ISBN 978-80-87923-01-6.

SODOMKOVÁ, Jana, 2003-. Knihovna. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001990&local_base=KTD

Mgr. Světlana Hrabinová, PhD.

Text je výberom obsahu dizertačnej práce obhájenej na Katedre knižničnej a informačnej vedy, Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Rok obhájenia: 2018

Názov dizertačnej práce: Použitelnost mobilních webových sídel knihoven

Školitel': prof. PhDr. Jaroslav Šušol, PhD.

Emerging Technology Trends for Libraries

In today's modern library, technology is no longer an add-on service to offer library patrons if there is extra money and space. Instead, technology is a must-have. Your library patrons depend on library technology for many traditional services, like checking out books or searching article databases.

Libraries also need technology to help customers access nontraditional offerings, like access to the Internet. Patrons use library internet access to connect with friends and family using Facebook, to check their email, or to catch up on weekly news. They also use technology to find and apply for jobs.

Many libraries already supply this level of patron-focused technology. Libraries need to continue to explore emerging technology trends in order to stay up-to-date with new technology trends and the emerging technology needs of the library community.

Why Keep Up with Emerging Technology Trends?

Library jobs are changing. Most likely, your job has changed drastically over the last twenty years. Today's library jobs all use technology to some extent. For example, a teen librarian in a public library might work at a reference desk, answer questions, and teach classes. She might also need to set up and use a variety of console games like a PlayStation or an Xbox. Even helping teens with their school work might involve being able to use e-textbooks, iPads, or Google Chromebooks. Consider these three reasons to be technology savvy:

Technology helps us communicate. Today's librarian needs to know how a variety of mobile devices and smartphone apps work in order to communicate with customers who prefer texting or using a variety of messaging services to ask questions. Librarians also need to be able to help patrons download and use a variety of library-focused apps, like Overdrive or Hoopla.

Job advancement requires technology skills. If you examine recent librarian job descriptions, you will probably see some technology-focused language included. Learning the technology mentioned in recent job ads can help during a job interview because you have the skills listed in those job descriptions.

Library patrons are asking for help with technology. Your library's patrons have questions about technology-focused tasks, like how to connect a smartphone to the library's wifi system. They might ask how to use the library's 3D printer. They might want help downloading and printing a file off their iPad. Librarians need training and experience with technology in order to help library patrons with these types of technology-focused questions.

How Do I Keep Up with Emerging Technology Trends?

You can read about the issue (like you are doing now). Find some technology-focused news sites, and subscribe to them. For example, you might subscribe to my blog (davidleeking.com) or Stephen Abram's blog (at <http://stephenslighthouse.com/>) for library-focused emerging trends. For more general technology news sites, you might check out Techmeme (techmeme.com/), cnet (cnet.com/), or WIRED (wired.com).

Although reading is certainly one way to keep up with emerging technology trends. Actually playing with new technology is even better! Don't be afraid to purchase newer technology, like a Fitbit or an Amazon Echo Dot, to see how they work. If your library can afford it, designate technology budget money to purchase a few technology products and share them with staff.

For example, my library has created a Techie Toolbox for staff to use. Included in the toolbox are cameras, microphones, iPads, and Google Chromebooks. We even purchased a Virtual Reality (VR) system (the HTVC Vive) to help staff become familiar with VR technology so they could start including the new technology in library events.

What Emerging Technology Trends Are Most Important?

There are new advances in technology every day, and it may seem overwhelming to decide what to investigate further. If that is the case, try focusing on these things first:

Internet of Things

The Internet of Things (or IoT) is made up of devices (i.e., "things") that have sensors that react to the world around them and send information to a cloud-based database. Some examples of IoT devices include newer thermostats like the Nest thermostat, Bluetooth-trackable devices like the Tile tracker, and wearables like the Fitbit or an Apple Watch.

Smart Machines and Artificial Intelligence

Smart machines are IoT devices that use some form of artificial intelligence to operate. One example of smart machines are Smart Home appliances like Google Home, Amazon Echo, and Apple's HomeKit. These smart appliances control home-based systems like lighting, heating and cooling, and security systems. They can also act as personal digital assistants by helping to schedule your day or by providing reminder notifications.

Mobility

Many of your library patrons carry a smartphone or mobile device when they visit the library. In Slovakia 65 % of adults use smartphones (according to <https://www.slideshare.net/wearesocialsg/digital-in-2017-eastern-europe>). Those library patrons use their smartphones for everything, and they expect to connect to the library through their mobile devices, too.

Immersive Technology

Immersive technology includes Virtual Reality and Augmented Reality. Virtual Reality is defined in the following way:

An interactive computer-generated experience taking place within a simulated environment, that incorporates mainly auditory and visual, but also other types of sensory feedback like haptic. This immersive environment can be similar to the real world or it can be fantastical, creating an experience that is not possible in ordinary physical reality. (https://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_reality)

Augmented Reality is defined in this way:

An interactive experience of a real-world environment whereby the objects that reside in the real-world are "augmented" by computer-generated perceptual information, sometimes across multiple sensory modalities, including visual, auditory, haptic, somatosensory, and olfactory. The overlaid sensory information can be constructive (i.e. additive to the natural environment) or destructive (i.e. masking of the natural environment) and is seamlessly interwoven with the physical world such that it is perceived as an immersive aspect of the real environment. (https://en.wikipedia.org/wiki/Augmented_reality) Pokémon Go is a simple example of app-based Augmented Reality, where the app user interacts with both the real world and with Pokémons on their smartphone screen. Examples of Virtual Reality include the HTC Vive that my library recently purchased.

Maker Movement

Makerspaces and Digital Media Labs are starting to appear in communities and in libraries. These maker-focused spaces provide access to tools and devices that library patrons don't normally own – like a large CNC digital router, an engraving machine, or a 3D printer. Digital Media Labs supply multimedia software, like Adobe's Creator Suite or Apple's Final Cut Pro X video editing software. They might also have microphones, video cameras, and greenscreens available to use.

Privacy

Privacy is a much-needed emerging trend that has gained traction in recent years. In the United States, we can certainly learn from the EU and their recent General Data Protection Regulation (GDPR), focused on personal data and privacy. As more digital always-on and always-connected services are introduced, libraries need to be reminded that our apps, services, and databases aren't necessarily private and closed systems.

It's important for library staff to know what types of data is collected and what the library does with that data. It's also important to teach library patrons about general online privacy settings on a variety of online services, like Facebook or Google products.

How Do These Trends Affect Libraries?

These trends are important to track because at some point they will impact your library and your library patrons. In fact, some of these trends are already affecting your community and your patrons. A good first step is to train library staff and patrons on emerging technology.

Start with library staff. It's easy enough to set up some staff training sessions on new technology as it starts to be incorporated into the library. For example, if your library recently purchased a 3D printer, make sure to train staff on how to use the device and how to use 3D design software. Smaller libraries with limited budgets might not be able to purchase new devices (for example, a Fitbit or an Amazon Echo). However, a staff member might own one. If that person is willing, ask him to bring the device to the library and show it to staff. That way, everyone gets to learn about the new device.

Libraries can also set up classes and events around emerging technology tools and services for their customers. For example, when my library purchased the HTC Vive, we first held some staff training sessions. After the staff training sessions, we started sharing the Vive with our community through a variety of library events. We shared it during our monthly gaming night that attracts a lot of adults. We have also shared it at some teen events.

We also held a larger Virtual Reality event that attracted about 100 people. The event included a panel discussion with area VR-focused organizations. After the panel discussion, attendees could visit booths for each organization to see what they do and to try different VR headsets. This event helped the library determine that our community is interested in AR and VR technology and that we need to create more events and classes that include this emerging technology trend.

Emerging technology trends will affect the library's budget. Libraries should be planning for new technology to replace older systems and devices. For example, just this past year my library has replaced older handheld barcode scanners with newer smartphone app-based scanners.

Keeping up with emerging technology also helps the library prepare for shifts in consumer technology needs that affect the library. For example, four to five years ago, e-book readers suddenly became very popular in the United States. Apparently, e-book readers were a popular Christmas gift to older adults, and after the new year, libraries noticed more people bringing their new, unfamiliar device to the library to learn how to connect the device to the library's Overdrive service.

INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE/BIBLIOGRAFIA

Library staff had to quickly get themselves up-to-speed in using a variety of e-book reader devices and learning how to download the Overdrive app from different app stores. They needed to know how to connect the devices to the library's wifi system. After that, library patrons needed training on how to use the app.

If a library prepared for this emerging trend in advance by purchasing e-book readers for staff to try, they would be ready for the sudden uptake in e-book questions. If not? Well, library staff would have some quick catching up to do in order to help library patrons.

Where Should I Go from Here?

A good place to start is to read some technology-oriented blogs and trade publications, like those mentioned above. This will help you get up-to-date on emerging technology trends. Next, you can do an inventory of technology at your library and discuss what needs to be upgraded. Also, discuss what's missing.

Finally, start asking your library patrons what emerging technology trends interest them. Make sure you have books and videos on those topics, and consider creating training classes on those trends.

When you learn and prepare for the future, your library staff will be confidently prepared for the next wave of technology. By being on the forefront, you will make a positive impact in your community by teaching patrons about emerging technology trends, and your library will gain the reputation of being the place to go to learn about what is new in the world of technology.

David Lee King

(Topeka & Shawnee Country Public Library, USA)

Nový rozmer v poskytovaní obsahových služieb pre vedu a výskum – platforma DIMENSIONS

Začiatkom roku 2018 bola do života uvedená nová databáza Dimensions. Bola vyvinutá pre potreby akademickkej komunity a v spolupráci s ňou, s cieľom, podať z jedného miesta dôležité informácie o výskume v celej komplexnosti a súvislostiach, počínajúc jeho plánovaním v podobe grantov, cez výstupy výskumu publikované vo vedeckej literatúre, pokračujúc klinickými štúdiami a končiac patentmi s potenciálnym uplatnením v hospodárskej praxi. V porovnaní s klasickými databázami, napr. Web of Science, Scopus, Google Scholar, teda okrem publikácií a citácií, vrátane altmetrických skóre, obsahuje granty, klinické štúdie a patenty. Údaje pochádzajú z diverzifikovaných voľne prístupných, ale aj licencovaných zdrojov, ktoré sú navzájom prepojené hypertextovými odkazmi, na základe ktorých je možné rýchlo získať prehľad o predmete záujmu. Využitie sú v nich pokročilé informačno-komunikačné technológie – strojové učenie, spracovanie prirodzeného jazyka a umelá inteligencia a indexácia úplných textov. Existujú tri verzie databázy, z ktorých bibliografická je voľne prístupná na <https://app.dimensions.ai/>.

V tomto príspevku sú uvedené základné fakty o databázovej platforme Dimensions, o jej špecifických prvkoch, funkcionalitách a obsahu v porovnaní s inými bibliografickými databázami, o výhodách, ktoré prináša pre výskumníkov a výskumné inštitúcie a pozíciu, akú v nej zaujíma Slovensko. Informuje o zisteniach, ktoré priniesli nedávne vedecké publikácie zamerané na štúdium tejto novej a inovátorskej databázy. Článok je zároveň pozvaním pre členov akademickej obce, aby sa s touto databázou oboznámili a využívali jej mimoriadny potenciál a schopnosti.

Tento nový rozmer prináša technologická firma Digital Science, do portfólia ktorej patrí šesť spoločností: Readcube, Altmetric, Figshare, Symplectic, DS Consultancy a ÜberResearch. Inovátorské úsilie formulované v ich spoločnom projekte, ktorý slúži potrebám vedeckej komunity v kľúčových bodoch výskumného cyklu, vyústilo v rámci spolupráce s viac ako stovkou vedúcich výskumných a vedeckých inštitúcií a jednotlivcov na celom svete do vzniku novej bibliografickej a citačnej platformy Dimensions. Jej tvorcovia ju charakterizujú ako moderný, inovatívny, vzájomne prepojený vedomostný systém, ktorého cieľom je prelomiť bariéry pri vyhľadávaní a v inováciách tým, že umožňuje vyhľadať a rýchlejšie sprístupniť najvýznamnejšie informácie, analyzovať výstupy výskumu z hľadiska akademického. ale aj širšieho kontextu a získať prehľad o súčasnom dianí vo vede pri plánovaní výskumných činností do budúcnosti (1). Je určená pre výskumníkov, akademické a vládne inštitúcie a agentúry financujúce vedu a výskum na jednej strane a na druhej slúži vydavateľom vedeckej a odbornej literatúry.

1. Dimensions v porovnaní s inými databázami

Podľa propagačných materiálov (1) platformu Dimensions nie je možné priamo porovnávať s databázami, akými je PubMed, Scopus alebo Web of Science alebo voľne prístupným indexom Google Scholar. To, čo ponúka, sa vyznačuje odlišným štýlom, charakterom a prístupom. Svojím inovačným konceptom sa snaží vymykať z rámca toho, čo ponúkajú „klasické-tradičné“ bibliografické databázy. Prístup je založený na identifikovaní a zlepšení tých častí vyššie uvedených databázových systémov, ktoré sú najlepšie prepracované alebo najdôležitejšie z hľadiska práce používateľa tak, aby ju skvalitnili a uľahčili.

1.1 Publikácie, citácie/altmetrické skóre, patenty, klinické štúdie, granty, pokročilé IKT

Hoci ju nie je možné priamo porovnávať so skôr uvedenými databázovými platformami, pretože je vybudovaná na odlišných princípoch a vyznačuje sa odlišnými črtami, poskytuje solídny citačný graf podobne ako Scopus alebo Web of Science. Je však zrejmé, že citácie pochádzajú z rôznorodejších zdrojov, neobmedzujú sa len na vedeckú literatúru publikovanú vo vedeckých časopisoch a knihách, ale obsahujú aj dokumenty kategórie sivej literatúry, priemyselného vlastníctva publikovaného formou patentov a údaje pochádzajúce z klinických štúdií. Tieto rôznorodé druhy publikácií slúžia aj ako zdroj informácií pri vyhľadávaní podľa zadanej témy podobným prístupom, aký je uplatňovaný v Google Scholars – využívaná je indexácia úplných textov publikácií. Pokročilé syntaktické vyhľadávanie, ktoré umožňuje, aby vyhľadávanie bolo špecifické, sa neobmedzuje len na biomedicínsky výskum, ako v prípade PubMed. Jednou z vrstiev v množine poskytovaných informácií sú aj údaje o grantoch, ktorými sa otvára výskumný cyklus, ako prvá prezentácia výskumného zámeru, ktorá má presvedčiť financujúci subjekt o dôležitosti tohto zámeru. Údaje o grantoch majú mimoriadne špecifické postavenie, pretože sú pohľadom do budúcnosti – na základe zamýšľaného výskumu, ktorý sa ešte len bude realizovať v nasledujúcich rokoch, umožňujú analyzovať trendy, vývoj a smerovanie danej vednej oblasti. Výstupom je mnohovýrobová informácia, ktorá so zadanou témou najužšie súvisí a poskytuje na tému hlbší a komplexnejší pohľad v rôznych súvislostiach a vzťahoch. Platí to aj pre plánovanie výskumu a kanály, prostredníctvom ktorých budú výsledky výskumu komunikované (1).

1.2 Zdroje údajov

1.2.1 Časopisy

Metadátovej základ databázy je vybudovaný na širokom spektre dátových zdrojov, voľne prístupných a pod licenciou, z ktorých vynikajú PubMed, PubMed central, Arxiv a najmä Crossref. Prispieva doň viac ako 50 000 vydavateľov a je otvorený návrhom akademickej komunity alebo vydavateľov na zaradenie ďalších. Implementované sú časopisy z nórskeho registra vedeckých časopisov, seriálov a vydavateľov (Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers), beta verzie Web of Science, časopisy zo zoznamu ERA zostaveného Austrálskou radou pre výskum (Australian Research Council/ARC) v spolupráci s Radou pre národné zdravie a výskum v medicíne (National Health and Medical Research Council/NHMRC) pre potreby národného hodnotenia excelentného výskumu ERA, aktualizovaného v roku 2018 (ERA 2015, resp. ERA 2018), zo zoznamu voľne prístupných vysoko kvalitných časopisov zo všetkých vedných oblastí v DOAJ, ktorých úplné znenia textov sú dostupné v bezplatnej verzii Dimensions. Napokon je to PubMed, ktorý je vyhľadávacím nástrojom v abstraktoch a odkazoch na citovanú literatúru v publikáciách v oblasti vied o živej prírode a biomedicíne – prevažne z MEDLINE. V Dimensions tento vyhľadávací nástroj filtruje len publikácie označené identifikátorom PubMed (PMID). Najväčšími prispievateľmi sú vydavateľstvá vedeckej literatúry (v abecednom poradí) *Cambridge University Press, DeGruyter, Elsevier, IEEE, Oxford University Press, Royal Society of Chemistry Sage Publications, Springer Nature, Taylor & Francis, Wiley a Wolters Kluwer*, no zastúpenie majú aj stredné a malé vydavateľstvá. Pre vydavateľov je vytvorená samoobslužná platforma, cez ktorú môžu svoj obsah integrovať do Dimensions priamo bez vynaloženia väčšieho úsilia. Publikácie s úplným znením textu, ktoré tvoria viac ako 50 % obsahu databázy Dimensions, sú indexované, čo znamená, že je prehľadávaný podstatne väčší počet publikácií a sprístupnené sú tie publikácie, ktoré sú tematicky najzhodnejšie s požadovaným vyhľadávacím príkazom – kľúčovým slovom. Publikácie sú v Dimensions rozčlenené na 5 typov: článok, konferenčný príspevok, kapitola, preprint a monografia. Bezplatná verzia Dimensions sprístupňuje všetky publikácie, a tie sú zaradené do vedných oblastí podľa klasifikačnej schémy FoF (157 vedných oblastí).

1.2.2 Klinické štúdie

Podľa definície Štátneho ústavu na kontrolu liečiv klinické skúšanie lieku je každý výskum na človeku, ktorým sa určujú alebo potvrdzujú klinické účinky, farmakologické účinky alebo iné farmakodynamické účinky, ktorým sa preukazuje akýkoľvek nežiaduci účinok a ktorým sa zisťuje absorpcia, distribúcia, metabolizmus a vylučovanie jedného alebo viacerých skúšaných liekov určených na humánne použitie, s cieľom zistiť ich neškodnosť a účinnosť; klinickým skúšaním sa hodnotí aj biologická dostupnosť a biologická rovnocennosť (bioekvivalencia) skúšaného lieku (2). Údaje o klinických skúškach pochádzajú z voľne prístupných registrov v USA ClinicalTrials.gov, európskeho registra (EU-CTR <https://www.clinicaltrialsregister.eu/>), japonského UMIN Clinical Trials Registry (UMIN-CTR <http://www.umin.ac.jp/ctr/>), registra ISRCTN, ktorý je časťou Springer Nature (<https://www.isrctn.com/>), registra austrálskych a novozélandských klinických skúšok (ANZCTR <http://www.anzctr.org.au/Default.aspx>), čínskeho registra (CHICTR <http://www.chictr.org.cn/abouten.aspx>), holandského (NTR <http://www.trialregister.nl/trialreg/index.asp>) a nemeckého registra klinických skúšok (GTRS https://www.drks.de/drks_web/setLocale_EN.do). Odkazmi sú prepojené na výskumníkov, výskumné inštitúcie, krajiny, financujúce subjekty. Sú kategorizované do vedných oblastí podľa klasifikačnej schémy FoF (157 vedných oblastí) a prístupné len v platenej verzii Dimension Plus.

1.2.3 Patenty

Údaje o patentoch ako právne chránenom priemyselnom vlastníctve a potenciálne komerciovateľných výstupoch vedeckého výskumu uplatniteľných v praxi poskytuje spoločnosť IFI Claims <https://www.ificclaims.com/>, ktorá patrí do portfólia firiem Digital Science. Dimensions obsahuje údaje zo svetovej databázy (WIPO), nadnárodných (EPO) a národných databáz úradov priemyselného vlastníctva: Patentový a známkový úrad v USA (USPTO), Nemecký patentový a známkový úrad (DPMA), Kanadský úrad pre duševné vlastníctvo (CIPO), Duševné vlastníctvo India (IPI), Úrad pre duševné vlastníctvo vo VB (IPO UK), Francúzsky národný úrad pre priemyselné vlastníctvo (INPI), Odbor pre duševné vlastníctvo v Hong Kongu (IPD). Patenty sú odkazmi prepojené navzájom a sú prepojené na publikácie, inštitúcie, financujúce subjekty a granty, pričom je uplatnená kategorizácia do vedných oblastí podľa klasifikačnej schémy FoF (157 vedných oblastí). Patenty sú prístupné len v platenej verzii Dimension Plus.

1.2.4 Granty

Agregovanie veľkej databázy grantov spoločnosťou ÜberResearch, ktorá patrí do portfólia firiem Digital Science, v spolupráci so subjektmi financujúcimi výskum začalo ešte v roku 2013. Tá sa následne stala súčasťou platformy Dimensions. Granty neodzrkadľujú všetok financovaný výskum, pretože sú poskytované rôznymi formami (súťažne-predkladaním projektov alebo jednorazovou všeobecnou podporou), preto sa niektoré ani neobjavia v databáze podporených grantov. Poskytujú teda čiastočný pohľad na vývoj trendov, pohyby vo vedných disciplínach, úmysly a zámery vo výskume v nasledujúcich rokoch, akési nazretie do budúcnosti. Analýza tohto prostredia umožňuje rozhodovacej sfére (vedná politika, stratégie, plánovanie) včasne zasiahnuť, formulovať stratégie, nielen spätne identifikovať nesprávne rozhodnutia a konštatovať fakty. Spoločnosť ÜberResearch agreguje databázu grantov s financovaním 1,2 biliónov US dolárov. Granty sú odkazmi prepojené na publikácie, inštitúcie, financujúce subjekty a publikácie s uplatnením kategorizácie podľa klasifikačnej schémy FoR (157 vedných oblastí). Granty sú prístupné len v platenej verzii Dimension Plus.

1.3 Klasifikačná schéma vedných odborov FoR na mikroúrovni

Všetky súčasti databázovej platformy Dimensions – výskumníci, výskum, (časopisecké a knižné publikácie, patenty, klinické štúdie a projekty), výskumné organizácie, citácie ohlasy na publikácie vyjadrené altmetrickými ukazovateľmi, vydavatelia, subjekty financujúce výskum a podporené granty, sú navzájom prepojené konzistentným spôsobom. Jeden z prvkov, ktorý zabezpečuje konzistentnosť je jednotná klasifikácia do vedných oblastí. Všetky publikované výstupy výskumu, či už sú to publikácie, patenty, klinické štúdie a projekty, sú obsahom jednotne zaradené do vedných oblastí podľa systému kategórií vedných a vzdelávacích odborov zavedeného v Austrálii a na Novom Zélande (*Australian and New Zealand Standard Research Classification* – ANZSRC) pod označením FoR (Field of Research) (3). Zaradovanie do kategórií vedných oblastí sa nedeje podľa vedeckého zamerania, klasifikácie časopisov (obsahové zameranie článkov nie vždy zodpovedá zaradeniu časopisu z hľadiska vednej disciplíny; pri takomto triedení je tiež problematická a nedostatočná obsahová špecifikácia publikácií v časopisoch označených ako multidisciplinárne), ako je to v ostatných databázach, ale na základe analýzy textu jednotlivých publikácií, teda na mikroúrovni, uplatnením najnovších informačno-komunikačných technológií pri práci s obsahom (strojové učenie ML, spracovanie prirodzeného jazyka NLP a umelá inteligencia). Práve to umožňuje súčasne získať informácie o danej téme nielen z článkov a kníh, ale aj z ostatných typov výstupov výskumu (patent, klinická štúdia, grant) a zaručuje ich konzistentnosť. Klasifikačná schéma FoR má 3 hierarchické stupne, z ktorých je v DIMENSIONS použitý 2. stupeň obsahujúci 157 skupín vedných oblastí vychádzajúcich z 22 sekcií – hlavných kategórií vedných odborov. Oba stupne (viac a menej granulovaný) systému kategórií je možné zvoliť aj v analytickom nástroji InCites spol. Clarivate Analytics, ktorý spracúva údaje z databázy Web of Science Core Collection. To umožňuje vzájomné porovnanie oboch databázových nástrojov hlavne pri ich použití na hodnotenie výstupov výskumu, ale aj kvality samotných nástrojov. Z hľadiska financujúcich subjektov je v Dimensions zavedené aj členenie podľa iných kategórií, napr. klasifikačná schéma pre výskum, ochorenia a kategorizáciu chorôb Research, Condition, and Disease Categorisation (RCDC) používaná Národnými ústavmi zdravia (NIH) v USA a klasifikácia výskumu v zdravotníctve Health Research Classification System (HRCS) používaného takmer všetkými subjektmi financujúcimi biomedicínsky výskum vo Veľkej Británii. Klasifikácia HRCS má dva kódovníky – kódy pre výskumné činnosti Research Activity Codes (RAC) a zdravotnícke kategórie (HC).

1.4. Voľný prístup

1.4.1 Dimensions. Mimoriadne príťažlivá a veľmi aktuálna je myšlienka voľného prístupu k takmer 97 miliónom metadáto- vým záznamom o publikáciách a k citáciám prevyšujúcim počet 1 miliardy pre výskumníkov na vedecké nekomerčné účely cez aplikáciu Dimensions (obrázok 1) <https://app.dimensions.ai/> a prostredníctvom rozhrania pre programovanie aplikácií (API); surovým údajom a metrikám cez voľne prístupné Dimensions Metrics API a Dimensions Badges. Pomocou nich si môžu jednotlivci alebo inštitúcie vložiť na svoje webové stránky alebo aplikácie symbol Dimensions s aktuálnym počtom citácií (obrázok 2) a altmetrickým skóre (obrázok 3) zároveň s prepojením na príslušné zdroje.

The screenshot displays the Dimensions web application interface. At the top, there's a search bar with the query 'e.g. plastic AND instrument'. Below the search bar, the interface is divided into several sections:

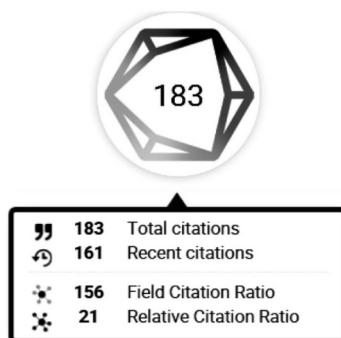
- FILTERS:** A sidebar on the left with expandable sections for 'PUBLICATION YEAR' (listing years from 2018 down to 2009 with corresponding counts), 'RESEARCHER', 'FIELDS OF RESEARCH', 'PUBLICATION TYPE', and 'SOURCE TYPE'.
- PUBLICATIONS:** The main content area showing a list of search results. Each entry includes the title, author(s), a brief description, and a count. For example, 'Effect of end group of amorphous perfluoro-polymer electrets on electron trapping' by Seonwoo Kim, Kuniko Suzuki, Ai Sugie, Hiroyuki Yoshida, Masafumi Yoshida, Yuji Suzuki, etc., has 2,658,638 citations.
- ANALYTICAL VIEWS:** A section on the right with a dropdown menu for 'FIELDS OF RESEARCH' (showing categories like Clinical Sciences, Biochemistry, etc.) and an 'OVERVIEW' section.

Obrázok 1. Uživatelské rozhranie voľne prístupnej verzie databázy Dimensions

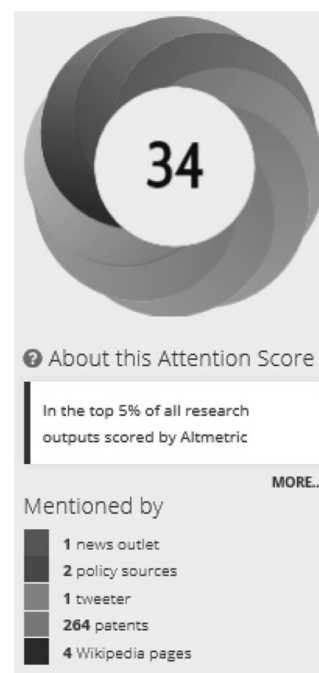
Okrem tejto voľne prístupnej verzie existujú dve verzie s prístupmi spoplatnenými za, podľa vyjadrenia jej tvorcov, prijateľnú cenu: Dimension Plus a Dimension Analytics.

1.4.2 Dimensions Plus (obrázok 4) je určená inštitúciám a ich výskumníkom. Poskytuje prístup k všetkým údajom v databáze, t. j. okrem publikácií a citácií ako vo voľne prístupnej Dimensions, je to prístup k viac ako 36 miliónom patentov, 427 tisíc klinických štúdií, 4,1 miliónom grantov a 361 miliónom politických dokumentov spolu s prepojeniami. K dispozícii je aj viac funkcionalít v porovnaní s voľne prístupnou verziou; k nim patria, napr. filter pre inštitúciu, financujúci subjekt a filter pre krajinu, ktoré nie sú prítomné vo voľne dostupnej verzii. Tiež obsahuje filtre špecifické pre patenty – majiteľ, krajina udelenia patentu, vedná oblasť, klasifikácia podľa medzinárodného patentového triedenia (IPC), klasifikácia podľa kooperatívneho patentového triedenia (CPC), právny stav, krajina udelenia patentu, rok publikovania, stav prihlášky a rok udelenia patentu, filtre špecifické pre klinické štúdie – rok začatia a rok ukončenia klinickej štúdie, rok v ktorom klinická štúdia prebieha, sponzor/inštitúcia spolupracujúca na klinickej štúdii, financujúci subjekt, ktorý spolupracuje na klinickej štúdii, fáza klinickej štúdie, typ ochorenia, vedné oblasti, register, z ktorého pochádzajú údaje o klinickej štúdii a napokon sú to filtre pre granty – číslo grantu, riešiteľská organizácia a jej krajina, riešiteľ, financujúci subjekt, dátum a rok začatia a dátum a rok ukončenia projektu, suma v eurách. V tejto verzii je možné získať prístup k API.

1.4.3 Dimensions Analytics slúži pre potreby subjektov financujúcich vedu a vydavateľov. Má zabudované nástroje na pokročilé analytické spracovanie dát, napr. porovnanie výkonov inštitúcií alebo financujúcich subjektov a na tvorbu výstupných správ. Tiež je možné pomocou týchto nástrojov spracovávať vlastné údaje.

Obrázok 2. Symbol Dimensions pre počet citácií s príslušnými metrikami

Obrázok 3. Symbol Dimensions pre altmetrické skóre

Dimensions e.g. plastic AND instrument Save / Export Workflow Support

FILTERS FAVORITES

PUBLICATIONS 97,218,324 GRANTS 4,169,342 PATENTS 37,161,871 CLINICAL TRIALS 430,383 POLICY DOCUMENTS 367,428

Sort by: Publication Date

Title, Author(s), Bibliographic reference - About the metrics

Designing a regenerable stimuli-responsive grafted polymer-clay sorbent for filtration of water pollutants

Ido Gardi, Yael G. Mishael

2018, Science and Technology of Advanced Materials - Article

Altmetric 2 View PDF Add to Library

Effect of end group of amorphous perfluoro-polymer electrets on electron trapping

Seonwoo Kim, Kuniko Suzuki, Ai Sugie, Hiroyuki Yoshida, Masafumi Yoshida, Yuji Suzuki

2018, Science and Technology of Advanced Materials - Article

Altmetric 2 View PDF Add to Library

Quantitative analysis of {332} <113> twinning in a Ti-15Mo alloy by in situ scanning electron microscopy

Ivan Gutierrez-Urrutia, Cheng-Lin Li, Xin Ji, Satoshi Emura, Koichi Tsuchiya

2018, Science and Technology of Advanced Materials - Article

Altmetric 2 View PDF Add to Library

ANALYTICAL VIEWS

FIELDS OF RESEARCH

1103 Clinical Sciences	5,074,071
0601 Biochemistry and Cell Biolo...	2,877,299
1117 Public Health and Health Se...	2,669,414
0306 Physical Chemistry (incl. St...	2,609,209
0912 Materials Engineering	2,345,793

OVERVIEW

RCR Mean 0.75 FCR Mean 1.33

Publications

Obrázok 4. Uživatelské rozhranie spoplatenej verzie databázy Dimensions Plus

1.5 Metriky

Dimensions zavádza nové metriky odvodené od počtu citácií. Ten vyjadruje, koľkokrát bola určitá publikácia uvedená v zozname citovanej literatúry v publikáciách – v databáze Dimensions. Tvorcovia Dimensions presadzujú a podporujú myšlienku, aby sa samotní užívatelia zapojili do procesu vývinu a implementovania nových metrických podľa vlastných potrieb.

1.5.1 Relatívny pomer citácií (RCR)

Tento ukazovateľ slúži ako príklad aktívnej účasti používateľov na tvorbe databázy Dimensions. Bol vyvinutý v Národnom ústave zdravia (NIH) v Bethesde v Marylande (4) a následne implementovaný do Dimensions. Je to metrika na úrovni článku nezávislá od vednej disciplíny, ktorá udáva, ako je citačne úspešný určitý článok v porovnaní s ostatnými článkami v rovnakej vednej oblasti. Vedná oblasť je určená na základe vednej oblasti, do ktorej sú zaradené články citujúce hodnotený článok. Kvantifikuje vplyv tohto článku na základe novátorského využitia ko-citačnej siete na normalizáciu citácií (podľa oblasti výskumu FoR), ktoré tento článok získa. Priemerný RCR pre všetky články sa rovná 1. Hodnota nad 1 značí, že citačne je hodnotený článok nad priemerom a hodnota pod 1 znamená, že citačne hodnotený článok získal menej citácií ako je priemer pre danú vednú oblasť. RCR nie je uvedený v prípade, keď článok nemá žiadnu citáciu a v prípade, keď doba od jeho publikovania je kratšia ako 2 roky.

1.5.2 Pomer citácií vo vednej oblasti (FCR)

Ďalším novým ukazovateľom je (Field Citation Ratio FCR), ktorý je tiež na úrovni článku. Udáva, ako je hodnotený článok relatívne citačne úspešný v porovnaní s článkami približne rovnakého veku zaradenými v rovnakej vednej oblasti. Referenčná hodnota je 1. Nad 1 poukazuje na to, že hodnotený článok má v porovnaní s priemerným počtom citácií článkov z rovnakej vednej oblasti a definovaného roku publikovania a veku, viac citácií a vice versa. Priemerná hodnota sa počíta ako geometrický priemer, ktorý znižuje vplyv odľahlých hodnôt, t. j. extrémne vysokých počtov citácií na niektoré články (5). Článok bez citácie má hodnotu FCR rovnú 0. Rovnako, ako RCR ani FCR nie je uvedený, keď doba od publikovania článku je kratšia ako 2 roky.

1.5.3 Vysoký počet citácií (HCI)

Ukazovateľ vysokého počtu citácií (Highly Cited Indicator, HCI) je odvodený of FCR. Porovnávaná je hodnota FCR hodnoteného článku s hodnotami FCR článkov v rovnakej vednej oblasti a veku ako hodnotený článok. Za publikácie s vysokým počtom citácií sú označené tie, ktoré sú na základe počtu citácií zaradené do horných 10 %, 5 % a 1%. Nakoľko vychádza z ukazovateľa FCR, je normalizovaným ukazovateľom podľa vednej oblasti, veku článku a roku publikovania. Články, ktorých vek je pod 2 roky nemusia mať uvedený indikátor vysokého počtu citácií. Ak je tento ukazovateľ už raz priradený, zostáva.

1.5.4 Nedávne citácie

Je to počet citácií, ktoré daný článok získal za obdobie posledných 2 rokov. Zaznamenáva sa pre publikácie staršie ako dva roky a indikuje, či v nedávnej dobe bola publikácia citovaná.

1.5.5 Priemerná citovanosť (Average Citation Rate, ACR)

Je nenormalizovanou metriku časopisu a vednej oblasti. Umožňuje porovnávať citovanosť časopisov na základe počtu citácií na články, ktoré sú v príslušnom časopise publikované a citovanosť vedných oblastí na základe počtu citácií na články, ktoré sú zaradené do príslušných vedných oblastí. Počíta sa ako pomer počtu citácií skupiny článkov publikovaných v určitom roku oproti počtu citácií, ktoré získali články publikované v predchádzajúcom roku. Uvádza sa pre obdobia 2, 3 a 5 rokov, čo dovoľuje jednoduché a relevantné porovnanie časopisov.

1.5.6 Altmetrické skóre (Altmetric Attention Score)

Je vážený počet, ktorý číselne vyjadruje pozornosť, akú články vyvolali na internete – v masmédiách, politických dokumentoch, blogoch, vo Wikipédii, voľne prístupných expertných posudkoch, v akademických syllabách a v sociálnych médiách vrátane Reddit, Twitter a Facebook. Ku skóre prispieva každý zo zdrojov a presné údaje je možné nájsť na *visiting the Altmetric Support page*. Príklad zobrazenia citačných metrik v databáze Dimensions je uvedený na obrázku 5.

2. Práca v databáze Dimensions

Vyhľadávanie prebieha štandardne ako v iných databázach, použitím kľúčového slova, s možnosťou ďalej spresňovať a cieľiť vyhľadávanie použitím filtrov na vymedzenie časového úseku, vednej oblasti, zdrojového dokumentu a autora. Na analytickom paneli sa zobrazujú vyhodnotenú vyhľadanú údaje a trendy. Pre každú publikáciu je k dispozícii informácia o počte citácií, bibliometrické skóre špecifické pre Dimensions a pozornosť, akou publikácia upútala v elektronických sociálnych sieťach, vyjadrenou alternatívnymi metrickými ukazovateľmi ako komentármi a zmienkami v blogoch, na Twitter-i, Facebook-u, vo Wikipédii, v Mendeley-i a v CiteULike. Úplné znenia článkov s voľným prístupom sú dostupné ako pdf dokumenty, ktoré je možné prevziať a uložiť do vlastného počítača alebo do knižnice (Readcube). Na stránke publikácie sú uvedené odkazy na použité literatúru, citujúce publikácie a hypertextové odkazy na granty a financujúcu inštitúciu, klinické štúdie a patenty, na ktoré môže byť publikácia naviazaná. Pri inštitucionálnom predplatnom je možné súčasne vstúpiť aj do týchto informačných zdrojov, a tak získať úplnejší prehľad o danej tematike. Detailne sú základné operácie v databáze Dimensions opísané v práci (6).

3. Detské choroby

Myšlienka vzájomne prepojiť z jedného miesta rozličné zdroje obsahujúce obrovské množstvo informácií o rôznych aspektoch výskumu a s nimi súvisiacich údajov je vizionárska, odvážna, ambiciózná a je spojená s rizikami. Jedno z nich predstavuje kvalita údajov, od ktorej sa odvíja využitie databázy (i na hodnotiace účely) a zároveň aj jej spoľahlivosť a dôveryhodnosť. Hoci je Dimensions vybudovaná na pokročilých a najnovších IK technológiách, indexácii textov, spracovaní prirodzeného jazyka, strojovým učením, umelej inteligencii, automatizácii procesov, bez prirodzenej inteligencie človeka a jeho zásahov sa neozobíde. Tvorcovia databázy si tento fakt veľmi dobre uvedomujú a pomerne silným hlasom požívajú užívateľov na spoluprácu na jej vylepšení a skvalitnení dát. Nemožno nesúhlasiť aj s kritickými závermi, ku ktorým dospeli viacerí autori, ktorí túto databázu

skúmali pomerne krátko po ohlásení jej vstupu na trh v januári 2018 (7). Orduña-Malea a Delgado-López-Cózar (6), ktorí sa detailne zaoberali voľne prístupnou verziou Dimensions, vidia jej omedzenia v absencii filtrov pre krajinu a inštitúciu, v nemožnosti pri vyhľadávaní súčasne použiť viaceré filtre, nutnosti zadávať ich jednotlivo, vo výskyte duplicitných mien a v rôznych variantoch a citlivosti na diakritiku, v nekonzistentnosti pri indexácii článkov v časopisoch súvisiacou s automatickým spracovaním textu (ako článok boli nájdené, napr. zoznam redakčnej rady, posudzovateľov). Pri práci s databázou autor-ka tohto príspevku zaznamenala kuriózný prípad, keď do zoznamu publikácií istého autora boli nesprávne zaradené publikácie autorky s rovnakým menom ako dotýčny autor, avšak s krstným ženským menom a priezviskom s prechýľovacou príponou-ová (ako príklad uvediem fiktívne meno Daniel Žiak/Daniela Žiaková). Za závažnejšie, autori vyššie uvedenej publikácie, považujú zaradenie článkov a najmä monografií do klasifikačnej schémy FoR. V prípade monografií pravdepodobne len na základe abstraktov. Klasifikačná schéma FoR sa dobre uplatňuje pre časopisy v anglickom jazyku, nedá sa však aplikovať na časopisy v inom (v ich konkrétnom prípade, španielskom) jazyku. Určitá časť starších článkov nemá priradenú kategóriu FoR vôbec. Kriticky hodnotia chyby pri automatickej klasifikácii článkov, kde zaznamenali výrazné disproporcie, čo následne ovplyvňuje hodnoty metrických ukazovateľov, predovšetkým FCR a RCR. K podobnému zisteniu prišiel aj Bornmann (8), vývojový partner Dimensions, pri štúdiu zaradenia 191 svojich vlastných článkov do kategórií FoR. Väčšinu z nich pokladá za nesprávne zatriedené, no na druhej strane pripúšťa, že bol testovaný len malý súbor dát a v špecifickej oblasti. Tak, ako predošlí autori zdôrazňuje význam správnej kategorizácie pre spoľahlivosť metrických na ňu naviazaných a považuje za potrebné preskúmať zatriedenie oveľa väčšieho počtu článkov a z rôznych vedných oblastí. Za silné stránky Dimensions možno považovať transparentnosť, s akými sú hneď ako prvé na užívateľskom rozhraní zobrazené dôležité údaje, aktualizované štatistiky a dáta. Pozitívne je vnímaná aj skutočnosť, že vývojári databázy berú do úvahy skúsenosti užívateľov s prácou v databáze a implementujú ich. Automatická aktivácia všetkých filtrov a údajov na analytickom paneli pri každom vyhľadávaní dovoľuje užívateľovi okamžite získať prehľad a rýchlo si o dátach vytvoriť úsudok. Filtrácia pre otvorený prístup prebieha na úrovni článku, nie časopisu, čo umožňuje vyhľadanie aj takých článkov v režime voľného prístupu, ktoré sú publikované v hybridných časopisoch (v nich sú ako voľne prístupné a publikované len niektoré články). Ďalšie kladné zistenie je možné nájsť v porovnávacej štúdii (9), ktorá vyšla len tri mesiace po oficiálnom predstavení platformy Dimensions. Snažila sa odpovedať na otázku, či Dimensions predstavuje pre Scopus a Web of Science konkurenciu. Zamerala sa na platformu Dimensions z aspektu článkov, ktoré obsahuje a možnosti využitia tejto novej databázovej platformy na hodnotenie publikačných výstupov vedy a ohlasov na ne. Na tento účel autor vybral články v oblasti potravinového výskumu z obdobia 2008 – 2018 a z náhodne vybranej vzorky 10 000 článkov (len typu article s DOI) v Scopus-e z roku 2012, pretože, ako tvrdí, odvolávajú sa na práce viacerých autorov: „Scopus konzistentne preukazuje najvyšší počet akademických časopisov, a teda predstavuje najlepšiu prax, čo sa týka pokrytia zdrojov vedeckých informácií“. Autor zistil, že medzi počtom citácií v Scopus-e a v Dimensions existuje silná korelácia (0,96 v úzkej vednej oblasti v roku 2012) s podobným počtom citácií a porovnateľnou hodnotou priemerného počtu citácií. Takmer všetky články v databáze Scopus boli prítomné aj v platforme Dimensions (97 % v roku 2012). Svoj výskum autor uzatvára konštatovaním, že platforma Dimensions sa ukazuje, ako možná alternatíva databáz Scopus a Web of Science na účely všeobecnej citačnej analýzy a využitia citačných údajov na niektoré typy hodnotenia výstupov výskumu. Autor víta vznik novej databázy, pretože: „Existencia alternatív prináša subjektom hodnotiacim vedu a výskum tri hlavné výhody: voľne prístupné alternatívy môžu znížiť náklady na hodnotenie a umožniť neformálne sebahodnotenie mnohým výskumníkom, ktorí by inak neplatili za sprístupnenie údajov; vzhľadom na to, že žiadny z citačných indexov nie je dokonalý, existencia alternatív umožňuje vzájomnú krížovú kontrolu údajov; určitý citačný index môže mať v porovnaní s inými prednosťami, napr. širšie zastúpenie vedeckej literatúry alebo iné prednosti, ktoré sú dôležité z hľadiska potrieb a úloh, ktorú má jednotlivé hodnotenie splniť.“ A to predstavuje ďalšie z pozitív databázy Dimensions.

4. Dimensions a údaje za Slovensko

Začiatkom júna 2018 boli v Dimensions Plus prístupné údaje o 83 099 publikáciách s autorstvom v Slovenskej republike, z ktorých bolo takmer 22 % voľne prístupných. Tieto údaje sú porovnateľné s údajmi zistenými v databáze Web of Science Core Collection. Najviac boli zastúpené publikácie z vedných oblastí podľa klasifikačnej schémy FoR a časopisy, ako je uvedené v tabuľke 1. Z publikácií prevládali články, ktorých bolo 69 624 (84 %), po nich nasledovali konferenčné príspevky a kapitoly so zastúpením po asi 8 % a nepatrné percento tvorili preprinty a monografie. Dimensions Plus obsahovala 890 patentov, 62 klinických štúdií, ktoré začali od rokov 2000 až 2018 (49 pochádzalo z databázy ClinicalTrials.gov v USA) a 11 102 grantov. Z nich, napríklad SAV mala uvedených 2 820 grantov s počtom viac ako 200 v oblastiach materiálového výskumu, biochémie a bunkovej biológie, celkovú hodnotu grantov vyčíslených na takmer 380 mil. eur a priemernú hodnotu 136 tisíc eur pre granty začínajúce a prebiehajúce v rokoch 2008 – 2018. Podľa údajov v databáze Dimensions SAV bolo priradených 55 patentov a účasť na 10 klinických štúdiách. Je potrebné dodať, že databáza je neustále dopĺňaná o nové údaje a súčasný stav bude pravdepodobne výrazne vyšší.

Pozvanie namiesto záveru

Bolo by veľkou škodou, ak by slovenská akademická komunita neprijala pomocnú ruku, ktorú jej spoločnosť Digital Science podáva vo forme voľného prístupu do bibliografickej a citačnej databázy Dimensions.

Publication metrics

[About](#)

Dimensions Badge

61 Total citations
50 Recent citations

47 Field Citation Ratio
4.99 Relative Citation Ratio

Altmetric

News (13)
Blogs (14)
Twitter (485)
Peer reviews (1)
Facebook (7)
Google+ (3)
F1000 (1)

Mendeley (276)
CiteULike (5)

Research Categories

Fields of Research

1503 Business and Management

External sources

Full text at publisher site

Abstract at PubMed

Full text at PMC

Obrázok 5. Súhrnná informácia o metrikách publikácie v databáze Dimensions

Vedná oblasť podľa klasifikačnej schémy FoR	počet publikácií	Názov časopisu	počet článkov
Materiálové inžinierstvo	6324	Bratislava Medical Journal	1487
Fyzikálna chémia (vrátane štrukt.)	5592	Cheminform	795
Klinické vedy	5641	Procedia Engineering	746
Biochémia a bunková biológia	4766	Czechoslovak Journal of Physics	698
Umelá inteligencia a spracovanie obrazu	3116	Folia Microbiologica	680
Ostatné fyzikálne vedy	2916	Acta Physica Polonica A	625
Genetika	2728	Čechoslovackja Filozofija	562
Verejné zdravie a starostlivosť	2442	General Physiology and Biophysics	534
Kardiorespiračné lekárstvo a hematológia	2094	Physics Letters B	521
Čistá matematika	2014	Neoplasma	494

Tabuľka 1. Zastúpenie vedných odborov podľa klasifikačnej schémy FoR a časopisov v databáze Dimensions pre Slovensko

Literatúra:

- (1) Bode Christian, Herzog Christian, Hook Daniel, McGrath Robert. 2018. Dimensions Report. A Guide to the Dimensions Data Approach. Digital Science. 2018, 24 s.
- (2) Definície najdôležitejších pojmov, používaných pri klinickom skúšaní liekov. [cit. 31-8-2018]. Dostupné na: https://www.sukl.sk/buxus/docs/Klinicke_skusanie_liekov/Definie_najdolezitejsich_pojmov_KS_1_8_2016.pdf
- (3) 1 2 9 7 . 0 Australian and New Zealand Standard Research Classification (ANZSRC). 2 0 0 8. [cit. 31-8-2018]. Dostupné na: [http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/subscriber.nsf/0/2A3A6DB3F4180D03CA25741A000E25F3/\\$File/12970_2008.pdf](http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/subscriber.nsf/0/2A3A6DB3F4180D03CA25741A000E25F3/$File/12970_2008.pdf)
- (4) Hutchins Ian B., Yuan Xin, Anderson James M., Santangelo George M. 2016. [online]. Relative Citation Ratio (RCR): A New Metric That Uses Citation Rates to Measure Influence at the Article Level. In PLoS Biology, vol.1, No. 9, e1002541, 2016. [cit. 31-8-2018]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1002541>
- (5) Thelwall Mike. 2016. [online]. The precision of the arithmetic mean, geometric mean and percentiles for citation data: An experimental simulation modelling approach journal of Informetrics, vol. 10, No. 1, Feb. 2016, s. 110-123. [cit. 31-8-2018]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2015.12.001>
- (6) Orduña-Malea, E., Delgado-López-Cózar, E. 2018. [online]. Dimensions: re-discovering the ecosystem of scientific information. El Profesional de la Información, vol. 27, No. 2, s. 420-431. [cit. 31-8-2018]. Dostupné na: <https://doi.org/10.3145/epi.2018.mar.21>
- (7) Schonfeld, Roger C. 2018. [online]. A New Citation Database Launches Today: Digital Science's Dimensions. Scholarly Kitchen. Jan 15, 2018. [cit. 31-8-2018]. Dostupné na: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2018/01/15/new-citation-database-dimensions/>
- (8) Bornmann, Lutz. 2018. [online]. Field classification of publications in Dimensions: a first case study testing its reliability and validity. Scientometrics, vol. 11, No. 1, s. 637-640. [cit. 31-8-2018]. Dostupné na: DOI: 10.1007/s11192-018-2855-y
- (9) Thelwall Mike. 2018. [online]. Dimensions: A competitor to Scopus and Web of Science? Journal of Informetrics, vol. 12, No. 2, 2018, s. 430-435. [cit. 31-8-2018]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2018.03.006>

Podakovanie

Článok bol pripravený v rámci implementácie národného projektu CVTI SR Informačný systém výskumu a vývoja/prístupy do databáz pre potreby výskumných inštitúcií (NISPEZ IV), kód ITMS Projektu: 313011I407, spolufinancovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR/ERDF) v rámci Operačného programu Výskum a inovácie. Obrazový materiál je publikovaný s povolením spol. Digital Science.

Ing. Adriana Shearman, CSc.

(Centrum vedecko-technických informácií SR) ■

Description schema of posters

Since the first appearance of the electronic libraries more and more electronic collections have been built in the World Wide Web, where such documents come into prominence that do not have independency, not even in public libraries. Posters also belong to this group. In order that the digitized poster collections could be operated efficiently the use of metadata is essential because with their help the electronic documents can be successfully arranged and retrieved. So far metadata standard has not been constructed for the cataloguing of posters. In this research study the Poster Metadata Description Schema (PoMeDS) will be presented that we have developed. The metadata elements of (printed and digitized) posters can be described by this XML-based schema. As an XML-based schema, PoMeDS makes use of hierarchical container elements to group sub-elements or similar kinds of information belonging to the same area. It uses attributes to further refine or define the values contained by certain elements.

Though books and journals are determinant document types in libraries since centuries, the collection interest of the libraries can include other document types too. Special collections can be organized from certain document types depending on the number of documents where small prints can be placed as well. Posters represent the most investigated and often borrowed part of this publication type.

The significance of the posters is that through them we can get to know more about social, political events and changes happening in industry, commerce and cultural life. An outstanding ephemera collection can be an indispensable source of historical and biographical research, particularly in the field of cultural, industrial and art history etc. For these prints were produced to communicate political fights of the centuries of our history, news and events of revolutions and counter revolutions and decrees to a mass of people. All these facts confirm that posters are components of library collections today and should remain components of the libraries in the future as well.

During conducting research in printed poster collections we can face difficulties, since it is not sure that it is enough for us to know the title and author of the work. In several cases it might be even necessary to have a look at the image itself on the poster. In order that a relevant work should be found we must look at more posters, which can be rather problematic in regard to storage and type of posters. On the one hand printed posters have a big size in general, therefore their viewing demands a lot of room. On the other hand their storage ideally takes place in chests of drawers, many times these documents, however, are put into letter files or are stored in boxes. In the latter case not only the viewing of posters is problematic, but also the orientation among boxes. Preparing the digitized version of posters and organizing them into an electronic collection can be a solution to this task.

It is definitely true for digitized poster collections that the use of metadata is essential for their operation as with the help of these data electronic documents can be efficiently organized and retrieved. The problem arises from the fact that libraries accepting the task of cataloguing apply a different set of metadata elements. Of course the most significant bibliographic data such as title, author, publication, number of pages are recorded, but the presentation of data which are typical of posters is undertaken only by a few libraries. Nevertheless the processing of library documents should be based on principles which are independent of country, language and library type. Concerning cataloguing great part of library documents the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) ISBD program provides consistent principles, on the contrary the principles regulating the bibliographic description of posters are still missing.

Therefore I determined the data elements which are necessary for the bibliographic description and identification of printed posters, the order of data elements and the punctuation. Thus the principles of bibliographic description used for printed posters have been determined based on the ISBD rules. The main aim of the use of printed posters' secondary descriptive data is to determine such descriptive features regarding the poster document type that can help us to create a description meeting the requirements of ISBD „international standard bibliographic description“.

Bibliographic data of printed posters were completed by the metadata of digitized posters at the following step. Though several secondary descriptive data of printed and digitized posters are the same, the mode of recording digitized posters is different from that of recording printed posters, therefore new data elements come to the front such as system requirements needed for displaying an image, file characteristics of digitized image, technique used for creating the digitized image, etc.

Finally I analysed the storage of the determined data elements in computer-based systems. In order that digitized poster collections could be operated efficiently the use of metadata is essential because with their help the electronic documents can be successfully arranged and retrieved. To function properly in any computer-based system metadata should be encoded for machine readability and processing. Library catalog data are most often encoded in various MARC (Machine-Readable Cataloging) formats. Since appearance and form of electronic documents are different from those of printed documents, therefore MARC format can not be used appropriately for storing the required and sufficient descriptive data of electronic documents (but there were initiatives concerning this; for example, see MARC XML format). Storage of bibliographic data of electronic documents has been solved in several ways; for example, with the use of Extensible Markup Language (= XML). Both international and home practices reflect that XML schema is applied to storing metadata.

XML is an open source, nonproprietary encoding standard. It was developed in the 1990's as a more manageable subset of the much more vast SGML. Actually, it is a metalanguage employed for creating specific markup languages. XML has been widely adopted in publishing, e-commerce and other communities, including various cultural heritage metadata communities.

From the viewpoint of the library XML schema has an advantage, it also defines semantic rules which is typical of most cataloging standards, therefore several bibliographic rules can be formalized by XML schema. The order of data elements can be determined in schemas, which serves as basis for bibliographic description. In addition, we can define the restricted and the unrestricted data elements. Since the elements can be embedded into each other, therefore the closely related elements can be repeated. Another great advantage of the schema is that it does not support predefined element set, so metadata standards can develop their own schema in a flexible way. Actually, bibliographic descriptions can be made by XML schema which are exchangeable at international level, thus efficient search is also supported. Perhaps it might be the reason for the fact that XML schema is the most often applied standard for encoding metadata. Good examples of using XML are MODS (Metadata Object Description Schema), DC (Dublin Core) and VRA Core (Visual Resources Association Core).

Though there are descriptive schemas (such as DC, MODS, VRA Core), these do not contain every metadata necessary for the description of posters. These schemas can be completed by appropriate metadata necessarily, but I intended to work out a schema which can be used exclusively for the bibliographic description of posters and it can function as an effective search tool for posters and describe every special characteristics of posters. In this study the main characteristics of posters are described, those potential data elements are enumerated which can be used for their cataloguing. Finally a schema called PoMeDS (Poster Metadata Description Schema) is presented, which is working with the secondary descriptive data of printed posters and the metadata of digitized posters.

Bibliographic description of printed posters

In conceptual definitions that can be found in lexicons, poster appears as a large, eye-catching, succinctly communicative printed material that is one-sided. However, from the public library point of view, poster belongs to ephemera. The category includes pamphlets, handbills, leaflets, broadsides, position papers, minutes of meetings, information sheets, bulletins, newsletters, posters, etc.

We can distinguish three types of posters based on their formal features: namely textual, picture and picture with text ones. In the following, I classify the latter two types in one group, which are the graphic posters.

In the case of textual posters written content has an importance, while regarding graphic posters the emphasis is put mainly on the represented picture, although the text complementing the picture can also have a significant role.

Whether we talk about textual or graphic poster, it always has a purpose: attracting attention, providing information or persuasion by means of picture and/or text. Past events are taking shape mosaic like from the pictures and the text of the posters, therefore through them we can get to know more about the social, political events and the changes happening in industry, commerce and cultural life. In addition to this, graphic posters represent the precious sources of artistic life as well. As a result of this, posters are at the same time documents of cultural history and history of art forming a part of visual culture and they also reflect a historical period by virtue of their content.

As graphic posters emerged, they immediately became part of the public collection. This is due to the librarian perception that states that "it is not the task of the present to decide what will be important for the future, therefore everything should be preserved that gets into libraries." However, libraries' task goes beyond the gathering of documents, because in order to be able to use a collection, documents have to be catalogued and made retrievable.

There are not specific rules of procedure and standards yet for the description of posters appearing in printing. The ISBD/NBM (International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials) or ISBD/G (General International Standard Bibliographic Description) can be one of the bases for standard bibliographic description of printed posters. We can find more guides to catalogue graphic materials or pictures. These guides, standards regulate the bibliographic description of many document types at the same time, thus neither are only created to catalogue posters.

Owing to the use of various guides and rules, libraries have not catalogued posters in a consistent way. The most important bibliographic data like: title and statement of responsibility, publication and number of pages are recorded everywhere, but there might be differences in respect of special aspects expressing the characteristics of posters. Taking into consideration that nowadays besides the traditional library materials, these printed materials come into more and more prominence, therefore it was necessary to create a metadata element set that is only suitable for the bibliographic description of posters. Accordingly, one of my research aims was to determine the data elements which are necessary for the bibliographic description of posters, to make it possible to create ISBD-based description thanks to these. ISBDs are based on internationally accepted principles. The primary aim of ISBDs is to support the international use of bibliographic information by making records from different sources interchangeable. So the bibliographic records produced in one country can be easily accepted in library catalogues or other bibliographic lists in any other country. The another aim of ISBDs is to help the international interpretation of records and the reduction of language barriers, so records produced for users in one language should be interpreted in other languages as well.

When elaborating the bibliographic description of graphic posters, detailed standard was missing, hence I relied on guidance and other institution's practice. As my goal was to make standardized description about posters based on the data elements I defined, therefore the ISBD (NBM): International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials standard, MSZ 3424/1. Bibliographic description. Books standard and a guideline with title „Bibliographic description of stills“ served as basis for determining and defining the appropriate data elements. Apart from all these I have taken into consideration the guidelines of the publication entitled "Grafic materials: rules for describing: original items and historical collections" used by the

Library of Congress. In addition to standards and guidelines, the practice of the Library of Congress (LC), National Széchenyi Library and the University of Debrecen University and National Library provided a good basis for determining the proper data elements which can be used for the description of posters. Studying the standards, guidelines and practices, necessary data elements for the description and identification of printed graphic posters were determined, as well as the order of the data elements and the punctuation.

In the determination of posters' secondary data, primarily, I have used ISBDs that are based on internationally accepted standards, therefore general rules were determined such as:

- structure of the description of printed poster, punctuation
- sources of information used for description
- language and script of the description
- capitalization
- misprints.

Twenty-seven data elements are defined in seven areas:

- Title and statement of responsibility area (title proper, general material designation, parallel title, other title information, statement of responsibility)
- Edition area (edition statement, statements of responsibility concerning the edition)
- Publication, distribution area (place of publication, name of publisher, date of publication, place of manufacture, name of manufacture)
- Physical description area (specific material designation and extent, other physical details, dimension, accompanying material statement)
- Series area (title proper of series, parallel title of series, other title information of series, statements of responsibility concerning the series, number within the series, title proper of sub-series, parallel title of sub-series, other title information of sub-series, statements of responsibility concerning the sub-series, number within the sub-series)
- Note area
- Distribution data (manufacture number)

Process of digitized poster

For a long time, only paper-based posters existed. Thanks to libraries' digitization projects that included a growing number of document types, however, digitized versions of these documents also emerged. Digitized posters slowly became part of electronic collections as well.

In consequence of this, electronic documents and digitized posters should be made retrievable by using the suitable data. However, these documents have unique characteristics, which no longer can be described by the traditional library categories. Metadata provide solution to these problems. Therefore bibliographic data of printed posters were completed by the metadata of digitized posters. Though several secondary descriptive data of printed and digitized posters are the same, the mode of recording digitized posters is different from that of recording printed posters, therefore new data elements come to the front such as system requirements needed for displaying an image, file characteristics of digitized image, technique used for creating the digitized image, etc. Taking all these into consideration, the maximum of descriptive data elements has been determined regarding both printed and digitized posters. Arising from this, there are essential data elements for the identification of documents and there are other data elements which can be omitted from the bibliographic description.

To function properly in any computer-based system metadata should be encoded for machine readability and processing. The process of encoding library catalog data started in 1960's. In 1962 the Library of Congress launched its MARC project. As a result of this initiative the first MARC format, the LCMARC appeared. MARC is used for communicating and sharing bibliographic data among library systems and bibliographic utilities. Different countries have developed their own implementations of MARC format adjusted to their national cataloguing practice. [18] For example USMARC, Canadian MARC and HUNMARC etc. were created in this way. Later USMARC (i.e. the national MARC format of the Library of Congress) and Canadian MARC (i.e. the national MARC format of the National Library of Canada) merged to become MARC21. Today there are continuing movements for the harmonization of MARC format among many countries. Advancement in storing metadata took place when the World Wide Web and several electronic documents appeared and spread. Today, most of the major cultural heritage metadata schemas have been expressed as XML schemas.

Poster metadata description schema

Although there are descriptive schemes (such as DC, MODS, VRA Core), these do not contain every metadata necessary for the description of posters. These schemes can be completed with appropriate metadata necessarily, but I wanted to work out a schema which can be used exclusively for the bibliographic description of posters and can be used as an effective search tool for posters and every special characteristic of posters can be described by this schema. Thus I have developed the Poster Metadata Description Scheme (PoMeDS). It is an XML-based scheme storing the metadata of the posters and working with such a set of metadata elements.

Metadata

Elements applied in the schema can be divided into two major groups by their use in the bibliographic description of printed posters or digitized posters. There are metadata in PoMeDS which appear in both groups; for example, the <titleProper> and

the <subTitle> elements. Primarily because the title proper and the subtitle of the digitized document often correspond with those of the printed poster.

Metadata of printed and digitized posters can be categorized on the basis of the functions they fulfill. Majority of metadata applied in the schema are descriptive metadata. These metadata can be used in the bibliographic description and retrieval of posters, namely the poster will be identified by them. Descriptive metadata are; for example, metadata used in the bibliographic description of printed posters or elements of heading. Metadata of digitized posters are more complicated, besides descriptive metadata we can find other types of metadata. Metadata can be grouped by Steve J. Miller in the following way:

- descriptive metadata: title (titleProper, generalMaterialDesign, subTitle); satOfResp (person, corporate); date; fileCharacteristics (fileName, identifier, format, fileSize); relations (relation, note); origDocBiblDescr (bibId, opacUrl); cataloger (person)
- administrative metadata:
 - Technical and preservation metadata: fileCharacteristics (fileName, identifier, format, fileSize, compressionRatio, location); technique (modelName, modelNumber, modelsSerialNo); polarity (polarityType); generation (generationType);
 - right metadata: right (rightHolder, note);
 - use metadata: systemRequirements (hardwareRequirements, softwareRequirements, peripheralsRequirements); access (accessRestriction, accessCondition).

Elements and attributes

In PoMeDS the meaning of each metadata can be specified in several ways. Exploiting the hierarchical structure of the XML schema, additional elements were defined within metadata to be specified which have already determined the meaning of the given metadata more concretely. For example <accessRestriction>, <accessCondition> elements appear also within <access> metadata. It is obvious that with the help of each additional element we can define different data. At the same time the PoMeDS uses XML attributes also for specifying each element, for designating certain codings or controlled vocabularies and for other similar purposes. These attributes occur in start tag. Elements can include more than one attribute too. In the case when the values of elements must be specified, the use of attribute is a better solution than the declaration of qualifiers or new elements.

PoMeDS is a hierarchical schema which often uses container elements. Such container element can be <posterCollection> element which contains the <originalPoster> and the <digitizedPoster> sub-elements. The <edition> element is container element too because the <editionStatement>, the <pointSpaceDash> and the <statOfRespRelatingToTheEdition> sub-elements are put inside the <edition> element.

This schema uses attribute groups which include set of several attribute declarations. An attribute group can be defined once as a child of the schema elements and can be referred to within any element by using its declared name. Such attribute group is called PoMeDS involving date, hypref, source, modify, language attributes. The second one is authority attribute group which includes the authoritydate, ID, authorityhypref and authority source attribute declarations. Almost every element of the schema includes PoMeDS attribute group. However, the authority attribute group can be used in the case of elements of heading.

At the bottom level there are defined elements having PoMeDSstring, PoMeDSinteger, PoMeDSanyURI or PoMeDSgYear types. It means that an element has been created with the extension of the definition of the string, integer, anyURI or gYear simple types. Thus the values of earlier mentioned types are allowed as the content of elements. Optionally date, source, hypref, modify, language attributes can be given which belong to set of PoMeDS attribute group.

As the order of elements is defined, the PoMeDS gives rules about the order of data elements. In XML schema the order of elements can be defined by using the „sequence“ compositor. At the same time one element can be chosen out of more elements with the help of „choice“ compositor. In the schema the occurrence of a given element can be defined (e. g. it can be mandatory or optional etc.). In addition to, different elements can be embedded into each other. All these features result in substantial flexibility inside the schema. Owing to these solutions, issues will be solved easily such as problem of parallel data or bibliographic description of one or more, same or several places of publication inside a publication, distribution area.

Punctuation marks

All bibliographic description standards determine rules about the order of the data elements and the punctuation marks which precede data elements. This provides the recognizability of data elements inside an area and the international understanding and interpretation of the bibliographic description. Therefore PoMeDS gives rules about the order of the punctuation marks which precede the data elements. In the schema only those punctuation marks (i.e. point-space-dash, new indent) were defined which separate the areas and thanks to these marks (point, semicolon, equals sign, diagonal slash, plus sign, colon, comma, round bracket) the data elements can be recognized. These marks have been defined as an independent, empty XML element in the schema, so a complexType element was used as a type definition in the XML schema which does not declare the content model.

Concerning punctuation marks it is the cataloger's task to determine those marks which are associated with concrete bibliographic data in the description, such as; for example, the three dots which indicate that text has been omitted in some areas.

The structure of the PoMeDS

Supporting the bibliographic description of digitized posters, the PoMeDS is composed of two top level elements (<originalPoster> and <digitizedDocument>): we can process the original document with the help of one element and the another

element complements the previous one with the data typical of the digitized version. The <originalPoster> element includes metadata of printed posters. These data are complemented with metadata characterizing the digitized version which can be found in the digitizedDocument element.

The description of the original document (originalposter) is divided into twelve major units according to the areas and the headings of the bibliographic description:

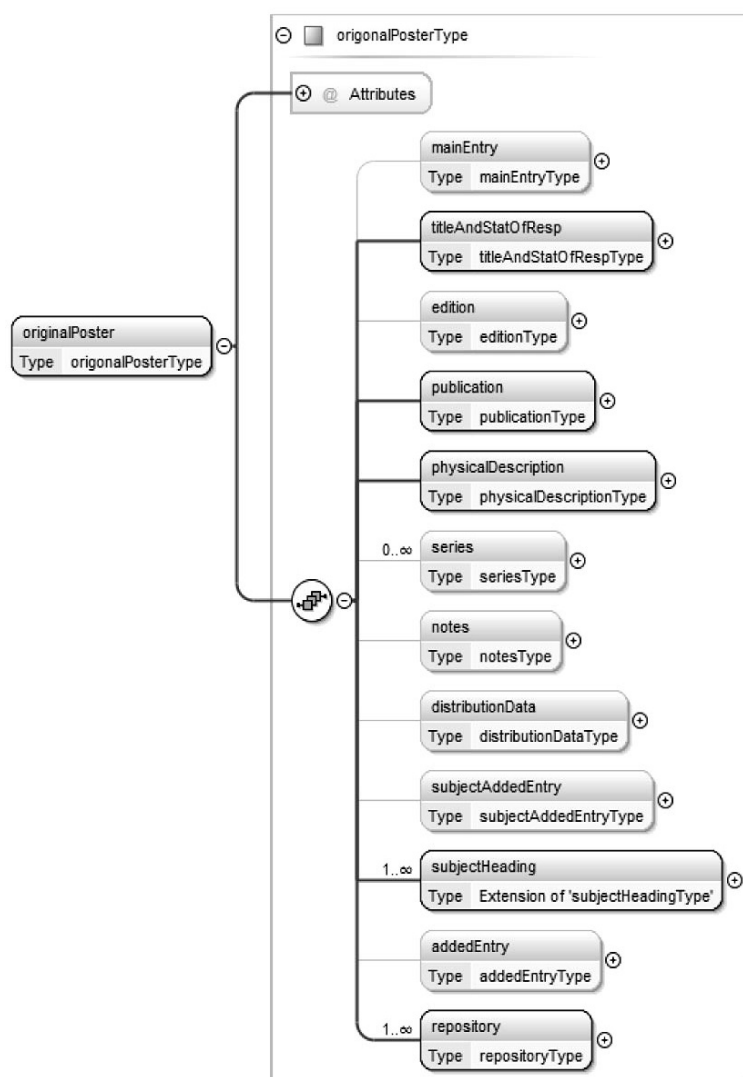

Fig 1 Diagram of originalPoster

Concerning digitized posters, data consist of two main parts: originalPoster, digitizedDocument.

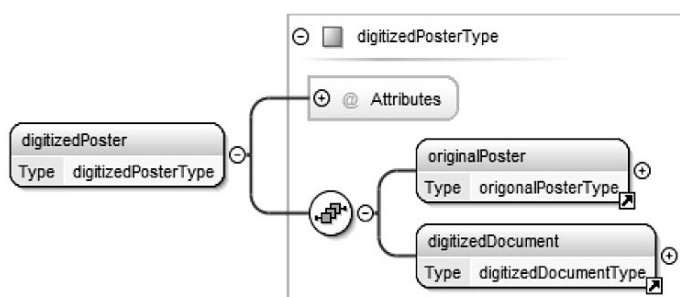

Fig 2 Diagram of digitizedPoster

The originalPoster is made up of elements discussed before. These data are complemented by metadata which characterize the digitized version and they can be found in the digitizedDocument element:

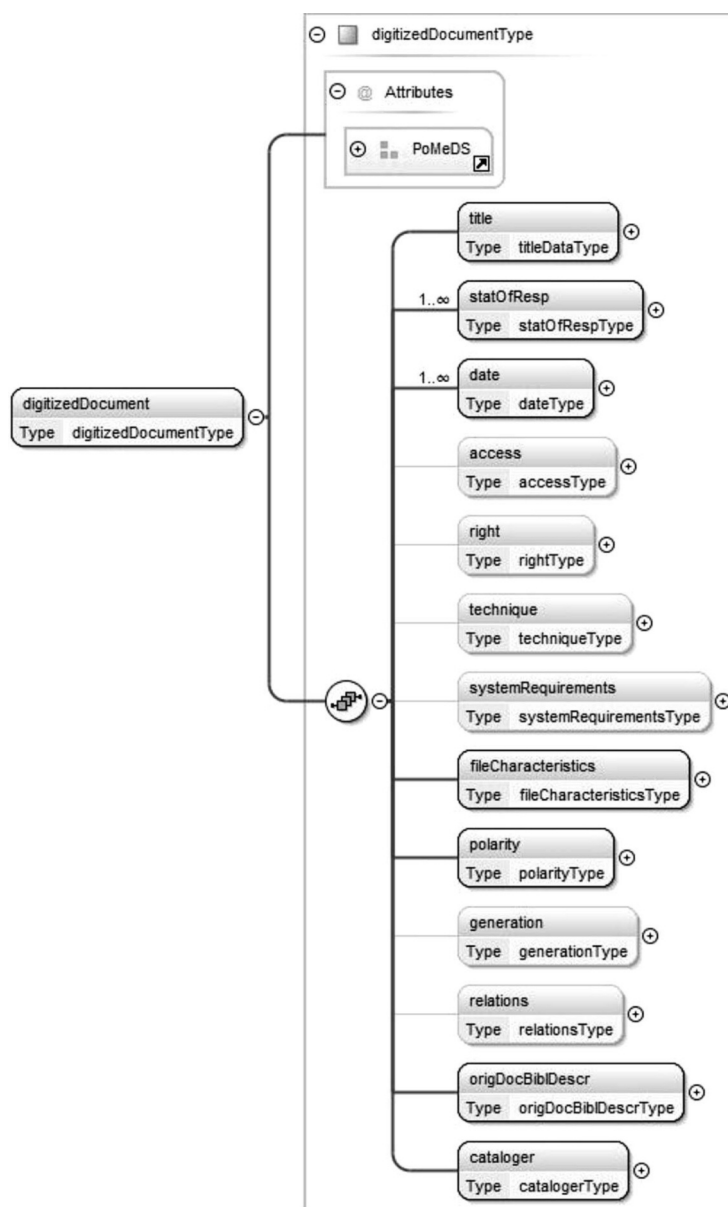

Fig 3 Diagram of digitizedDocument

In this study the Poster Metadata Description Schema will be presented that we have developed. The PoMeDS works with the secondary descriptive data of printed posters used in standard ISBD descriptions and the metadata of digitized posters determined by us. With the help of the schema, we are able to catalogue printed posters, complete the description with appropriate headings, as well as give the metadata of the posters' digitized version. Consequently every special characteristics of posters can be described by this schema. Thanks to this, the spread of PoMeDS schema would support to access printed and digitized posters in a better way. However, to use the schema effectively in practice, it should be interoperable, harvestable and shareable. Making these conditions possible would provide the basis of further research. Furthermore web search engines can interpret and work seamlessly with XML format, therefore the elaborated schema can contribute to further research which provides opportunity for developing "smart" or "intelligent" library search engines by exploiting artificial intelligence research.

References

E. W. Betz: *Grafic materials: rules for describing: original items and historical collections*. Washington D.C.: Library of Congress, 1982.

BIBLIOGRAFIA/INFORMAČNÉ VZDELÁVANIE

- Gy. Pogány: "Különgyűjtemények". Könyvtárosok kézikönyve 3., T. Horváth, I. Papp, eds. Budapest: Osiris, 2001, pp. 179-207.
- I. Varga: Állóképek bibliográfiai leírása: útmutató. Budapest: OSZK-KMK, 1981.
- ISBD: International standard bibliographic description. Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section, Consolidated ed. Munich: Saur, 2011.
- ISBD(G): General International Standard Bibliographic Description. London: IFLA Int. Office for UBC, 1977.
- ISBD(NBM): International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials. London: IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme British Library Bibliographic Services, 1987.
- J. Tóvári, B. Szabó: Metaadat tárolási technológiák. Eger: Eszterházy Károly Főiskola, 2011.
- M. Cseh: "Az utca művészete: képes plakátok Benczúr Gyulától Konecsni Györgyig". A nemzeti könyvtár kisnyomtatványtára, M. Cseh Eds. Budapest: Osiris, 2002, pp. 12-35.
- M. El-Sherbini, G. Klim: "Metadata and cataloging practices". The Electronic Library, vol. 22, no. 3, pp. 238-248, 2004.
- M. J. Young: XML lépésről lépésre. Bicske: Szak, 2002.
- M. Németh: "Aprónyomtatványok az Országos Széchényi Könyvtárban 1918-1944". Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1984/1985, pp. 205-234, 1985.
- M. Némethi-Takács: Plakátok leíró adatai és azok tárolása XML sémában. Debrecen: Debreceni Egyetem, 2017.
- MSZ 3424/1. Bibliográfiai leírás. Könyvek
- S. J. Miller: Metadata for digital collections. New York: Neal-Schuman, cop. 2011.

Margit Némethi-Takács

(Department of Library Informatics Faculty of Informatics, University of Debrecen)

Nevyhnutnosť ekonomicko-manažérskych predmetov v odbore knižnično-informačné štúdia

Cieľom príspevku je objasniť nevyhnutnosť zaradenia ekonomicko-manažérskych predmetov do študijného plánu programov spadajúcich do odboru knižnično-informačné štúdia. Uvedená skutočnosť vyplýva z požiadaviek zamestnávateľov, zo súčasných trendov vo svete, ale aj z prognóz vývoja a smerovania pracovných pozícií, resp. profesií do budúcnosti. Taktiež je to v súlade s odporúčaniami niektorých orgánov Európskej únie, ktoré stanovili kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie, čo je nosný pilier v znalostnej spoločnosti.

V súčasnosti sa vytvára čoraz väčší tlak na zvýšenie kvalitatívnej úrovne absolventov vysokých škôl z hľadiska potrebných kľúčových kompetencií a digitálnej gramotnosti, najmä z dôvodu ich väčšej konkurencieschopnosti na globálnom trhu práce a ich uplatniteľnosti v podmienkach súčasnej praxe. Pre 21. storočie je charakteristické neustále meniace sa prostredie, sieťovanie, internacionalizácia, globalizácia, internetizácia, virtualizácia, umelá inteligencia. Flexibilné adaptovanie sa na dynamické zmeny je možné len vďaka systematickej práci na osobnom a profesionálnom rozvoji každého jednotlivca v spoločnosti. Práve to núti jednotlivé krajiny zabezpečiť vlastný vzdelávací systém tak, aby dochádzalo k neustálemu progresu v kvalitnom vzdelávaní a v odbornej príprave orientovanej na budúcnosť, ktorá bude predstavovať základ pre ďalší profesionálny rast, a to takým spôsobom, aby boli dospelí zdatní neustále prehlbovať a rozširovať svoje schopnosti a prispôbovať sa meniacim sa okolnostiam a nastaveniam doby. Práve preto sa v súčasnej znalostnej ekonomike zdôrazňuje trend celoživotného vzdelávania.

Kľúčové kompetencie

Aj z tohto dôvodu pristúpil Európsky parlament (EP) a Európska rada (ER) k jasnému vymedzeniu kľúčových kompetencií pre celoživotné vzdelávanie. Tie chápe ako kľúčové schopnosti, ktoré potrebuje každý človek z dôvodu sebarealizácie a rozvoja, spoločenského začlenenia sa, aktívneho občianstva a zamestnanosti. Vymedzuje nasledovných osem: ¹

- 1. Komunikácia v materinskom jazyku** – jazyková gramotnosť zahŕňajúca schopnosť verbálne, aj písomne vyjadriť svoje myšlienky, názory a pocity v rodnom jazyku. Vyžaduje sa adekvátna slovná zásoba, vedomosti z lexikálnej, morfolologickej a gramatickej stránky jazyka, osvojenie si rôznych jazykových štýlov a registrov, variability jazyka v rozličných situáciách a kontexte verbálnej a neverbálnej komunikácie. Najmä pri písomnej komunikácii je dôležité vedieť identifikovať a aplikovať rôzne typy textov, hľadať, triediť, klasifikovať, vyhodnocovať informácie, používať pomôcky. Taktiež sformulovať svoje ústne alebo písomné argumenty presvedčivým spôsobom a viesť kritický a konštruktívny dialóg. V spoločenskej interakcii byť dostatočne empatický a schopný použiť svoj jazyk pozitívnym a sociálne zodpovedným spôsobom.
- 2. Komunikácia v cudzích jazykoch** – zahŕňa v sebe rovnaké atribúty ako komunikácia v rodnom jazyku a úroveň pokročilosti tejto schopnosti sa hodnotí v 4 oblastiach: čítanie, písanie, hovorenie, počúvanie. K základom osvojenia si nematerinského jazyka, okrem adekvátnej slovnej zásoby, pravidiel gramatiky, morfológie, jazykových registrov, patrí aj ovládanie spoločenských konvencií a kultúrnych špecifik neverbálnej komunikácie.

¹ Úradný vestník Európskej únie. 2006. Odporúčanie Európskeho parlamentu a rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie. [online]. [cit. 2018-07-03] Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/2318.pdf>

3. **Matematická kompetencia a základné kompetencie v oblasti vedy a techniky** – *matematická kompetencia* je danosť vhodne použiť rôzne matematické operácie a logické i priestorové myslenie na riešenie každodenných problémov a vedieť ho aj vhodne odprezentovať v podobe modelov, diagramov, vzorcov, tabuliek a grafov. Zahŕňa v sebe znalosti matematických operácií, paradigiem, mierok, počtov, štruktúr, ovládanie matematických pomôcok, chápanie súvislostí, logického sledu, matematických princípov a prezentácií a aj zručnosť komunikovať v matematickom jazyku. „Pozitívny postoj v matematike je založený na rešpektovaní pravdy a na ochote hľadať príčiny a posudzovať ich platnosť.“² *Kompetencia vo vede* sa chápe ako schopnosť osvojiť si a používať metodiku na odhaľovanie zákonitostí prirodzeného sveta so zámerom nastoliť si otázku a na ňu hľadať a nájsť dôkazmi podloženú odpoveď. *Kompetencia v technike* je zručnosť používať techniku (nástroje, prístroje, údaje z nich), technologické produkty i postupy a vnímať jej dosah na prirodzený svet. Človek by mal byť schopný vedeckého bádania, postulovať problém, pracovať s vedeckými údajmi získanými technickými pomôckami, formulovať kritické závery a vedieť ich zdôvodniť. Zároveň neustále pracovať smerom k trvalej udržateľnosti najmä v súvislosti s vedecko-technickým pokrokom.
4. **Digitálna kompetencia** – znamená gramotnosť v sebavedomom a kritickom používaní informačno-komunikačných technológií (IKT) v rámci študentského alebo už pracovného života, ale aj vo voľnom čase a taktiež na spoločenskú interakciu. V súvislosti s technológiami informačnej spoločnosti sa má na mysli narábanie s počítačom za účelom zberu, uchovávaní, výmeny, tvorby a prezentácie informácií a taktiež na komunikáciu v prepojených sieťach prostredníctvom internetu. Ide zároveň o schopnosť kriticky a systematicky posúdiť relevantnosť a platnosť dostupných informácií, vedieť vyhodnotiť hranice medzi reálnym a virtuálnym svetom a zodpovedne používať interaktívne médiá. Medzi základné zručnosti patrí práca s tabuľkovým alebo textovým procesorom, databázami, ovládanie nástrojov na elektronickú komunikáciu, úschova a organizácia informácií. Ďalej spolupráca na sieti aj v rámci zdieľania informácií, aj pre vzdelávanie a výskum na podporu kreativity a inovácií napríklad i účasťou v komunitách a sieťach na kultúrne, sociálne alebo profesionálne účely a taktiež vnímanie príležitostí a hrozieb spojených s využívaním internetu. Jednotlivec si musí zároveň uvedomovať problematiku legislatívnych a etických princípov práce s IKT.
5. **Naučiť sa učiť** – je schopnosť seba vzdelávať sa nielen po skončení štúdia, ale aj počas pracovného života, organizovať si vlastné učenie, zvládať vlastný time management a aj manažment informácií, ochota vyhľadávať a prijívať pomoc, podporu, poradenstvo. Jedinec musí disponovať vytrvalosťou, sebadisciplínou a odolnosťou v prekonávaní prekážok, musí sa vedieť vnútorne motivovať a angažovať pre dosahovanie vzdelávacích cieľov, zvládnuť potrebnú mieru koncentrácie aj pre dlhšie časové obdobie a kriticky vyhodnocovať dôvody vedúce k vlastnému rozvoju. K tomu sa samozrejme vyžaduje základná gramotnosť v písaní, čítaní a počítaní, ako aj digitálne kompetencie. Podstata tejto schopnosti spočíva v tom, že jedinec musí dokázať stavať na predchádzajúcom vzdelávaní a životných situáciách, aby mohol využiť nadobudnuté vedomosti a zručnosti. Zároveň musí mať vedomosti o ďalšom možnom rozvoji (či už osobnom alebo profesijnom), prípadne požadovaných vedomostiach a kvalifikáciách napríklad aj v súvislosti s kariérnym rastom. Musí chápať svoj štýl efektívneho osvojovania si nových vecí, musí poznať svoje silné a slabé stránky a zároveň vedieť vo vzdelávaní spolupracovať, vymieňať si poznatky a vnímať výhody učenia sa v heterogénnych skupinách.
6. **Spoločenské a občianske kompetencie** – schopnosti realizovať sa individuálne, sociálne, ale aj medzikultúrne vo verejnom a pracovnom živote, občiansky sa angažovať, vnímať spoločenské a politické koncepty a štruktúry a byť ich aktívnou a demokratickou súčasťou. *Spoločenská kompetencia* je previazaná s osobným i sociálnym blahom a jej osvojiteľ si musí byť vedomý toho, ako si môže zabezpečiť optimálne fyzické a psychické zdravie nielen pre seba, ale aj pre svoje najbližšie okolie a ako k tomu prispieva zdravý životný štýl. Pre úspešný proces socializácie je dôležité chápať tie vzorce správania sa doma i na verejnosti, ktoré sú všeobecne prijateľné v rôznych komunitách a prostrediach a ktoré rešpektujú právo na individualitu jednotlivca, nediskrimináciu, rodovú rovnosť a kultúru. Medzi základné zručnosti patrí konštruktívna komunikácia aj v rozličných prostrediach, schopnosť vyjednávať, argumentovať, vyjadrovať odlišné názory, ale zároveň byť tolerantný, vytvárať atmosféru dôvery a empatie. Byť zdatný v spracovaní stresu a frustrácie. Prekonávať predsudky, robiť kompromisy, rešpektovať rozmanitosť ľudí a hodnôt (rozličné náboženstvá a etnické skupiny). Zároveň mal by vnímať multikultúrnosť a sociálnoekonomický rozmer európskeho spoločenstva a chápať prepojenosť kultúrnej identity krajiny s tou európskou. Mal by byť schopný preukázať porozumenie a rešpekt voči spoločným hodnotám, ktoré sú dôležité pre zabezpečenie súdržnosti spoločenstva. *Občianska kompetencia* vychádza z osvojenia si vedomostí o konceptoch demokracie, rovnosti, spravodlivosti, občianskych práv a ich vyjadrenia v Charte základných práv Európskej únie a ďalších medzinárodných a národných deklaráciách. Jednotlivec by mal mať prehľad o súčasnom dianí doma i vo svete, ale aj o trendoch v národnej, európskej a svetovej histórii, o európskej integrácii a o štruktúrach Európskej únie, o rozmanitosti rôznych kultúrnych identít. S touto kompetenciou súvisia nasledovné zručnosti: efektívne komunikovať s inými ľuďmi vo verejnej sfére, prejavovanie solidarity, záujmu pri riešení komunitných problémov, kritické a zároveň konštruktívne angažovanie sa na komunálnych alebo susedských aktivitách, zároveň participácia na spoločenskom rozhodovaní na všetkých úrovniach lokálnej, celoštátnej, až európskej úrovni prostredníctvom účasti vo voľbách.
7. **Iniciatívnosť a podnikavosť** – je vnímaná ako zručnosť pretaviť plány do konkrétnych krokov, zapojiť kreativitu a inovácie, manažovať projekty, akceptovať riziko, angažovať sa pre dosahovanie cieľov, vedieť sa vnútorne motivovať, byť nezávislý. Jej osvojenie je dôležité aj pre každodenný život doma, ale aj v spoločnosti (nielen na pracovisku). Jednotlivec si musí uvedomovať nadväznosť jeho práce na prácu iných ľudí a vedieť ju vnímať ako dôležitú súčasť väčšieho celku. Táto schopnosť je základom pre špecifické zručnosti potrebné v prípade záujmu založiť si vlastný podnik zameraný na spoločenskú alebo komerčnú činnosť. Vtedy je obzvlášť dôležitý aj zmysel pre etické hodnoty a preferovanie dobrého riadenia, ktoré sa môže zúročiť aj do podoby spoločensky zodpovedného podniku.

² Úradný vestník Európskej únie. 2006. Odporúčanie Európskeho parlamentu a rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie. [online]. [cit. 2018-07-03] Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/2318.pdf>

nia. Je však potrebné mať prehľad o základoch fungovania hospodárstva, poznať ekonomické zákony, marketingové princípy, osvojiť si pravidlá manažérskej práce (aj personálnej), vnímať súčasné trendy v okolitom makro a mikro prostredí. Makro: (spoločenské, technologické, ekonomické, environmentálne, politické – právne vplyvy, mikro: zákazníci, dodávatelia, konkurencia, atď.). Medzi hlavné kompetencie patrí schopnosť manažovania projektov (plánovať, organizovať, viesť, kontrolovať, diagnostikovať, analyzovať, komunikovať), účinná prezentácia a reprezentácia výstupov, ochota tímovej práce, ale aj individuálne fungovanie.

- 8. Kultúrne povedomie a vyjadrovanie** – súvisí s vnímaním estetických potrieb každého jednotlivca a s ich uplatňovaním. Má sa na mysli vyjadrovanie emócií, postojov, myšlienok prostredníctvom rôznych médií, hudby, literatúry, výtvarného alebo scénického umenia. To sa stáva základom pre rozvoj kreatívnych zručností, ktoré sa môžu uplatniť aj v rôznych profesionálnych aspektoch života. Celoživotnou snahou je: ... „kultivácia estetických schopností formou umeleckého vyjadrovania vlastných pocitov a myšlienok a prostredníctvom zapájania sa do kultúrneho života.“³ Patrí sem prehľad o lokálnom, národnom a európskom kultúrnom dedičstve, o významných kultúrnych dielach, o súčasnej ľudovej kultúre. Zároveň sa má každý jedinec snažiť chápať úlohu „krásnych“ faktorov v každodennom živote, vnímať jazykovú a kultúrnu pestrosť v rámci celého sveta a robiť všetko preto, aby ju ctil a chránil.

Ktorákoľvek z týchto kompetencií je rovnako dôležitá, pretože prispieva k plnohodnotnému uplatneniu sa v znalostnej spoločnosti. Navzájom sa dopĺňajú, prelínajú a zároveň na seba nadväzujú.

Pri výchove a vzdelávaní študentov odboru knižnično-informačné štúdiá je ďalej dôležité riadiť sa Európskym sprievodcom kompetenciami v odbore knižničných a informačných služieb, ktoré od roku 1999 (pre európsku verejnosť) vydáva Francúzsko asociácia informačných pracovníkov a dokumentaristov (ADBS). Je v nej vymedzených 33 okruhov schopností (rozdelených do 5 skupín), ktoré sú spoločné pre rôzne profesie v knižničných a informačných službách. Ide o nasledovné okruhy odborných zručností, ktorými musí disponovať informačný odborník:⁴

- Skupina I – **Informácie** – patria tu nosné schopnosti v profesii knižničných a informačných služieb:
 - I 01 *Vzťahy s klientami a užívateľmi* – interakcia s užívateľmi s cieľom pochopenia ich informačných potrieb.
 - I 02 *Chápanie prostredia knižničných a informačných služieb* – vnímanie postavenia informačného špecialistu a zároveň prispievanie k uznaniu tejto profesie.
 - I 03 *Aplikácia práva na informácie* – chápanie legislatívy súvisiacej s prácou s informáciami (duševné vlastníctvo, autorský zákon, atď.).
 - I 04 *Manažment znalostí* – schopnosť vytvárať, spravovať informačné zdroje, modelovať a využívať z nich metadáta a prístup k nim.
 - I 05 *Identifikácia a evaluácia informačných zdrojov* – schopnosť zhodnotiť a overiť si relevantnosť zdrojov informácií.
 - I 06 *Analýza a prezentácia informácií* – kompetencia zrealizovať rozbor dokumentačného zdroja a pripraviť z neho resumé.
 - I 07 *Vyhľadávanie informácií* – zručnosť finančne nenáročným spôsobom získať pomocou rôznych metód a vyhľadávacích nástrojov informácií podľa požiadaviek užívateľa.
 - I 08 *Budovanie a správa fondov* – schopnosť zaobstaráť dokumenty pri budovaní zbierok alebo archívnych fondov, rozhodnúť o ich výbere, konzervovaní, sprístupňovaní, prípadne vyradovaní po aktualizácii na základe zohľadnenia trendov užívateľských potrieb.
 - I 09 *Doplňanie fondov* – súvisí s definovaním dlhodobej predstavy o kreovaní fondu a jeho dopĺňaním v súlade s prijatými pravidlami.
 - I 10 *Fyzické zaobchádzanie s dokumentami* – aplikácia pravidiel práce pri skladovaní, ochrane, prevencii proti poškodeniu, reštaurovaní akéhokoľvek informačného materiálu.
 - I 11 *Zariadenie a vybavenie* – návrh a úprava priestoru, kde dochádza k poskytovaniu informačných služieb.
 - I 12 *Produkty a služby* – sprístupňovanie, poskytovanie a aktualizácia informačných produktov a služieb.
- Skupina T – **Technológie** – zručnosti v ovládaní IKT a internetu:
 - T 01 *Počítačové informačné systémy* – schopnosť navrhnuť, spravovať a pracovať s informačným systémom, vymedziť užívateľské rozhranie.
 - T 02 *Počítačové aplikácie* – práca s dokumentačným informačným systémom, modelovanie, nastavenie, konfigurácia, používanie špecializovaných aplikačných SW.
 - T 03 *Publikovanie a vydávanie* – sprístupňovanie informácií tvorbou alebo reprodukciami dokumentov cez všetky médiá za pomoci IKT.
 - T 04 *Technológie internetu* – využívanie služieb internetu.
 - T 05 *Informačno-komunikačné technológie* – používanie prostriedkov IKT, ich inštalácia, obsluha, rozvoj.
- Skupina C – **Komunikácia** – schopnosti úzko prepojené s informáciami a súvisiace s aktivitami internej a externej podnikovej komunikácie:
 - C 01 *Ústna komunikácia* – schopnosť odborne vyjadrovať svoje myšlienky, názory, zrozumiteľne vysvetľovať aj laikom rôzne odborné fakty, prezentovať.
 - C 02 *Písomná komunikácia* – zručnosť sformulovať svoje závery v písomnej podobe, dokázať porozumieť textom, čitateľská gramotnosť.
 - C 03 *Audiovizuálna komunikácia* – dokázať vyjadriť sa prostredníctvom využitia grafických a zvukových médií.

³ Úradný vestník Európskej únie. 2006. Odporúčanie Európskeho parlamentu a rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie. [online]. [cit. 2018-07-03] Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/2318.pdf>

⁴ Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovníčských a informačních služeb. 2006. Praha: SKIP Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR. [online]. [cit. 2018-07-03] Dostupné na: http://skip.nkp.cz/KeStizeni/Pruvodce_kompetencemi2007.pdf

- C 04 *Komunikácia pomocou počítača* – používanie napr. textových, tabuľkových editorov, databáz, kreslenia, prezentácie, emailu.
- C 05 *Používanie cudzieho jazyka* – kompetencia porozumieť sa aj v cudzom jazyku nielen v prípade bežnej konverzácie, ale aj na odbornej úrovni.
- C 06 *Medziľudská komunikácia* – nadväzovanie a udržiavanie vzťahov s osobami z rozličného prostredia.
- C 07 *Inštitucionálna komunikácia* – aplikácia rôznych komunikačných stratégií najmä v súvislosti s podporou pracovných činností v podniku i mimo neho.
- Skupina M – **Riadenie** – ide o aktivity súvisiace s podnikovým riadením, finančným manažmentom, prácou s ľudskými zdrojmi, marketingovými činnosťami,
 - M 01 *Globálne riadenie informácií* – schopnosť formulovať a dodržiavať informačnú politiku podniku.
 - M 02 *Marketing* – vnímať podstatu marketingovej filozofie a vedieť ju uplatniť v praxi, zároveň využívanie vhodných nástrojov na marketingovú komunikáciu aj vzhľadom na konkurenciu na trhu.
 - M 03 *Predaj a šírenie* – využívanie systémov na riadenie vzťahov so zákazníkmi, starostlivosť a udržiavanie kontaktu s nimi, rozvoj zákazníckych služieb (servisu).
 - M 04 *Riadenie rozpočtu* – ovládať prípravu rozpočtu, použitie kalkulačných vzorcov, kontrolovať efektívnosť vynakladaných zdrojov a optimalizovať financie.
 - M 05 *Projektové riadenie a plánovanie* – schopnosť manažovať a dotiahnuť projekt do úspešného konca s hos-podárnym využitím zdrojov a dodržaním časového harmonogramu.
 - M 06 *Diagnostika a hodnotenie* – dokázať posúdiť silné a slabé stránky produktov a služieb, využiť štatistické indikátory na meranie kvality, zaviesť manažment kvality a úspešne získať certifikát kvality.
 - M 07 *Riadenie ľudských zdrojov* – zvládať niektoré personálne činnosti a vedieť ich vykonávať takým spôsobom, aby boli zabezpečené dobré pracovné podmienky, neustály rozvoj a motivácia zamestnancov.
 - M 08 *Vzdelávanie a školenie* – schopnosť naplánovať, zrealizovať vzdelávacie programy na základe edukačných potrieb, vedieť vyhodnotiť ich efektívnosť.
- Skupina S – **Kompetencie z ostatných vedných odborov** – radia sa sem schopnosti previazané so špecifickými úlohami a povinnosťami užívateľov alebo so spracovaním dokumentov a informácií zvláštnej povahy.

Tieto kompetencie môžu byť rozvinuté do úrovni:^{5 6}

1. Úroveň 1: odborník, ktorý má základné vedomosti svojho odboru (základná terminológia, používanie jednoduchých úkonov).
2. Úroveň 2: odborník, ktorý pozná jednotlivé nástroje, dokáže vykonávať nielen základné, ale aj špecifické úkony, je schopný kooperácie so špecialistami z daného odboru, je schopný uplatňovať vlastné know – how v praxi a zároveň navrhovať zefektívnenia služieb alebo kreovať nové.
3. Úroveň 3: odborník, ktorý pozná metodológiu, vie ju použiť, vie interpretovať vlastný postup a výsledky práce, generovať závery, prispôbiť si úlohy špecifickým okolnostiam a prípadne vytvoriť vlastné nástroje na riešenie problému.
4. Úroveň 4: odborník, ktorý vďaka využívaniu metodológie, je schopný navrhovať a tvoriť nové systémy, riadiť informácie v podniku, ale aj na sieti.

V uvedených kompetenciách môže byť jeden a ten istý odborník na odlišnej úrovni.

Vyššie uvedené 2 odporúčania (od Európskeho parlamentu – Európskej rady a Európskej rady informačných asociácií prostredníctvom ADBS) by mali byť odrazovými mostíkmi pri príprave študijných plánov spadajúcich pod odbor knižnično-informačných štúdií. Je to dôležité aj z toho dôvodu, že podľa Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny je štatistika taká, že z cca 30 tisíc absolventov SŠ, ktorí prichádzajú každý rok na trh práce až 63 % nenastúpi na také pracovné pozície, na ktoré sú určené svojou kvalifikáciou nadobudnutou počas štúdia. Pri vysokoškolsky vzdelaných absolventoch sú čísla nižšie, ale tiež nie priaznivé, 57 % absolventov VŠ pôsobí v inej oblasti než ako vyštudovali. Takisto nie veľmi lichotivým obrazom vzdelávacieho systému je množstvo mladých končiacich v evidencii úradov práce po dlhšiu dobu. Na konci roka 2017 bolo v systéme evidovaných, 45 % s úplným stredným odborným vzdelaním a 24 % s vysokoškolským vzdelaním II. stupňa, nezamestnaných absolventov.⁷ Uplatniteľnosť absolventov samozrejme determinuje viacero faktorov, ale jedným z nich je aj kvalita študijných plánov reflektujúca na potreby trhu práce, resp. odzrkadľujúca požiadavky potenciálnych zamestnávateľov.

Odbor knižnično-informačné štúdiá

Na základe sústavy študijných odborov vydanéj rozhodnutím Ministerstva školstva SR č. 2090/2002-sekr. zo dňa 16.12.2002 sa dá v odbore Knižnično-informačné štúdiá (KIS, anglický názov „Library and Information Studies“) študovať vo všetkých 3 stupňoch vysokoškolského štúdia (Bc., Mgr., PhD.). Cieľom je pripraviť odborníkov v nasledovných oblastiach: „rozvoj a využívanie metód výberu, akvizície, organizácie, uchovávanie, vyhľadávanie, distribúcie a využívania informačných zdrojov, organizácie poznania, tvorby a uplatňovania informačnej politiky a podpory informačnej spoločnosti.“⁸ Spôsobilosť absolventov tohto študijného odboru je nasledovná:⁹

⁵ Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb. 2006. Praha: SKIP Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR. [online]. [cit. 2018-07-03] Dostupné na: http://skip.nkp.cz/KeStazeni/Pruvodce_kompetencemi2007.pdf

⁶ FAITOVÁ, Miloslava. Využití evropského průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb v personální politice knihovny. 2007, č. 3, s. 431 – 435 [online]. [cit. 2018-07-10] Dostupné na: <http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2007-3-431.pdf>

⁷ Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Prognózy vývoja na trhu práce pomôžu zlepšiť politiky štátu. 15.2. 2018. [online]. [cit. 2018-07-11] Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/prognozy-vyvoja-trhu-prace-pomozu-zlepsit-politiky-statuu.html>

⁸ Portal VŠ. Opis študijného odboru knižnično-informačné štúdiá. 21.2.2017. [online]. [cit. 2018-07-11] Dostupné na: <https://www.portalvs.sk/sk/studijne-odbory/zobrazit/30204>

⁹ KIMLIČKA, Štefan. Trojstupňový systém vzdelávania v študijnom odbore knižnično-informačné štúdiá na Univerzite Komenského v Bratislave. In: ITlib Informačné technológie a knižnice. 2004, roč. 2004, č. 3. ISSN 1336-0779 [online]. [cit. 2018-07-11] Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2004/3/trojstupnovy-system-vzdelavania-v-studijnom-odbore-kniznicno-informacne-studia-na-univerzite-komenskeho-v-bratislave.html?page_id=1841

- „I. stupeň: *knihovník, informačný špecialista* – ovláda teoretické a metodologické základy knižničnej a informačnej vedy, informačných technológií, sociálnej komunikácie, bibliografie, dokumentológie, organizácie poznania, bibliopedagogiky, informačnej analýzy a informačného manažmentu na úrovni umožňujúcej profesionálne vykonávať knižnično-informačné procesy.
- II. stupeň: *vedúci knihovník, informačný analytik, informačný manažér* – schopný tvorivo aplikovať teoretické poznatky knižničnej a informačnej vedy a praxe najmä v oblasti tvorby knižnično-informačných fondov, lokálnych a globálnych informačných zdrojov, analyticko-syntetického spracovania dokumentov a informačných zdrojov, tvorby a využívania informačných jazykov, informačného prieskumu a navigovania v informačných zdrojoch, manažmentu knižníc a knižnično-informačných služieb, tvorby a manažmentu knižnično-informačných systémov a informačnej výchovy.
- III. stupeň: *vedecký pracovník v oblasti knižničnej a informačnej vedy* – ovláda metódy výskumu, vývoja a koncepcnej práce v odbore s orientáciou napr. na knižnično-informačné systémy, informačnú analýzu, informačný manažment, manažment znalostí, historické knižničné fondy a podobne.“

Absolventi tohto študijného odboru môžu pracovať v nasledovných organizáciách: „verejné knižnice, vedecké knižnice, akademické knižnice, špeciálne a historické knižnice, kultúrne pamäťové inštitúcie, informačné agentúry a pracoviská, informačné analytické a dokumentačné strediská, vedeckovýskumné a vývojové pracoviská (informačné zabezpečenie výskumu), vedeckovýskumné pracoviská v oblasti knižničnej a informačnej vedy, informačného vzdelávania a knižnej kultúry.“¹⁰

Ako už z vyššie uvedeného textu vyplynulo, a aj na základe ďalších skutočností, možno urobiť nasledovnú sumarizáciu faktov:

1. medzi kľúčové kompetencie celoživotného vzdelávania patria aj schopnosti skupiny Iniciatívnosť a podnikavosť;
2. medzi kompetencie vychádzajúce z odporúčania ADBS sa zaraďujú schopnosti skupiny M: Riadenie;
3. existujú absolventi VŠ škôl, ktorí nie sú v krátkodobom horizonte schopní nájsť si adekvátnu prácu (zodpovedajúcu kvalifikácii) alebo aspoň nejakú prácu;
4. ponúka sa riešenie pre dlhodobu nezamestnaných, a to osamostatniť sa a pracovať ako freelancer, na to sú však potrebné práve ekonomicko – manažérske zručnosti;
5. prechod od klasických foriem zamestnávania, resp. druhov pracovných pomerov k preferovaniu živností zo strany zamestnávateľov pri niektorých druhoch profesií;
6. trend robotizácie zapríčinil stratu 800 000 miest, ktoré sú nahradené automatickými strojmi a umelou inteligenciou, ale zároveň vďaka tomuto trendu sa vytvorilo až 3,5 milióna nových pracovných miest a ďalšie budú ešte len vznikáť a s nimi aj nové profesie (očakávajú sa napr. pracovné pozície: digitálny detektív, ekológ nových médií, bezpečnostný ochrankár, bioinformatik a pod.);¹¹
7. odbor KIS má vychovávať špecialistov, manažérov, ktorí sú schopní aj riadiacej práce a riadenej činnosti.

Preto je nevyhnutné, aby v študijných plánoch odborov KIS boli implementované aj predmety ekonomicko-manažérskeho zamerania.

Medzi tie na bakalárskom stupni možno zaradiť nasledovné:

- *Ekonomika* – cieľom predmetu by malo byť osvojenie si základnej odbornej terminológie mikro a makroekonómie s pochopením podstaty základných ekonomických javov. Nosné témy: Predmet ekonomickej teórie. Základné ekonomické kategórie a zákony. Trh a trhový mechanizmus. Dopyt, ponuka, rovnovážna cena. Trhy výrobných faktorov. Spotreba, úspory a investície. Meranie výkonnosti národného hospodárstva. Hospodársky cyklus. Inflácia. Nezamestnanosť. Hospodárska politika. Podnik a podnikanie. Podnikateľská činnosť. Charakteristika a klasifikácia podnikov. Majetok podniku, dlhodobý a krátkodobý. Kapitál podniku. Náklady a výnosy. Hospodársky výsledok.
- *Manažment I* – základom by malo byť poskytnúť prehľad o podstate a vývoji manažmentu vo svete a u nás. Objasniť základné funkcie manažmentu v podniku (plánovanie, organizovanie, vedenie, kontrola). Oboznámiť študentov s procesom rozhodovania a strategického manažmentu. Nosné témy: Manažment ako teória, umenie a praktická služba. Funkcia, úloha a význam manažmentu v podniku. Osobnosť a profil manažéra. Vývoj koncepcí manažmentu v západnej Európe, v USA a v Japonsku. Plánovanie. Organizovanie. Vedenie ľudí. Kontrolovanie. Proces rozhodovania. Strategický manažment. Základy projektového manažmentu.
- *Manažment II* – cieľom by malo byť predstaviť problematiku riadenia informácií a riadenia znalostí v podnikoch (úvodný exkurz do viacerých oblastí, ktoré môžu byť následne na magisterskom stupni v jednotlivých predmetoch detailnejšie prebrané). Študenti by mali porozumieť úlohe informačného profesionála a oblasti konkurenčného spravodajstva, chápať teoretické východiská manažmentu znalostí, význam zdieľania znalostí v podniku a prakticky si odskúšať úlohy informačného profesionála. Nosné témy: Informačná a znalostná spoločnosť. Znalostná ekonomika. Manažment znalostí. Informačný manažment. Informačný profesionál a konkurenčné spravodajstvo. Zdieľanie znalostí a technológie podporujúce zdieľanie.
- *Marketing I*: podstatou by malo byť oboznámiť študentov so základnými kategóriami marketingu, marketingovým riadením, marketingovým mixom vrátane aplikácie v rôznych odboroch a funkčných aplikáciách. Nosné témy: Základné pojmy, podstata, definície. Proces marketingového riadenia. Marketingové prostredie. Marketingový výskum. Nákupné správanie zákazníkov. Analýza konkurencie. Segmentácia trhu. Marketingový mix a jeho aplikácia. Produkt – výrobok, služba – životný cyklus produktu. Cena, cenové stratégie, metódy tvorby a faktory ovplyvňujúce tvorbu cien. Distribúcia, distribučné cesty, typológia distribučných medzičlánkov, distribučné systémy. Komunikačný mix, nástroje a stratégie.

¹⁰ Portal VŠ. Opis študijného odboru knižnično-informačné štúdiá. 21.2.2017. [online]. [cit. 2018-07-11] Dostupné na: <https://www.portals.sk/sk/studijne-odbory/zobrazit/30204>

¹¹ BIZNÁR, Michal. Automatizácia vytvorila 3,5 miliónov nových pracovných miest. In: Denník N – Techbox. 10.9.2017 [online]. [cit. 2018-07-13] Dostupné na: <https://techbox.dennikn.sk/automatizacia-vytvorila-35-milionov-novych-pracovnych-miest/?ref=dennikn>

- *Marketing II*: predmet by mal byť zameraný na osvojenie si teoretických vedomostí a praktických zručností z oblasti internetového marketingu. Študenti po jeho absolvovaní by mali byť schopní navrhnuť a realizovať vybrané reklamné formáty v sieťovom prostredí. Nosné témy: Podstata a význam internetového marketingu v súčasnom prostredí. Search engine marketing – PPC reklama, remarketing. Virálna v internetovom marketingu. Copywriting. Blogy, on-line PR. Email marketing. Mobilný marketing. Marketing na sociálnych sieťach.
- *Riadenie ľudských zdrojov*: úlohou predmetu by malo byť sprostredkovanie poznania odborných špecifik práce s ľuďmi. Osvojiť si a vedieť uplatňovať zásady personálnych činností. Nosné témy: Manažment ľudských zdrojov – pojem, úlohy, funkcie, subjekty strategického riadenia ľudských zdrojov. Analýza práce. Plánovanie ľudských zdrojov. Získavanie zamestnancov. Výber zamestnancov. Prijímanie, orientácia, rozmiestňovanie zamestnancov, ukončovanie pracovného pomeru. Komunikácia. Hodnotenie a odmeňovanie zamestnancov. Vzdelávanie a rozvoj zamestnancov.
- Prípadne ako doplnok výberové predmety: Základy podnikania (princípy podnikania v SR). Biznis etiketa (pravidlá podnikateľskej etiky).

Medzi tie na magisterskom stupni možno zaradiť nasledovné:

- *Manažment znalostí*: cieľom by malo byť pochopenie postavenia informácií a znalostí v dnešnej spoločnosti a ekonomike, významu intelektuálneho kapitálu v podnikoch. Nosné témy: Znalostná spoločnosť a ekonomika. Údaj – informácia – znalosť. Zdieľanie znalostí. Kultúra podporujúca zdieľanie znalostí, technológie. Intelektuálny kapitál. Učiaci sa organizácia.
- *Manažment podnikania tretieho sektora a informačných, kultúrnych inštitúcií*: podstatou by malo byť oboznámiť študentov s problematikou fungovania a financovania subjektov tretieho sektora. Nosné témy: Informačné a kultúrne inštitúcie. Tretí sektor. Znaky, typológia mimovládnych organizácií (MVO). Právna úprava MVO. Štruktúra MVO. Financovanie MVO. CSR a fundraising. Cyklus získavania finančných prostriedkov prostredníctvom fundraisingu. Podnikanie v podmienkach SR.
- *Manažment kvality*: úlohou predmetu by malo byť osvojenie si základných princípov manažmentu kvality, zorientovanie vo význame manažmentu kvality v podnikaní so zameraním na sieťové služby a ich zákazníka/používateľa služby. Nosné témy: Podstata kvality a jej význam v oblasti podnikania. Manažment kvality. Významné osobnosti z oblasti manažmentu kvality a porovnanie pohľadu na kvalitu – minulosť verzus prítomnosť. Vývoj manažmentu kvality. Základné princípy manažmentu kvality. Systém a nástroje na podporu riadenia TQM. Normy ISO zaoberajúce sa kvalitou. Certifikácia systémov kvality. Európska nadácia pre manažment kvality (EFQM). Kvalita v sieťovom prostredí a jej špecifiká.
- *Manažment informácií*: túto širokú oblasť možno rozdeliť na 3 časti:
 - 1. okruh – vysvetliť úlohu informačného profesionála a potrebu venovať pozornosť v podnikoch konkurenčnému spravodajstvu, informačnej politike. Nosné témy: Informačná spoločnosť. Informačná politika a stratégia. Informačný audit. Informačný profesionál. Konkurenčné spravodajstvo. Informačná kultúra.
 - 2. okruh – objasniť problematiku dolovania znalostí z neštruktúrovaných textov, priblížiť nástroje na to určené. Nosné témy: Jazyk, jazykové technológie. Digitálny vek. Textmining. Tokenizácia. Lematizácia. Lingvistika. Zhukovanie. Extrakcia informácií. Vizualizácia informácií.
 - 3. okruh – oboznámiť s problematikou technickej paradigmy manažmentu znalostí, s problematikou ontológií a taxonómii. Nosné témy: Technológie znalostného manažmentu. Systémy TAEI. Umelá inteligencia. Reprezentácia znalostí. Sémantický web. Ontológia a taxonómia v znalostnom manažmente. Znalostný audit. Implementácia znalostného manažmentu.

Medzi tie na doktorandskom stupni možno zaradiť nasledovné:

- *Informatizácia spoločnosti*: cieľom by malo byť objasnenie trendov informatizácie spoločnosti a sociálnej informatiky. Nosné témy: Európske a národné programy informatizácie spoločnosti. Sociálna informatika. Informačná spoločnosť a spoločnosť znalostí. Informatizácia v kultúre a dokumentácii kultúrneho dedičstva.
- *Znalostný manažment*: úlohou by malo byť nadstavbovo vysvetliť reťazec dáta, informácie, znalosť, osvojiť si zásady manažmentu znalostí. Nosné témy: Základný pojmo- a kategoriálny aparát. Znalostné databázy. Kolaboratória.
- *Expertné systémy v sieťovom prostredí*: zámerom by malo byť dosiahnuť osvojenie problematiky umelej inteligencie a expertných systémov, ktoré sú ťažiskom pre rozvoj moderných informačných technológií a inteligentného informačného prieskumu. Nosné témy: Umelá inteligencia, história, trendy. Expertné systémy, prednosti, funkcie, aplikačné využitie, životný cyklus. Výhody a nevýhody používania expertných systémov. Interferenčný mechanizmus. Znalostné inžinierstvo. Reprezentácia poznatkov. Reprezenačné formalizmy. Výroková a deduktívna logika.
- *Informačná a znalostná spoločnosť*: podstatou by malo byť pochopenie ťažiskových koncepcií informačnej a znalostnej spoločnosti. Nosné témy: Informačná ekonomika, Znalostná ekonomika, Postindustriálna spoločnosť. Informácie a znalosti v živote jednotlivca. V živote spoločnosti: informatizácia, virtualizácia, informačná priepasť. Informačné služby. Fluentná informačná gramotnosť.

Záver

Príspevok mal ambíciu poukázať na dôležité postavenie ekonomicko-manažérskych predmetov v študijných plánoch programov spadajúcich do odboru knižnično-informačných štúdií. Vyplýva to aj z odporúčaní niektorých orgánov Európskej únie, z požiadaviek zamestnávateľov, zo súčasných trendov vo svete, z výsledkov uplatniteľnosti absolventov vysokých škôl na trhu práce aktuálne, ale aj z prognóz vývoja a smerovania pracovných pozícií, resp. profesií do budúcnosti. Požiadavka na dobre pripravených knižnično-informačných špecialistov bude narastať a je iba v rukách vysokých škôl, ako túto šancu využijú vo svoj prospech, ale aj v prospech pokroku a rozvoja celej spoločnosti.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BIZNÁR, Michal. Automatizácia vytvorila 3,5 miliónov nových pracovných miest. In: Denník N – Techbox. 10.9.2017 [online]. [cit. 2018-07-13] Dostupné na: <https://techbox.dennikn.sk/automatizacia-vytvorila-35-milionov-novych-pracovnych-miest/?ref=dennikn>
- Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb. 2006. Praha: SKIP Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR. [online]. [cit. 2018-07-03] Dostupné na: http://skip.nkp.cz/KeStazeni/Pruvodce_kompetencemi2007.pdf
- FAITOVÁ, Miloslava. Využití evropského průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb v personální politice knihovny. 2007, č.3, s. 431 – 435 [online]. [cit. 2018-07-10] Dostupné na: <http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2007-3-431.pdf>
- KIMLIČKA, Štefan. Trojstupňový systém vzdelávania v štúdiom odbore knižnično – informačné štúdiá na Univerzite Komenského v Bratislave. In: ITlib Informačné technológie a knižnice. 2004, roč. 2004, č. 3. ISSN 1336-0779 [online]. [cit. 2018-07-11] Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2004/3/trojstupnovy-system-vzdelavania-v-studijnom-odbore-kniznicno-informacne-studia-na-univerzite-komenskeho-v-bratislave.html?page_id=1841
- KONVIT, Milan. O metamorfózach knižnično-informačných štúdií. In: ITlib Informačné technológie a knižnice. 2010, roč. 2010, č. 1. ISSN 1336-0779 [online]. [cit. 2018-07-03] Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2010/1/o-metamorfozach-kniznicno-informacnych-studii.html?page_id=998
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Prognózy vývoja na trhu práce pomôžu zlepšiť politiky štátu. 15.2. 2018. [online]. [cit. 2018-07-11] Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/prognozy-vyvoja-trhu-prace-pomozu-zlepsit-politiky-statu.html>
- Portal VŠ. Opis študijného odboru Knižnično-informačné štúdiá. 21.2.2017. [online]. [cit. 2018-07-11] Dostupné na: <https://www.portalvs.sk/sk/studijne-odbory/zobrazit/30204>
- Úradný vestník Európskej únie. 2006. Odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie. [online]. [cit. 2018-07-03] Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/2318.pdf>
- Príspevok bol zaradený do programu konferencie TLIB – Trends in Libraries 2018/Moderný marketing v knižniciach – hľadanie cesty k spokojnému používateľovi služieb. Téma je v skrátenej verzii spracovaná aj v zborníku z konferencie.*

Ing. Henrieta Šuteková, PhD.

(Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita v Žiline)

Článok prináša vybrané výsledky z výskumu informačného správania redaktorov TASR. Teoretické podložie výskumu tvoria modely informačného správania K. Bystömovej a K. Järvelina, T. D. Wilsona, N. Phara a trojice G. Leckieho, K. Pettigrewa a C. Sylvain. Výskum je rozdelený do piatich okruhov. Prvý okruh sumarizuje základné demografické údaje o respondentoch a ich pracovné skúsenosti. Druhý a tretí okruh sú zamerané na vybrané aspekty informačného procesu – výber témy a využívanie informačných zdrojov. Posledné dva výskumné okruhy sú zamerané na motiváciu a charakter pracovnej úlohy. Výsledkom výskumu je vlastný model informačného správania žurnalistov.

Informačné správanie rôznych profesií, sociálnych skupín či iných kategórií používateľov informácií predstavuje v rámci odboru knižničnej a informačnej vedy jednu z dominantných výskumných paradigiem. Kým pôvodne sa podľa Steinerovej (2005) skúmal daný fenomén izolovane, predovšetkým v oblasti vedy, vzdelávania a kultúry, v súčasnosti sú trendom holistické výskumy človeka v rôznych životných situáciách a v pracovných procesoch v organizáciách. Výskumy informačného správania v informačnej praxi preto čoraz viac zdôrazňujú súvislosti a kontexty, v ktorých človek využíva informácie (Steinerová, 2005).

Teoretické východiská

Kontext pracovného prostredia či pracovnej úlohy do teoretického rámca modelu informačného správania integrovali viacerí autori, napríklad K. Bystömová s K. Järvelinom, T. D. Wilson či autorská trojica G. Leckie, K. Pettigrew a C. Sylvain. Byströmová (1999) do svojho modelu pracovného procesu zaradila kategórie identifikácie a analýzy informačnej potreby, plánovania a implementácie vyhľadávania informácií, využívania informácií a napokon hodnotenia získaných informácií. Model pracovnej štruktúry autorov K. Byströmovej a K. Järvelina (Järvelin a Wilson, 2003) zas kladie dôraz popri tradičných kategóriách informačného procesu (informačná potreba, výber informačných zdrojov, hodnotenie informácií) aj na pracovníkove

ambície, vzdelanie, skúsenosti a ďalšie nešpecifikované situačné faktory, ktoré vplyvajú na činnosť zamestnanca. Model informačného správania profesionálov z rôznych odvetví autorov G. Leckieho, K. Pettigrewa a C. Sylvaina zas upozorňuje na silný vplyv pracovnej roly a z nej vyplývajúcej aktuálnej pracovnej úlohy na informačnú potrebu zamestnancov (Kerins, Madden a Fulton, 2004); Byströmová s P. Hansenom (2005) vo svojom článku zasa poukazujú na spojitosť pracovnej úlohy a výberu informačných zdrojov.

Komplexný Wilsonov model informačného správania pri vyhľadávaní informácií (Wilson, 1999) je rámcovaný prostredím, v rámci ktorého autor zvlášť vyčleňuje pracovné prostredie, socio-kultúrne prostredie, politicko-ekonomické prostredie a napokon psychické prostredie. Autor v modeli prepája jednotlivé typy prostredia s kategóriami pracovnej a sociálnej roly s psychologickými, afektívnymi a kognitívnymi potrebami jednotlivca; významnú úlohu na informačné správanie majú podľa Wilsona tiež bariéry personálne, interpersonálne a napokon bariéry prostredia (Wilson, 1999). Význam vplyvu prostredia zdôrazňuje aj J. Steinerová, ktorá charakterizuje informačné správanie ako „viacúrovňovú integrovanú ľudskú aktivitu vyplývajúcu z adaptácie človeka na informačné prostredie“ (Steinerová, Grešková a Ilavská, 2010), predstavujúcu zložitý komplex neurofyziologických, senzomotorických, kognitívnych, afektívnych, sociálnych a kultúrnych premenných (Steinerová, 2005).

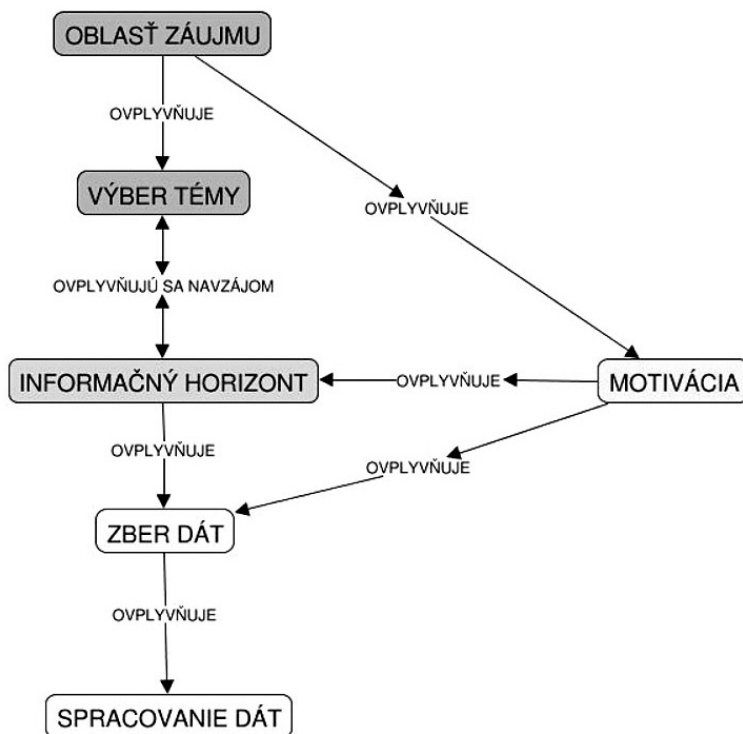
Výskumný fenomén informačného správania na teoretickej úrovni podrobne zosumarizovali napríklad Case a Given (2016), ktorí v rámci prehľadu výskumov venujú pozornosť popri iných pracovných odvetviach a sociálnych rolách tiež žurnalistom ako samostatnej výskumnej vzorke. Podľa R. S. Taylora má knižničná a informačná veda so žurnalistikou významný prienik, sú ním predovšetkým procesy vyhľadávania, spracovávanie, uchovávanie a distribúcie informácií, v stredobode ktorých je hodnotenie a overovanie kvality informácií vďaka schopnostiam kritického myslenia (Diakopoulos, 2012).

Z množstva zosumarizovaných výskumov informačného správania žurnalistov v zmienenej publikácii (Case a Given, 2016) považujeme za zvlášť dôležitý a našej téme relevantný výskum H. Fabritiusovej, ktorá kvalitatívnymi metódami rozhovorov a pozorovaním skúmala využívanie informačných zdrojov a metódy využívané v pracovnom procese žurnalistov.

Autori iných výskumov sa zameriavali na rôzne aspekty informačného správania žurnalistov, napríklad Lisa Chinn (2001) v USA skúmala podrobnejšie informačné potreby novinárov, Singh a Sharma (2013) sa zamerali na prácu novinárov s jednotlivými typmi informačných zdrojov v Indii a Mothes (2014) skúmala v Nemecku problematiku objektívnosti v práci novinárov a vplyv subjektívnych faktorov na ňu.

Metodológia

Cieľom nášho výskumu a ústredným výskumným problémom bolo zmapovať vybrané aspekty informačného správania novinárov pracujúcich v Tlačovej agentúre Slovenskej republiky (ďalej TASR). Na základe analýz relevantných modelov informačného správania a doterajších zrealizovaných výskumov sme sa vo výskume zamerali v rámci kategórií informačného procesu na oblasti informačnej potreby a výberu informačných zdrojov. Ďalšími výskumnými oblasťami boli externé vplyvy prostredia na prácu novinárov a napokon samotné špecifiká profesie agentúrnej žurnalistiky z pohľadu samotných novinárov. Vzťahy medzi jednotlivými výskumnými okruhmi sú znázornené na obrázku 1.

Obrázok 1 Vzťahy medzi jednotlivými výskumnými oblasťami.

Dáta sme zbierali v priebehu rokov 2017 a 2018 kvalitatívnymi metódami – pološtruktúrovanými rozhovormi a pozorovaním novinárov pri ich práci priamo v teréne alebo na pracovisku. Výskumu sa zúčastnilo trinásť respondentov zo štyroch redakcií – domácej (6 respondentov), zahraničnej (2 respondenti), športovej (2 respondenti) a ekonomickej (2 respondenti) – sedem mužov a šesť žien, všetci pracovali v bratislavskej centrále TASR. Priemerný vek respondentov bol 36 rokov, jeden z respondentov vek neuviedol. V prvom výskumnom okruhu, ktorý nie je na Obrázku 1 zaznamenaný, sme od respondentov zisťovali okrem základných demografických údajov aj oblasť nadobudnutého vysokoškolského vzdelania a predchádzajúce pracovné skúsenosti, ktoré podľa modelu Byströmovej a Järvelina (Järvelin a Wilson, 2003) významne ovplyvňujú informačné správanie, rovnako aj aktuálnu oblasť profesionálnu záujmu v rámci redakcie (tabuľka 1). Z dôvodu zachovania anonymity respondentov ich presný vek neuvádzame.

	POHLAVIE	VEK	VZDELANIE	REDAKCIA	SKÚSENOSTI	OBLASŤ ZÁUJMU
R1	Muž	<35	Žurnalistika	Domáca	Regionálne noviny	Školstvo, obrana
R2	Muž	<35	Žurnalistika	Domáca	Regionálne noviny, vysokoškolský časopis	Hlavné mesto SR
R3	Žena	<35	Žurnalistika	Domáca	Regionálne noviny, Webový portál, Denník	zdravotníctvo
R4	Žena	<35	Žurnalistika	Domáca	10 ročná prax v TASR	parlament
R5	Muž	- - -	-nezistené	Domáca	Pedagóg masmediálnej komunikácie	kultúra
R6	Žena	<35	-nezistené	Domáca	Iné tlačové agentúry	Hlavné mesto SR
R7	Žena	<35	Žurnalistika	Ekonomická	Regionálne noviny, Denník	Sociálna oblasť, makroekonomika
R8	Muž	>35	Právo	Ekonomická	43 ročná prax v TASR	Ekonomika – nekonkretizované
R9	Muž	>35	Žurnalistika	Ekonomická	Slovenský rozhlas, Denníky,	Reality, nehnuteľnosti a logistiky, Úrad vlády SR
R10	Žena	>35	Cudzie jazyky	Športová	Prax v TASR po ukončení VŠ	Šport – nekonkretizované
R11	Muž	<35	Žurnalistika	Športová	Prax v TASR už počas VŠ	Futbal a iné športy – nekonkretizované
R12	Muž	>35	Politické vedy	Zahraničná	Iné tlačové agentúry, Slovenský rozhlas	Zahraničná politika, postsovietský priestor
R13	Žena	<35	Politické vedy	Zahraničná	Regionálna televízia, Denníky	Zahraničná politika

Tabuľka 1 Prehľad respondentov

Informačná potreba a výber témy

Kritériá výberu témy úzko súvisia s identifikáciou informačnej potreby dotyčných zamestnancov v rámci plnenia svojich pracovných úloh. Identifikácia informačnej potreby v pracovnom kontexte vyplýva primárne z pracovného zaradenia redaktora. Po identifikácii informačnej potreby predstavuje výber témy druhý dôležitý krok v rámci informačného procesu. Respondentov sme sa pýtali, odkiaľ čerpajú námety na témy, čo robí tému prioritnou a ktoré faktory u nich zaväzujú pri výbere témy; prehľad výsledkov uvádzame v tabuľke 2.

KATEGÓRIE VÝBERU TÉM	KONKRÉTNE PODKATEGÓRIE	SPOLU
Na základe oficiálnych a verejných stretnutí	Dianie v parlamente (R4) Tlačové konferencie (R7, R8)	3
Podnety od oficiálnych alebo dôveryhodných zdrojov	podnet od hovorcov (R3) podnet od poslancov (R2, R4) podnet od mestských zastupiteľstiev (R6) podnet od trénera/funkcionára (R10, R11) tlačové správy (R3, R9)	8
Podľa vlastného uváženia	(R1, R2, R3, R7, R9, R12, R13)	7
Na základe dohovoru medzi kolegami	delia si to s kolegami (R5, R8)	2
Vyhľadávanie v internete	inšpiráciu hľadá na internete (R7) inšpiráciu hľadá na Facebooku (R6)	2

Tabuľka 2 Výber konkrétnej témy

Z tabuľky vyplýva, že redaktori najčastejšie dostávajú námety na témy od oficiálnych zdrojov (hovorcovia, politici, orgány samosprávy, športoví funkcionári...) podľa svojho tematického zaradenia, no zároveň, pokiaľ sa nič dôležité nedeje, musia témy aj sami aktívne vyhľadávať. „*Sú dni, kedy si témy musím vymýšľať a hľadať a inokedy sú náročné dni na tlačovky. Každý deň je iný, nedá sa to presne definovať, lebo nikdy neviem, čo ma v ten deň čaká,*“ zhodnotil otázku výberu témy respondent R7. Podobnú skúsenosť má aj respondent R1: „*Ak nie je žiadna kauza, vyberám si tému sám podľa uváženia, ktorá ma zaujme.*“ Zaujímavé boli aj vyjadrenia respondenta R5 z oblasti kultúry o nutnosti selekcie dôležitých správ od marketingových: „*Témy si rozdeľujem s kolegyňou, kto kam pôjde. Od rána do večera mi tajomníci a hovorcovia z kultúrnych inštitúcií sami posielajú správy o tom, kde čo bude. Samozrejme však musíme vedieť oddeľovať reklamu a inzerciu od dôležitých informácií z kultúry. Denný program nezverejňujeme, to si treba pamätať.*“

Popri oficiálnych vyhláseniach relevantných zdrojov, tlačových konferenciách, z výskumu vyplynulo, že redaktori námety na témy preberajú aj od iných tlačových agentúr. Samozrejmosťou sú aj rôzne internetové portály a sociálne siete, ktoré rovnako niektorí redaktori využívajú, ako zdroj inšpirácie pre výber témy na spracovanie.

Všetci respondenti sa však zhodli, že napriek svojej úzkej špecializácii sa vedú v mimoriadnych prípadoch kedykoľvek zastúpiť. V najpočetnejšej, domácej redakcii majú redaktori témy podrobne rozdelené, z výskumu však vyplynulo, že počas víkendových služieb musí mať redaktor omnoho širší záber; deľbu práce v menších redakciách (športová, ekonomická) bližšie charakterizoval respondent R8: „*Je nás tu málo v ekonomickej redakcii a robíme všetci všetko v rámci ekonomiky, financií a iných tém.*“

Výber informačných zdrojov

Tretí okruh otázok sa viazal na výber informačných zdrojov, ktoré sú po výbere témy kľúčovým faktorom dôveryhodnosti každej agentúrnej správy. Respondentov sme sa pýtali na ich hlavné (primárne) zdroje informácií (tabuľka 3), ďalej, ktoré zdroje využívajú ako doplnkové (tabuľka 4) a zvlášť sme sa venovali otázke ľudských zdrojov, na ktoré sa najčastejšie obracajú pri získavaní informácií (tabuľka 5).

Z Tabuľky 3 vyplýva, že takmer všetci respondenti čerpajú primárne informácie z internetu, či už sú to oficiálne vyhlásenia úradov, ďalších orgánov štátnej správy alebo samosprávy, alebo správy publikované zahraničnými spravodajskými agentúrami. Ďalším významným zdrojom informácií sú tlačové konferencie a oficiálne vyhlásenia priamo na mieste konania udalosti, na ktorých sa redaktori fyzicky zúčastnia. Pomerne významnú skupinu primárnych zdrojov informácií tvoria aj odborné internetové portály venujúce sa riešenej problematike; zaujímavosťou je aj využitie informácií publikovaných oficiálnymi inštitúciami prostredníctvom on-line sociálnych sietí.

Niektoré zdroje zaradené do skupiny primárnych – hlavných zdrojov informácií (tabuľka 3) – iní respondenti používajú ako doplnkové zdroje (tabuľka 4); sú to predovšetkým odborné internetové stránky a tlačové správy. K ďalším doplnkovým zdrojom informácií patria neformálne stretnutia formou breefingov, pracovných raňajok či osobných stretnutí. Do skupiny pomocných

KATEGÓRIE PRIMÁRNYCH ZDROJOV INFORMÁCIÍ	PRÍKLADY KONKRÉTNÝCH ZDROJOV	SPOLU
Oficiálne vyhlásenia alebo správy zverejnené prostredníctvom internetu	Úrad verejného obstarávania (R3) Tlačové správy z Úradu vlády SR (R9) stránka Úradu verejného obstarávania (R1) vyhlásenia ministerských hovorcov (R1, R8) online prenosy z tlačovej konferencie (R12, R13) stránka hl. mesta Bratislava (R2) stránky SNM, SNG, SF (R5) zahrančné agentúry (R10, R11, R12, R13)	13
Oficiálne vyhlásenia a správy priamo na mieste konania	schôdze národnej rady (R4) tlačové konferencie (R1, R4, R7, R8, R9, R12, R13)	8
odborné web stránky a portály určené danej problematike/téme	Realitná únia SR (R9) poradenské spoločnosti (R9) legislatívny portál SloVlex (R7) Universal – Supraphon (R5) stránka ŠÚKL, min. zdravotníctva, oficiálna stránka sesterskej/lekárskej komory (R3)	5
Sociálne siete	Facebook mestských častí hl. mesta SR (R6)	1

Tabuľka 3 Hlavné (primárne) zdroje informácií

KATEGÓRIE ĎALŠÍCH (POMOCNÝCH) ZDROJOV	KONKRÉTNE ZDROJE	SPOLU
odborné web stránky a portály určené danej problematike/téme	štatistiky (R7) Vestník verejného obstarávania (R1) Centrálny register zmlúv (R1) register ponúkaného majetku (R1) Enviroportal (R2) stránky zdravotných poisťovní (R3) voľne dostupné zdroje (R7)	7
Tlačové správy (on-line, naživo)	tlačové konferencie (R12, R3, R13) tlačové agentúry (R6)	4
Neformálne stretnutia	briefingy na ambasádach (R12, R13) pracovné raňajky (R7, R3) osobné stretnutia (R7)	5
komunikácia s oficiálnymi zdrojmi	hovorcovia (R6, R9, R11, R12) komunikácia s tajomníkmi, poslancami (R4, R5, R7, R11) komunikácia s analytikmi (R9, R12, R13, R11)	12
IKT	email (R4, R9) aplikácia v mobile (R13)	3
Iné	vlastné vedomosti (R7) listy do redakcie (R3)	2

Tabuľka 4 Kategórie ďalších (pomocných, doplnkových) zdrojov informácií

zdrojov sme na základe rozhovorov zaradili aj mobilné aplikácie, e-maily a listy do redakcie a vlastné vedomosti redaktorov. Zaujímavosťou je, že mnohí respondenti označili komunikáciu s oficiálnymi (ľudskými) zdrojmi – hovorcami, úradníkmi, analytikmi, poslancami a pod. za doplnkový zdroj informácií, keďže primárne sa informácie dozvedajú z internetu.

V tabuľke 5 sumarizujeme ľudské informačné zdroje, ktoré respondenti využívajú či už ako primárne (hlavné) alebo doplnkové (pomocné) zdroje informácií.

KONKRÉTNE ĽUDSKÉ ZDROJE	POČET
hovorcovia (R1, R2, R3, R6, R7, R8, R9, R10)	8
tajomníci (R5, R7, R8, R9)	4
poslanci (R2, R4, R6)	3
novinári, iné agentúry (R4, R6, R10, R11)	4
analytici (R12, R13)	2
vlastné osobné kontakty (R12, R13)	2
tréneri, športoví funkcionári (R10, R11)	2
speváci, spisovatelia a herci (R5)	1
kolegovia (R4)	1
pracovníci tlačového oddelenia (R1)	1

Tabuľka 5 Kategórie ľudských zdrojov

Respondent R6 zhrnul do svojej odpovede takmer všetko, čo preňho ľudské zdroje zahŕňajú: „Snažím sa hľadať si stále nové kontakty, respektíve ďalších novinárov a tlačových hovorcov. Udržiavam s nimi dobré vzťahy. Stretávam sa so starostami, poslancami na stretnutiach, ktoré sa nazývajú 'neformálne raňajky' a tam sa vyjadria v priebehu jednej hodiny poslanci ku všetkým témam." Na margo popularity ľudských zdrojov sa respondent R6 však vyjadril, že „treba vedieť, na čo sa pýtať, aby boli informácie získané." V kategórii neformálnych stretnutí sú zaujímavým bodom už spomenuté pracovné raňajky, ktoré respondent R3 špecifikoval nasledovne: „Neformálne raňajky bývajú stretnutia novinárov a napríklad, riaditeľov nemocníc či zdravotných poisťovní. Obe skupiny zúčastnených medzi sebou komunikujú neformálne, otvorene a prirodzene. Pýtame sa ich otázky na rôzne témy a oni nám odpovedajú veľakrát bez prípravy, lebo sa pýtame často aj my bez prípravy a intuitívne. Ja mám tieto stretnutia veľmi rada, lebo je to spojenie príjemného s užitočným." Respondent R4, mapujúci dianie v parlamente, zas považuje rozhovory s poslancami za inšpiratívne pre výber nových tém: „Je dobré baviť sa s poslancami, lebo vždy môžu mať dobrý nápad na tému. Vyčkáваме a oslovujeme poslancov v priestoroch parlamentu. Vždy niekto s niečím príde a keď nie, tak vyhľadávame na internete témy, ktoré odznali v parlamente alebo by mohli zaujímať ľudí."

Vplyv prostredia na informačné správanie

Úlohu pracovného prostredia v kontexte informačného správania zdôrazňujú viacerí autori, najmä Wilson (1999) či Pharo (2004). Byströmová a Järvelin (Järvelin a Wilson, 2003) a Leckie, Pettigrew a Sylvain (Kerins, Madden a Fulton, 2004) zas poukazujú na význam charakteristík a špecifik práce, resp. pracovnej úlohy. Pharo (2004) popri špecifikách pracovnej úlohy zdôrazňuje aj význam motivácie v informačnom správaní. Z tohto dôvodu nás zaujímali aj aspekty práce agentúrnych žurnalistov, ktoré nepatria priamo do kategórií v rámci informačného procesu. Respondentov sme sa pýtali na motiváciu a špecifiká ich práce.

Motivácia

V predposlednom okruhu otázok nás zaujímalo, ktoré faktory motivujú redaktorov pri ich práci, ich odpovede sme sumarizovali do tabuľky 6.

Na základe kategórií prislúchajúceho počtu odpovedí uvedených v tabuľke 6 môžeme tvrdiť, že novinárov z TASR najviac motivuje komunikatívnosť ich povolania, a to, že ich práca je živá a sú neustále medzi ľuďmi, musia veľa cestovať a striedajú aktivity. Ďalšou kategóriou motivácie je radosť z práce, ktorú vykonávajú, ako to podotkol aj respondent R7: „Mňa moja práca v prvom rade baví, nie je to o finančnom ohodnotení. Veľa zaväžia aj vzťahy s nadriadeným, kolektív, a to, ako sa vie nadriadený chovať k svojim zamestnancom." Dôležitosť súdržného kolektívu podotkol vo výpovedi aj respondent R3: „Motivácia v mojej práci? Práca predtým ma nebavila kvôli viacerým dôvodom. Tak napríklad problémom bolo možno to, že mi z veľkej časti nesedel kolektív niekde, a keď som prišla do TASR, som si síce uvedomila, že je to náročná práca na čas a v podstate na psychiku, ale sú tu ľudia, na ktorých sa môžem spoľahnúť. Takže preto podstupujem túto v podstate obeť. Táto práca je tak náročná z časového hľadiska a nemením ju preto, že viem, že sa môžem spoľahnúť na kolegov. Nie je tu žiadna rivalita a my si proste vieme navzájom pomáhať. Takže toto je dôvod, prečo som priamo v TASR."

KATEGÓRIE MOTIVAČNÝCH FAKTOROV	KONKRÉTNE FAKTORY	SPOLU
Práca je komunikatívna, živá medzi ľuďmi	práca je komunikatívnejšia a živšia (R9) viac chodí von (R7, R9) nie je to sedavá práca (R9) prelínanie viacerých aktivít (R10) práca medzi ľuďmi (R7, R9) cestovanie (R8)	8
záľuba v práci	radosť zo šírenia informácií (R1, R13) robí, čo ho baví (R12, R13)	4
vzťahy na pracovisku	dobré vzťahy s nadriadeným (R7) súdržný kolektív (R3, R4, R7)	4
práca s dôveryhodnými a overenými informáciami	nie je to bulvár (R11) vyváženosť správ bez subjektívnych interpretácií (R11) atraktívnosť témy, ktorej sa venuje (R10, R9) tvorba hodnotovej žurnalistiky (R11)	5
získavanie kontaktov a skúseností	získavanie kontaktov (R2) získavanie skúseností (R2, R8)	3
Iné	napísaním správy práca končí (R8) geografická blízkosť pracoviska (R8) neuvedené (R5, R6)	4

Tabuľka 6 Kategórie motivácie

Zdroje, s ktorými žurnalisti pracujú, sú ich základnými piliermi tvorby správy. Práve starostlivý výber informačných zdrojov a následná správa z nich vytvorená predstavujú pre respondenta R11 silnú motiváciu práce: „Tvoríme hodnotovú žurnalistiku a nie sme bulvárne prostitútky, ktoré si nezvyšujú čítanosť klikaním na titulky. Správy sú vyvážené, kde si nájde svoje hoci-čikto a dá mu to niečo do života, bez žiadnych omáčok.“ Rovnako fakt, že výsledok práce našich respondentov tvoria overené informácie zdôraznil aj respondent R10: „Motivuje ma to, že sa tu prelínajú viaceré aktivity. Bulvár ma neláka a pracujem v TASR od konca vysokej školy a v športe sa stále niečo deje, takže stále je o čom písať.“ Pre respondenta R2 je zas motiváciou profesionálny rast: „Pre mňa je motivácia hlavne získať stále viac skúseností v oblasti žurnalistiky. My spoznávame niečo iné každý deň a vždy sa naučíme, poučíme a pre mňa je motivácia to, že čím dlhšie som tu, tým mám viac kontaktov a skúseností a dúfam, že jedného dňa tieto skúsenosti zúročím a budú odrážať moju kredibilitu.“

Zvlášť obohacujúci bol pre nás rozhovor s respondentom R8, ktorý počas vyše štyridsaťročnej práce v TASR vystriedal množstvo redakcií a pracovných pozícií a redakcií: „Moja motivácia bolo cestovanie, lebo niekedy v roku 1975 lákali na cestovanie v rámci novinárčiny a ja som sa už videl ako behám po celom svete, lebo som bol zdatný na jazyky. Po revolúcii sa už cestovať trochu začalo. V teréne máme momentálne svojich. Ďalšia motivácia je to, že napíšem tlačovú správu a mám čistú hlavu a už ma to nezaujíma. Pričom v denníku je stres, čo zajtra, ale nás vždy všade zavolajú prvých, takže my vieme, že vždy je o čom písať, ale negatívum je aj to, že každý počíta s nami, že budeme prví. V konečnom dôsledku bola motivácia aj blízkosť pracoviska a človek si tu môže preskakať úplne všetko.“

Popri externých faktoroch, ktoré respondentom pomáhajú vo výkone ich práce, niektorí uviedli aj príklady, ktoré negatívne vplyvajú na ich pracovnú motiváciu, okrem už zmieneného zlého pracovného kolektívu, jeden z respondentov upozornil aj na možnosť politického tlaku: „Ďalšou vecou, čo dokáže zavážiť pri motivácii je aj politický tlak, pretože to veľmi človeka dokáže demotivovať, ak sa snaží byť objektívny a nestranný, a potom príde príkaz zhora a je treba správu napísať inak. Ja osobne tlak necítim, ale sú kolegovia, ktorí cítia stres.“

Špecifiká agentúrnej žurnalistiky

Posledný okruh otázok mal za úlohu zmapovať charakteristiky práce, ktorú agentúrni redaktori vykonávajú. Pracovná úloha – v našom prípade tvorba agentúrnych správ – podľa viacerých zmienených autorov z oblasti teórie informačného správania – priamo vplýva aj na jednotlivé kategórie informačného procesu, najmä informačnú potrebu a výber zdrojov. Výsledky uvádzame v tabuľke 7.

KATEGÓRIE	KONKRÉTNE CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY	SPOLU
Výsledok práce závisí od kontaktu s ľuďmi v teréne	dôležitý je výsledok, nie prítomnosť v kancelárii (R8) viac v teréne a viac kontakte s ľuďmi (R7) pracujú s nápadmi, návrhmi a názormi politikov (R3) ľahší výber tém, prispôbovanie tém aktuálnemu dňaniu (R9) deadline sa núka sám (R5)	5
Dôkladné spracovanie overených informácií	vystihnúť najdôležitejšieho (R2) stret rýchlosti, presnosti a pochopenia podstaty (R2, R6, R11, R12, R13) vyváženosť správ bez subjektívnych interpretácií (R6, R11)	8
Hlavný zdroj informácií v SR (TASR)	prináša veľké množstvo informácií (R2) primárny zdroj informácií pre iné médiá (R12)	2
Neustále vzdelávanie sa a zvládanie stresu u žurnalistov	človek tu musí mať všeobecný rozhľad o všetkom (R12) musí vedieť rýchlo premýšľať + (R12) musí vedieť sa vynájsť (R13) spájanie viacerých činností (R10)	4
Nedostatočné ohodnotenie časovo náročnej práce	zamestnaný 24 hodín denne (R5, R8) agentúra je nedocenená (R2) považuje sa za vedúceho jednočlenného kolektívu (R5) agentúrna práca je výzva (R13)	5
Iné	odlišný rozsah agentúrnej správy oproti článku v denníku (R7) stereotypná práca (R4)	2

Tabuľka 7 Charakteristické znaky práce v agentúrnej žurnalistike

Najčastejšie spomínaným charakteristickým znakom je podľa respondentov dôkladne spracovanie overených informácií. To znamená, že kolobeh vyhľadávania informácií z overených zdrojov završujú jeho dôkladným spracovaním do finálnej podoby agentúrnej správy (najčastejšie formou obrátenej pyramídy). Ďalšími kategóriami podľa početnosti odpovedí sú kategória neustáleho nasadenia žurnalistov, ktoré nie je docenené a patrične ohodnotené, a kategória, kedy výsledok práce závisí od kontaktu s ľuďmi v teréne. Niekoľkí respondenti považujú za charakteristický znak permanentnú potrebu vzdelávania či zvládanie stresu. Dvaja respondenti sa vyjadrili tiež priamo k charakteristike práce v TASR.

Stret rýchlosti, presnosti a pochopenia podstaty bližšie popísal respondent R2 nasledovne: „Agentúrna žurnalistika je špecifická tým, že sa v nej stretáva rýchlosť, presnosť, pochopenie podstaty a vystihnúť všetkého, čo je najdôležitejšie. Nemáme čas rozmýšľať ako iní redaktori z iných médií. Agentúra neposkytuje rozsah na vyjadrenie sa. Sme obmedzení rozsahovo, a to je dobré aj zlé. Dobré, lebo sme nútení zachytiť podstatu, ale niekedy chýba viac slov. Agentúra by mala byť pre každého novinára základ a dobrá škola. Odporúčam začínať v agentúre, aby sa človek naučil písať, zachytiť podstatu, nazbierať kontakty, aby videl ako funguje štát, samospráva atď. a treba si nájsť kontakty. A toto sa dnes dosť nedodržiava, čo je vidieť pri množstve žurnalistoch aj v TV aj v rozhlase, že im chýba agentúrny základ. Agentúra je nedocenená a pritom prináša veľké množstvo informácií a je málo počuť, že to je agentúrna práca.“

Neustále vzdelávanie sa a rýchlosť svojou odpoveďou zas podčiarkol aj respondent R11, ktorý tvrdí, že „práca v agentúre je o rýchlosti. Sme primárny zdroj informácií. Človek musí byť rýchly, vedieť rýchlo prekladať, mať všeobecný rozhľad od geografie po všetko, aby tá informácia, aj keď je to len jedna veta, bola stopercentná.“

Okrem rýchlosti a vzdelávania sa vo verejnom dňaní, ale aj vo svojej oblasti, respondent R13 prezradil, že si prešiel rôznymi situáciami a nečakanými problémami počas svojej práce, preto uviedol, že medzi vlastnosti redaktora jednoznačne patrí aj byť stále pripravený: „Ten pocit, že Vy ste na tlačovke v zahraničí jediný novinár a Vy máte zhmotniť všetko a podať na Slovensko s najlepším vedomím a svedomím je vždy veľká výzva. Vždy sa vám tam ale stane niečo, kedy sa musíte vedieť vynájsť.“

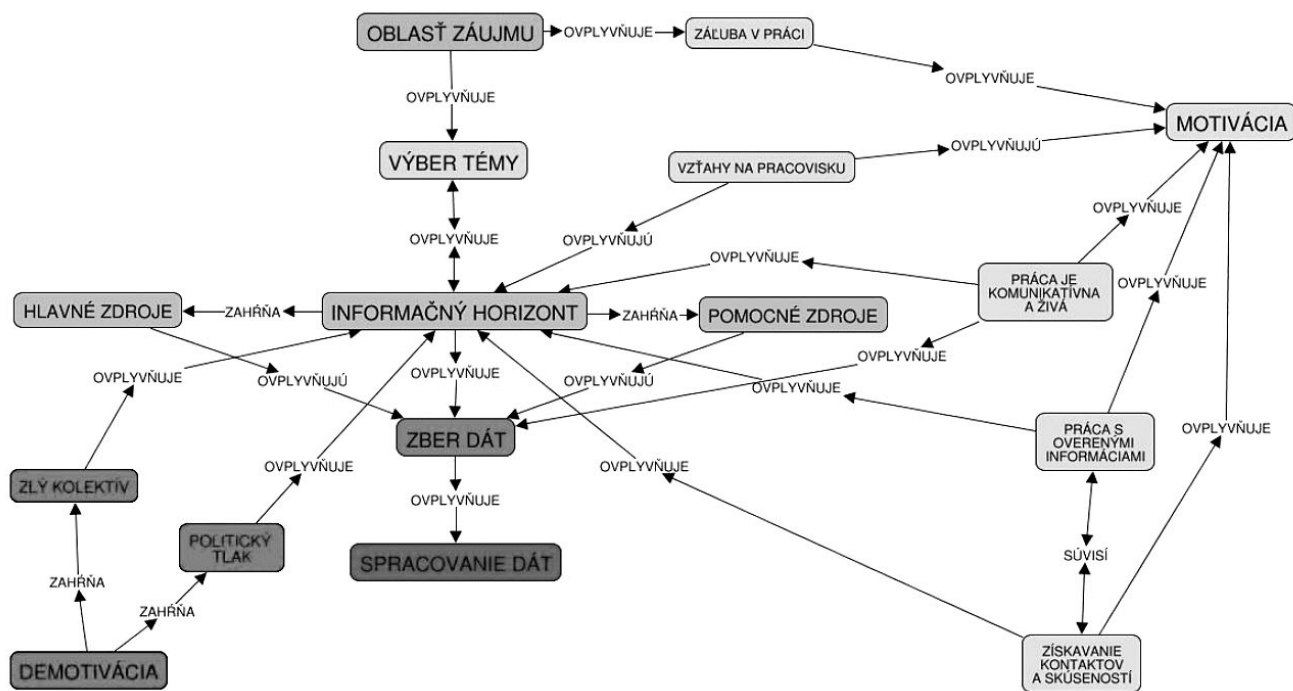
So svojou nevšednou skúsenosťou práce agentúrneho novinára sa podelil aj respondent R12, ktorý sa orientuje na tzv. post-sovietsky región: „Upodozrievali ma v konfliktných oblastiach, že som špión. Chodieval som sám na týždňovky počas bom-

To, že musia byť redaktori pripravení na stretnutia a rozhovory nie je pre nás už teraz novinkou, no čo sa odohráva aj po tom, ako bežní ľudia odchádzajú z práce viac prezradil respondent R5: „v agentúre sa deadline núka sám, považujem sa za vedúceho jednočlenného kolektívu a už viac ako 30 rokov chodím sám. Svoju pracovnú dobu vnímam tak, že som 24 hodín zaplnený.“

Respondenti počas rozhovorov uvádzali aj porovnanie svojich predchádzajúcich skúseností s agentúrnou prácou. Najčastejšie sa objavovali názory, že v agentúrnej práci sú viazaní časom a rozsahom agentúrnej správy.

Respondent R6 sa počas rozhovoru rozrozprával o plusoch a mínusoch pri práci v denníku a v agentúre a uviedol nás tým do obrazu, ako to vyzerá v denníku v porovnaní s agentúrou: „*Podľa mňa je iný štýl práce pre denník a iný pre agentúru. Viac mi vyhovuje agentúrna práca. Niekedy mi chýba písať analyticky rozsiahle články v denníku a bolo pre mňa ťažké si zvyknúť na rozsah v agentúre. Mne vyhovuje agentúrna práca viac preto, že som viac v teréne, som v kontakte s ľuďmi. Pričom v denníku to vyzeralo tak, že som si našla tému, celý deň som sa jej venovala a na konci dňa som poslala do systému výsledok. Treba ale dodať, že v HN som mala úplne voľnú ruku.*” Respondent R9 zas porovnával prácu pre bulvárny denník a agentúrnu prácu. Vyjadril sa, že obe profesie majú svoje charakteristické znaky a pre bulvárne denníky nimi sú: „*Bulvár nemôže robiť každý, je to psychicky náročné. Práca je niekedy veľmi sedavá alebo naopak ako práca detektíva a tu, v TASR, mi témy chodia samé.*” Obe odpovede zhrnul do jednej respondent R11: „*Človek musí veľmi rýchlo rozmýšľať, lebo tu človek nemá čas na článok celý deň ako v denníku.*”

Tlačová agentúra plní v rámci masovej komunikácie úlohu prostredníka medzi rôznorodými zdrojmi informácií a inými masovými médiami (tlač, rozhlas, televízia, internetové portály), ktoré tieto správy distribuujú verejnosti. Náš kvalitatívny výskum s trinástimi redaktormi TASR ukázal, že informácie jednak aktívne vyhľadávajú na základe pridelených tém, no často hrá dôležitú úlohu aj ich osobný záujem alebo vlastné uváženie. Témy na spracovanie jednak aktívne vyhľadávajú, ale námety dostávajú aj od inštitúcií a organizácií v rámci oblasti ich tematickej pôsobnosti. Niektorí respondenti sa radi inšpirujú pri výbere témy informáciami na rôznych internetových stránkach či on-line sociálnych sieťach. V rámci tvorby správy prichádzajú redaktori do styku s najrôznejšími typmi a kategóriami informačných zdrojov, najčastejšie elektronickými a ľudskými. Respondenti primárne čerpajú informácie z elektronického prostredia, či už sú to oficiálne vyhlásenia jednotlivých inštitúcií na svojich stránkach, prenosy z tlačových konferencií či správy z partnerských zahraničných agentúr. Redaktori sa však aj aktívne zúčastňujú na tlačových konferenciách, komunikujú s hovorcami rôznych inštitúcií, navštevujú rokovania poslancov. Dôležitými pre nich sú aj neformálne stretnutia s hovorcami či politikmi, napríklad formou pracovných raňajok, ktoré ponúkajú aj námety na nové témy. Informácie ďalej čerpajú aj z odborných webových portálov či priamo od odborníkov, výnimkou opäť nie sú ani on-line sociálne siete.

Obrázok 2 Model informačného správania žurnalistov

Viacerí respondenti výskumu sa zhodli, že práca redaktora v rámci tlačovej agentúry je náročná, napriek tomu všetci vedeli pomenovať faktory, vďaka ktorým ich práca baví, naplňa a niekedy sú ochotní v nej ísť aj nad rámec svojich pracovných povinností. Na základe výpovedí možno charakterizovať agentúrnu žurnalistiku ako veľmi rýchlu, zodpovednú prácu, ktorej pracovnou náplňou je produkcia krátkych správ z množstva získaných informácií a distribúciu spracovaných informácií ďalším médiám masovej komunikácie. Redaktori síce čelia časovému stresu, pociťujú spoločenskú nedocenenosť svojej práce či možné politické tlaky, mnohí sú napriek tomu ochotní venovať svoj voľný čas aktuálnej téme, na ktorej pracujú. Redaktorov k práci motivuje samotný charakter práce (práca s ľuďmi, komunikatívnosť, cestovanie), ale aj dobrý a súdržný kolektív, radosť z činnosti, ktorú vykonávajú, získavanie nových kontaktov, stretnutia s novými ľuďmi. Zároveň mnohí pociťujú hrdosť na svoju prácu, ktorá vyplýva z ich povolania agentúrnych žurnalistov, ktorej náplňou je tvorba objektívneho spravodajstva a práca s overenými informáciami, no tiež z renomé a spoločenského postavenia svojho zamestnávateľa.

Výsledkom výskumu je náš vlastný model znázornený na obrázku 2, ktorý formou konceptuálnej mapy zachytáva rôzne aspekty informačného správania agentúrnych žurnalistov.

Zoznam použitej literatúry

- BYSTRÖM, K. a P. HANSEN, 2005. Conceptual framework for tasks in information studies. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* [online]. 2005, 56(10), 1050-1061. Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/asi.20197>
- BYSTRÖM, K., 1999. Task Complexity, Information Types and Information Sources: Examination of Relationships [online]. Tampere. Dostupné na: <https://www.hb.se/PageFiles/64018/kby-diss.pdf>
- CASE, Donald O. a Lisa M. GIVEN, 2012. *Looking for information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior*. 4. vyd. Bingley: Emerald. ISBN 978-1-78560-968-8.
- DIAKOPOULOS, N., 2012. Journalism as Information Science. In: *Nick Diakopoulos: Musings on Media* [online]. [cit. 2018-17-04]. Dostupné na: <http://www.nickdiakopoulos.com/2012/01/02/journalism-as-information-science/>
- CHINN, Lisa, 2001. The Information Seeking Behavior and Needs of Journalists in Context [online]. Dostupné na: <https://ils.unc.edu/MSpapers/2659.pdf>
- JÄRVELIN, K. a T. D. WILSON, 2003. On conceptual models for information seeking and retrieval research. *Information research* [online]. 2003, 9(1) [cit. 2018-07-01]. Dostupné na: <http://www.informationr.net/ir/9-1/paper163.html>
- KERINS, G., MADDEN, R. a C. FULTON, 2004. Information seeking and students studying for professional careers: the cases of engineering and law students in Ireland. *Information Research* [online]. 2004, 10(1), paper 208 [cit. 2018-07-10]. Dostupné na: <http://www.informationr.net/ir/10-1/paper208.html>
- MOTHES, Cornelia, 2014. *Objektivität als professionelles Abgrenzungskriterium im Journalismus*. Baden – Baden: Nomos. ISBN 978-3-8487-0546-7
- PHARO, N. 2004. The Search Situation and Transition Model. *Information research* [online]. 2004, 10 (1) [cit. 2018-02-01]. Dostupné na: <http://www.informationr.net/ir/101/paper203.html>
- SINGH, Gurdev a Minika SHARMA, 2013. Information seeking behavior of newspaper journalists. In: *International Journal of Library and Information Science* [online]. Delhi, 2013, roč. 5, č.7, s. 225-234 [cit. 2018-07-01]. ISSN 2394-9384. Dostupné na: http://www.academicjournals.org/article/article1379699589_Singh%20and%20Sharma.pdf
- STEINEROVÁ, Jela, 2005. Informačné správanie človeka – používatelia informácií v súvislostiach. *Ikaros* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné na: <https://ikaros.cz/informacne-spravanie-cloveka-%E2%80%93-pouzivatelia-informacii-v-suvisslostiach>
- STEINEROVÁ, Jela, GREŠKOVÁ, Mirka a Jasna ILAVSKÁ. *Informačné stratégie v elektronickom prostredí*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010. ISBN: 978-80-223- 2848-7.
- WILSON, T. D., 1999. Models in information behaviour research. *Journal of Documentation* [online]. 1999, 55(3), 249-270 [cit. 2018-07-01]. Dostupné na: http://www2.hawaii.edu/~donna/b/lis610/TDWilson_Only_1999.pdf

Mgr. Charlotte Schottertová

Mgr. Jakub Fázik

(Katedra knižničnej a informačnej vedy FiF UK v Bratislave)

Efekt filtračných bublín: Defenzívne stratégie a taktiky

Problematika filtračných bublín označuje efekt uzatvárania sa používateľov do vlastných intelektuálnych bublín v internetovom prostredí. Informačné filtračné bubliny sa v tomto prostredí vytvárajú jednak vďaka automatickej filtrácii obsahu v personalizovaných vyhľadávacích nástrojoch a na sociálnych sieťach, ale aj vplyvom kognitívnych skreslení samotných používateľov. V príspevku sa zameriavame najmä na intelektuálne, ale aj technologické možnosti riešenia problematiky. Pre úspešný boj proti tomuto fenoménu je na základe našich zistení potrebná kombinácia viacerých riešení tak na individuálnej, ako aj na celospoločenskej úrovni.

Informačné filtračné bubliny sa v súčasnosti považujú za negatívny dôsledok personalizácie obsahu na sociálnych sieťach a vo vyhľadávacích nástrojoch (Parizer, 2011). Personalizácia je súbor funkcií informačného systému, ktoré ho umožňujú prispôbiť používateľovi a jeho preferenciám, jeho informačnému a kognitívnemu štýlu, či povahe riešeného problému. Silnou stránkou personalizácie je zníženie informačného preťaženia používateľa a zvýšenie efektivity interakcie v zmysle vyššej relevancie a šetrenia času (Steinerová, 2017). Problémom je, že adaptívne personalizačné systémy týmto spôsobom uzatvárajú používateľa do jeho vlastnej informačnej bubliny, vo vnútri ktorej dochádza k oslabeniu kontaktu s rôznorodými postojmi, prístupmi, myšlienkami či názormi. Informačné správanie používateľa tak v konečnom dôsledku definuje jeho informačný horizont v rámci určitej personalizovanej služby. Existuje viacero spôsobov, ako sa čiastočne vyhnúť tomuto negatívnemu javu, preto sa ich pokúsime zhrnúť v tomto príspevku.

Rozširovanie informačného horizontu a obzoru

Jednou z najúčinnějších metód prevencie intelektuálnej izolácie je snaha o aktívne rozširovanie vlastného obzoru. Dôležité je budovanie kritického myslenia, snaha vykročiť zo svojej zóny komfortu a „otváranie si mysle“ aj iným uhlom pohľadu na rozličné témy (Pariser, 2011). To je možné zabezpečiť samostatným aktívnym informačným správaním, najmä komunikáciou s ľuďmi s odlišnými názormi a pohľadmi na svet, ale vplyv na postoj voči prijímaným informáciám má aj zázemie používateľa v oblasti informačnej gramotnosti.

V tomto zmysle je pre dosiahnutie čo najobjektívnejšieho obrazu o dostupných zdrojoch a informáciách dôležité neupínať sa len na jednu oblasť prístupu k informáciám, ale kombinovať viaceré vyhľadávacie nástroje a informačné kanály a získané informácie vzájomne porovnávať a hodnotiť (Winter, 2015). Vyhľadávacími nástrojmi, ktoré spracovávajú výsledky vyhľadávania bez využitia personalizácie, sú napríklad *DuckDuckGo* alebo *Ixquick*. Nápomocné môžu byť aj nástroje na syndikáciu a agregáciu obsahov z rôznych webových zdrojov, ako napríklad RSS kanály a ich čítačky (*Rich Site Summary* alebo aj *Really Simple Syndication*). Používatelia s aktívnym informačným správaním majú tiež možnosť manuálne nastaviť obsahové preferencie na Facebooku v jeho nastaveniach. Ani RSS kanály či nastavenie prijímaných informácií však používateľa z jeho intelektuálnej bubliny dokonale nevytiahnu. Automatickú filtráciu obsahov totiž zastupia vlastné intelektuálne obmedzenia používateľa s cieľom predísť informačnému preťaženiu. Dochádza tak k takzvanej selektívnej expozícii, pri ktorej sa používatelia nevedome vystavujú a vyberajú si iba také informačné zdroje, ktoré korešpondujú s ich doterajšími znalosťami, názormi či postojmi (Mutz, Young, 2011).

Opatrnosť pri zabezpečovaní súkromia používateľských údajov na internete

Verejné údaje zo sociálnych sietí hrajú pri personalizácii dôležitú rolu. Je preto na zvážení každého jednotlivca, či prípadné použitie zverejnených informácií pre neho nebude potenciálne škodlivé. Najmä v prostredí sociálnych sietí možno zdieľané údaje nastaviť ako súkromné, a tak zabrániť ostatným službám čerpať informácie, ako napríklad záujmy a kontakty. Navyše, k údajom, označeným ako verejné, má prístup ktokoľvek (Prakash, 2016).

Súčasťou aktívneho zabezpečovania vlastných údajov je oboznamovanie sa s politikami a podmienkami používania webových aplikácií a služieb. Je síce veľmi ťažké odhaliť, akým spôsobom sú používateľské údaje v skutočnosti využívané, no zvyšovanie informovanosti a záujmu o problematiku môže pomôcť zvýšiť aj vlastnú ochranu (Cardona et al., 2016; Well a Royakkers, 2004).

Riešenia na celospoločenskej úrovni

Zvýšeniu informačnej gramotnosti používateľov ohľadom súkromia a filtračných bublín na internete pomôže najmä celospoločenská debata a zvyšovanie povedomia o problematike (Well a Royakkers, 2004). Používatelia by mali byť dôsledne varovaní o možných rizikách automatického filtrovania informácií a o spôsoboch zmien obsahových preferencií v najrozšírenejších internetových službách. Používatelia sami by však mali klásť otázky, kritizovať nedostatky a celkovo sa viac zaujímať o problematiku.

Personalizačné algoritmy nie sú transparentné, a preto dohľad nad personalizáciou a web-data miningom¹ by mali realizovať nestranné subjekty. Na získanie prístupu k jednotlivým systémom je tiež potrebná legislatívna opora a názorová jednota spoločností vykonávajúcich zber dát.

¹ *Web-data mining* je zbieranie informácií z dokumentov na webe a z webových služieb za pomoci automaticky pracujúcich algoritmov a nástrojov, formulujúcich hypotézy a hľadajúcich relevantné stopy. V kontextoch môžu tieto procesy viesť k vytváraniu nového poznania (Well a Royakkers, 2004).

Používanie nástrojov na ochranu súkromia

Súkromie používateľa na internete úzko súvisí s personalizáciou aj s informačnými filtračnými bublinami, pretože v prípade absencie údajov od používateľov nie je možné informácie v informačnom systéme prispôbovať. V súčasnosti existuje množstvo nástrojov na ochranu súkromia, pričom najpoužívanejšími sú doplnky webových prehliadačov ako *Privacy Badger* či *Disconnect*. (Cardona et al., 2016).

Používatelia môžu pri ochrane svojho súkromia využiť aj takzvané PETs technológie (Privacy-Enhancing Technologies). Môže ísť o zabezpečené prehliadače (*Tor Browser*) a ich doplnky (*Beef Taco*, *Blur*...), špeciálne operačné systémy a „anonymizéry“ (*Tails*, *Orbot*, *Anonymizer*, *CyberGhost VPN*...), či sieťové decentralizátory (*Hyperboria*, *GNUnet*...) a ďalšie typy nástrojov (Epic, 2018; Well a Royakkers, 2004).

Lepšie zabezpečenie súkromia používateľov možno na internete dosiahnuť aj deaktivovaním JavaScriptu a Flashu. Práve vďaka JavaScriptu možno zbierať veľkú časť informácií o používateľovi („browser fingerprint“, cookies a iné). Jeho zakázaním sa dá zberu a používaniu týchto údajov jednoducho a účinne zabrániť, daňou je však zhoršený používateľský zážitok. Hoci vypnutie Flashu nemusí spôsobiť problémy, zakázanie JavaScriptu môže, pretože ten tvorí pevnú súčasť množstva webových stránok. Riešením je doplnok prehliadača, napríklad *NoScript*. Ten umožňuje manuálne nastaviť, na ktorej stránke sa JavaScript spustiť môže a na ktorej nie (Browser, 2016).

Čiastočne možno zabrániť zbieraniu údajov aj používaním inkognito režimu. Pri prehliadaní tak nebude zaznamenávaná história ani cookies, teda záznamy používateľských interakcií počas prehliadania webu internetovým prehliadačom (Winter, 2015). Práve tieto záznamy bývajú najčastejšie používané na personalizáciu obsahu, napríklad vo vyhľadávачi Google. Okrem vzniku filtračných bublín je ďalším úskalím to, že k týmto údajom majú okrem webového servera prístup aj tretie strany, ako napríklad reklamné alebo dcérske spoločnosti, čo je v súčasnosti po zavedení GDPR možné lepšie regulovať. Je žiaduce, aby online služby vo svojich podmienkach používania jasne vymedzili, koho považujú za tretiu stranu a koho nie (Winter, 2015), a tiež aby sa používatelia sami zamysleli, s akými podmienkami pri využívaní služieb súhlasia.

Cookies a históriu prehliadania je okrem využívania inkognito režimu možné aj priebežne odstraňovať a vo väčšine najpoužívanejších internetových prehliadačov (*Google Chrome*, *Mozilla Firefox*, *Microsoft Internet Explorer*, *Apple Safari*) možno zbieranie cookies manuálne zakázať v nastaveniach. Účinnosť blokovania možno overiť, napríklad prostredníctvom stránky *Cookie-Checker*. Tá dokáže odhaliť všetky použité cookies, aj tie tretích strán. Navyše používateľa informuje, na čo každé z cookies slúži a aký subjekt ho zbiera. Stránka tiež upozorní pri porušení európskeho práva² (Prakash, 2016).

K celospoločenským technologickým riešeniam možno zaradiť zjednotenie prístupu k používateľskému súkromiu. Ako jedno z riešení sa objavuje myšlienka vytvorenia nového webového štandardu „disallow mining“, respektíve jeho začlenenia do HTML. Každá stránka by si tak sama mohla zadať, či techniky web data miningu povolí alebo nie.

Špeciálne riešenia na zmiernenie efektu filtračných bublín

V poslednom období začali vznikať špeciálne pomôcky na zmiernenie efektu filtračných bublín. Napríklad mobilná aplikácia *Read Across the Aisle*, ktorá združuje množstvo obľúbených informačných zdrojov a upozorňuje používateľa v prípade, že čítal príliš veľa informácií z jednej strany politického spektra. Podobne funguje stránka *AllSides*, ktorá ku zdieľaným témam a aktualitám pripája tri rôzne prístupy prezentácie (pohľad zo strany ľavice, pravice a zo stredu, podľa zdroja, z ktorého články pochádzajú) (Lum, 2017).

Doplnok prehliadača *Escape Your Bubble* zas dokáže v prostredí Facebooku zviditeľniť pozitíva a úspechy časti politického spektra, ktorej si používateľ želá lepšie porozumieť (Lum 2017). Dôležité je poznamenať, že uvedené aplikácie fungujú najmä pre americké prostredie a v slovenskom prostredí je v tejto oblasti stále medzera na trhu.

Záver

Technologické riešenia, zabezpečujúce minimalizáciu zbieraných informácií s cieľom personalizácie, sú len čiastočnými riešeniami a problém v podstate obchádzajú. Za najdôležitejšie v boji proti intelektuálnej izolácii, nielen v internetovom prostredí, preto pokladáme snahu o aktívne rozširovanie vlastného obzoru, budovanie kritického myslenia a celkovo úsilie o zvyšovanie vlastnej informačnej gramotnosti. Keďže ani jedno z menovaných riešení nie je samo o sebe dostatočné, ako najúčinnnejšia alternatíva sa javí kombinácia viacerých riešení – intelektuálnych aj technologických.

Podakovanie: Tento príspevok bol pripravený v rámci projektu APVV-15-0508.

Použitá literatúra

Is your browser safe against tracking?, 2016. In: Panopticklick [online]. San Francisco: Electronic Frontier Foundation [cit. 2018-03-10]. Dostupné na: <https://goo.gl/DgWVVR>

CARDONA, Tatiana et al., 2016. *Ethical issues with customer data collection* [online]. Missouri: Missouri University of Science and Technology [cit. 2018-02-25]. Dostupné na: <https://goo.gl/vFUCiD>

² Európske zákony hovoria, že informácie nesmú byť použité na iné účely, než na aké boli získané. Uvádzajú tiež, že používateľ musí byť dopredu informovaný o účele zberu údajov. V praxi však zákon používateľa nedokáže ochrániť. Pri web-data miningu nie je vždy dopredu jasné, aké informácie systém nájde, aké vzťahy medzi blokmi dát odhalí, a teda na aký účel budú nájdené informácie neskôr slúžiť. V takom prípade je takmer nemožné používateľa dopredu informovať o účele zberu údajov. Rovnaký problém sa týka prehľadávania starších báz dát, ktoré boli zaznamenané v minulosti (Rubinstein, Lee a Schwartz, 2008; Well a Royakkers, 2004).

- EPIC online guide to practical privacy tools, 2018. In: *epic.org* [online]. Washington: Electronic Privacy Information Center [cit. 2018-03-06]. Dostupné na: <https://goo.gl/LPf2nM>
- LUM, Nick, 2017. Tools for bursting your filter bubble. In: *Medium* [online]. *Medium* [cit. 2018-03-12]. Dostupné na: <https://goo.gl/WByPv3>
- MUTZ, Diana a Lori YOUNG, 2011. Communication and public opinion: plus ça change? In: *Public opinion Quarterly* [online]. Oxford: Oxford University Press, **75**(5), s. 1018–1044 [cit. 2018-01-30]. ISSN 1537-5331. Dostupné na: <https://goo.gl/m4VnoF>
- PARISER, Eli, 2011. *The filter bubble: what the internet is hiding from you*. London: Penguin Books [cit. 2017-12-15]. ISBN 978-0-670-92038-9.
- PRAKASH, Sneha, 2016. Filter bubble: how to burst your filter bubble. In: *International Journal Of Engineering And Computer Science* [online]. Mandsaur: Valley International, **5**(10), s. 18321–18325 [cit. 2018-02-27]. ISSN 2319-7242. Dostupné na: <https://goo.gl/6PcFGr>
- RUBINSTEIN, Ira, Ronald LEE a Paul SCHWARTZ, 2008. Data mining and internet profiling: emerging regulatory and technological approaches. In: *University of Chicago Law Review* [online]. Chicago: University of Chicago Law School, s. 261–285 [cit. 2018-03-02]. ISSN 1939-859X. Dostupné na: <https://goo.gl/ZMNNn2>
- STEINEROVÁ, Jela. Personalizácia. In: *Informačná veda. Terminologický slovník* [CD-ROM]. Verzia 1.0. Bratislava: Katedra knižničnej a informačnej vedy FiF UK, 2017, heslo 223.
- WELL, Lita van a Lambèr ROYAKKERS, 2004. Ethical issues in web data mining. In: *Ethics and Information Technology* [online]. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, **6**(2), s. 129–140 [cit. 2017-12-20]. ISSN 1572-8439. Dostupné na: <https://goo.gl/ja2bxs>
- WINTER, Annet, 2015. *How to escape the Filter bubble: are you at the helm?* [online]. [cit. 2018-03-04]. Dostupné na: <https://goo.gl/eQk3dD>

Leidenský manifest k meraniu výskumu – nič nové, a predsa dôležité

Leidenský manifest k meraniu výskumu a jeho pravidlá sú určené tým, ktorí hodnotia a tým, ktorí sú hodnotení, ale nielen im. Určite môže byť užitočný aj pre akademické knižnice, a to z viacerých dôvodov. Ideálne, ale možno aj reálne, by knihovníci mali šíriť „dobré myšlienky“ a seriózne odporúčania pre hodnotenie výskumu zamerané na bibliometrických údajoch. Knihovníci často pripravujú podklady pre hodnotenie a relevantné podklady sa dajú pripraviť iba vtedy, keď poznáme súvislosti. Sú tiež sprostredkovateľmi medzi vedcami a tými, ktorí požadujú/posudzujú údaje. Nielen poskytovanie bibliometrických služieb, ale takmer každodenná činnosť akademických knižníc si poznatky tohto typu vyžaduje.

Už takmer dve desaťročia je svet vedy konfrontovaný s nárastom popularity štatistického, resp. „číselného“ hodnotenia kvality vedeckého výskumu. Z údajov ako impakt faktor, h-index či počet citácií sa často odvodzuje kvalita jednotlivcov, výskumných kolektívov, inštitúcií a v nadväznosti na ne sa prijímajú personálne rozhodnutia, schvaľujú projekty, pridelujú finančné zdroje, deklaruje úroveň výskumu na univerzitách a pod. Tento jav, našťastie, sprevádzajú hlasy upozorňujúce na riziká, úskalia, niekedy dokonca škody, ktoré môžu príliš jednostranné alebo zjednodušené hodnotenia priniesť. Okrem množstva vedeckých a odborných článkov vznikajú aktivity rôznych odborných združení a skupín, ktoré zdôrazňujú potrebu zodpovednejšieho prístupu k hodnoteniu vedeckého výskumu a ponúkajú podporu v tejto oblasti. Ako príklad možno uviesť DORA – San Francisco Declaration of Research Assessment. Vznikla v roku 2012 a jej signatármi je v súčasnosti viac ako 500 organizácií, o. i. aj Česká akadémia vied a 12 500 jednotlivcov. Deklarácia zahŕňa špecifické odporúčania pre inštitúcie, agentúry financujúce výskum, organizácie poskytujúce údaje a vedcov. Jej základné odporúčanie znie: „Nepoužívajte metriky založené na časopisoch (ako je impakt faktor) ako náhradu za individuálne hodnotenie vedeckých článkov, na hodnotenie príspevkov jednotlivých vedcov, alebo pri prijímaní personálu, propagáciu či rozhodnutia o financovaní.“ (DORA, 2012).

V ostatnom období sa veľa diskutuje o ďalšom odporúčaní pre hodnotenie výskumu, ktorým je Leidenský manifest k meraniu výskumu a jeho pravidlá. Manifest obsahuje desať bodov a naformuloval ho autorský kolektív pod vedením Diany Hicks a Paula Woutersa (Hicks et al., 2015). Ako súčasť článku bol manifest publikovaný v časopise Nature v roku 2015. Za necelé tri roky článok nielenže získal stovky citácií, ale manifest bol preložený do viacerých jazykov (aj slovenčiny).

Autori o manifeste hovoria ako o „zhrnutí dobrej praxe v hodnotení výskumu založenom na meraní, aby mohli výskumníci kriticky posúdiť prácu hodnotiteľov a hodnotitelia zvážiť vhodnosť indikátorov“ (Hicks et al., 2015). Kriticky sa stavajú k rôznym rebríčkom univerzít práve preto, že údaje a indikátory ktoré používajú sú často nepresné alebo subjektívne, poukazujú na najčastejšie chyby a problémy pri meraní výskumu.

Leidenský manifest je teda určený tým, ktorí hodnotia a tým, ktorí sú hodnotení, ale nielen im. Určite môže byť užitočný aj pre akademické knižnice, a to z viacerých dôvodov. Knižníci často pripravujú podklady pre hodnotenie a relevantné podklady sa dajú pripraviť iba vtedy, keď poznáme súvislosti. Sú tiež sprostredkovateľmi medzi vedcami a tými, ktorí požadujú/posudzujú údaje. Hodnotení vedci by mali mať možnosť overiť dáta a analýzy – knižnice sú často miestami, kde hľadajú odpovede na otázky o jednotlivých indikátoroch a ich vyhodnocovaní. Ideálne, ale možno aj reálne, by knižníci mali šíriť dobré myšlienky a seriózne odporúčania pre hodnotenie výskumu zamerané na bibliometrických analýzach. Za takéto seriózne a prepracované odporúčanie považujeme aj Leidenský manifest. V zhode s jeho autormi možno povedať, že desať pravidiel manifestu nie je pre odborníkov z oblasti bibliometrie ničím novým. Väčšina z nich už bola publikovaná, i keď možno v menej precízne formulovanej podobe a na viaceré úskalia upozorňoval už Eugene Garfield, zakladateľ Science Citation Index. Keďže však tí, ktorí hodnotia kvalitu výskumu alebo rozhodujú o pridelovaní finančných zdrojov nie sú vždy odborníkmi z oblasti bibliometrie, je dôkladné zhrnutie osvedčených postupov veľmi prospešné. Rovnako môže byť užitočné pre vedcov, aby sa lepšie zorientovali v problematike, od ktorej často závisí ich kariéra.

Pravidlá pre posudzovanie výskumu prostredníctvom štatistického hodnotenia sú podľa manifestu nasledovné:

1. Kvantitatívne hodnotenie by malo slúžiť ako podpora kvalitatívneho, odborného posúdenia.
2. Meraťte výkonnosť vo vzťahu k výskumným cieľom inštitúcie, skupiny alebo výskumníka (širší socio-ekonomický a kultúrny kontext).
3. Treba chrániť vynikajúci výskum regionálneho významu.
4. Zber a analýza dát by mali byť otvorené, transparentné a jednoduché.
5. Tí, ktorí sú hodnotení, by mali mať možnosť overiť dáta a analýzy.
6. Treba zohľadňovať rozdiely medzi odbormi v publikačnej a citačnej praxi.
7. Hodnotenie jednotlivých výskumníkov by malo byť založené na kvalitatívnom posúdení ich portfólií.
8. Vyhňte sa nemiestnej konkrétnosti a falošnej presnosti.
9. Venujte pozornosť vplyvu hodnotenia a indikátorov na systém.
10. Indikátory by mali byť pravidelne prehodenované a aktualizované.

Každé pravidlo je doplnené zdôvodneniami, vysvetleniami, či príkladmi. Z pohľadu praxe akademickej knižnice by sme chceli zdôrazniť pravidlo merať výkonnosť vo vzťahu k cieľom inštitúcie, skupiny alebo výskumníka a jeho súvis s pravidlom venovať pozornosť vplyvu hodnotenia indikátorov na systém. V praxi často vidíme zmenu publikačného a citačného správania v závislosti od toho, ako sa menia kritériá hodnotenia, pričom zmena kritérií často nie je ani logická, ani systémová, ani nepomáha napĺňať ciele v širšom kontexte.

K manifestu zaujali stanovisko mnohí jednotlivci aj združenia, okrem iného napríklad LIBER, resp. jeho pracovná skupina pre metriku. V článku, ktorý je výstupom činnosti pracovnej skupiny Coombs a Peters (2017) upozorňujú, že úplný súlad s manifestom je časovo aj finančne náročný a vyžaduje si významné zvýšenie odbornosti v oblasti bibliometrie s ohľadom na personál aj úroveň zručností. Zdôrazňujú zároveň, že napriek určitým úskaliam je pre každú knižnicu, ktorá poskytuje bibliometrické služby, manifest základným čítaním.

Použitá literatúra

COOMBS, S. K – PETERS, I. (2017) The Leiden Manifesto under review: what libraries can learn from it. In *Digital Library Perspectives* [online], vol. 33 issue: 4, pp. 324-338 [cit. 2018-08-14] Dostupné na <https://doi.org/10.1108/DLP-01-2017-0004>

DORA (ca 2012) Sanfranciská deklarácia hodnotenia vedeckého výskumu [online] [cit. 2018-08-14] Dostupné na <https://sfdora.org/read/sk/>

HICKS, D. et al. (2015) Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. In *Nature* [online], vol. 520, pp. 429-431 [cit. 2018-08-14] Dostupné na <https://doi.org/10.1038/520429a>

Mgr. Beáta Bellérová, PhD.

(Slovenská poľnohospodárska knižnica pri SPU v Nitre) ■

Open Access Week 2018 – Formovanie spravodlivých základov pre otvorené poznanie

Týždeň otvoreného prístupu je každoročná udalosť zameraná na globálnu propagáciu otvoreného prístupu k vedeckým informáciám a vedeckým dátam. Článok približuje ciele a princípy Týždňa otvoreného prístupu a opisuje možnosti jeho organizácie v slovenských knižniciach a akademických inštitúciách. Typické aktivity zahŕňajú prednášky, workshopy, výstavy apod. Upozorňuje na rôzne zdroje, ktoré pre tieto inštitúcie pripravila Kontaktná kancelária pre otvorený prístup pôsobiaca pri CVTI SR. Článok predstavuje akcie, ktoré počas Týždňa otvoreného prístupu organizuje Kontaktná kancelária pre otvorený prístup na pôde CVTI ako je národný workshop OpenAire 24.10. alebo online webináre o otvorenom prístupe pre akademické knižnice.

V dňoch **22. – 28. októbra 2018** sa uskutoční v poradí už 10. ročník celosvetového podujatia **Týždeň otvoreného prístupu** (Open Access Week 2018). Týždeň otvoreného prístupu sa každoročne, vždy v októbri, **oslavuje po celom svete s cieľom zvyšovať povedomie o otvorenom prístupe k vedeckej literatúre**, k vedeckým dátam a spôsoboch ich uchovávaní. Otvorený, bezplatný online prístup k vedeckým informáciám predstavuje nielen zmenu v prístupe k výsledkom vedeckého výskumu, ale má vplyv na vedu a spoločnosť ako celok. Jeho cieľom je demokratizovať prístup k poznatkom, urýchliť proces objavovania a zvýšiť návratnosť našich investícií do výskumu a vzdelávania. Každým rokom sa zvyšuje počet akademických inštitúcií, vedcov, pedagógov, študentov a štátnych organizácií, ktorí zdieľajú výsledky výskumu otvorene, propagujú otvorený prístup a posúvajú toto spoločenské hnutie vpred.

Podujatie Týždeň otvoreného prístupu je tiež **vynikajúca príležitosť pre akademické knižnice na rozvoj vzťahov s akademickou a vedeckou komunitou**. Počas Týždňa otvoreného prístupu majú knižnice možnosť diskutovať o prínosoch otvoreného prístupu, vymieňať si skúsenosti ohľadom problematiky otvoreného prístupu a inšpirovať svoju akademickú komunitu. Po celom svete knižnice organizujú workshopy, panelové diskusie a prezentácie na tému otvoreného prístupu.

Ako sa môžete k tomuto podujatiu pripojiť vy?

Kontaktná kancelária pre Open Access fungujúca na pôde CVTI SR pre knižnice na svojej stránke pripravila **množstvo materiálov s logom a tematikou otvoreného prístupu**, ktoré môžete pri svojich aktivitách využiť. Na stránke <http://openaccess.cvtisr.sk/open-access-week> nájdete na stiahnutie:

- záložky a plagáty,
- letáky o problematike otvoreného prístupu,
- **vzorovú powerpointovú prezentáciu,**
- grafické banery na online propagáciu otvoreného prístupu.

Všetky materiály sú v slovenskom jazyku a k dispozícii na voľné použitie. Informovať o problematike otvoreného prístupu môžete prostredníctvom seminárov pre užívateľov, prednášok pre doktorandov, článkov v univerzitných časopisoch, na svojich webstránkach alebo sociálnych sieťach... Inšpiráciu ako aj hlbšie informácie o tomto medzinárodnom podujatí získate na stránke <http://openaccessweek.org/>. Pomoc Kontaktnéj kancelárie pre Open Access tiež môžete čakať vo forme poradenského servisu.

Prezentácia Jaký byl Open Access Week v ČR 2010 ? Zdroj: <http://slideplayer.cz/slide/2349428/>

Licencie Creative Commons – webinár

Počas Týždňa otvoreného prístupu akademické knižnice z celého Slovenska pozývame na **online webinár o problematike licencií Creative Commons**, ktorý organizujeme v spolupráci s Ústavom práva duševného vlastníctva a informačných technológií PFTU.

Podrobnejšie informácie o všetkých aktivitách, ktoré budú prebiehať v rámci International Open Access Week na Slovensku, nájdete na stránke <http://openaccess.cvtisr.sk/open-access-week>.

Prezentácia: Jaký byl Open Access Week v ČR 2010? Zdroj: <http://slideplayer.cz/slide/2349428/>

Budeme radi, keď nám o svojich plánovaných aktivitách dáte vedieť na adresu openaccess@cvtisr.sk – môžeme vás ako kontaktnú kanceláriu pre Open Access oficiálne podporiť a spropagovať.

Národný workshop OpenAire: Otvorený prístup v európskom kontexte

V rámci medzinárodného Týždňa otvoreného prístupu sa bude dňa **24. októbra 2018** v priestoroch CVTI SR na Lamačskej ceste 8/A v Bratislave konať workshop OpenAire **s medzinárodnou účasťou**. Podujatia sa zúčastnia reprezentanti organizácií presadzujúcich otvorený prístup z Fínska, Českej republiky, Ukrajiny a Slovenska. Venovať sa budeme témam ako novinky európskeho projektu OpenAIRE, vývoj problematiky otvoreného prístupu vo Fínsku a licenciám Creative Commons. Paralelne bude súčasťou podujatia aj interaktívne školenie o manažmente dát pre postgraduálnych študentov. Program a viac informácií o workshope nájdete na našej stránke <http://openaccess.cvtisr.sk/podujatia-2/narodny-workshop-openaire-otvoreny-pristup-v-europskom-kontexte>.

Formovanie spravodlivých základov pre otvorené poznanie

Tohtoročná téma Týždňa otvoreného prístupu je „Formovanie spravodlivých základov pre otvorené poznanie“ a odráža aktuálne obdobie transformácie vedeckého systému. Na to, aby sa otvorená veda stala realitou, musia všetky zainteresované strany vyvinúť jednotné úsilie vo vytváraní nových, otvorených systémov. Nastavenie štandardov pre otvorený systém tvorby a transferu poznatkov prináša veľa nových výziev. Ako zabezpečiť, aby udržateľné modely pre otvorený prístup boli spravodlivé a slúžili rôznorodým potrebám spoločnosti? Ktoré požiadavky by mali byť uprednostnené? Mohol by v niektorých oblastiach otvorený prístup spôsobovať problémy?

Tohtoročný Týždeň otvoreného prístupu vyzýva všetky zainteresované strany, aby sa spoločne podieľali na dosiahnutí pokroku v tejto dôležitej oblasti. **Pridajte sa aj vy.**

UČIŤ SA. ZDIEĽAŤ. RÁŠŤ.

Mgr. Jitka Dobbersteinová, MBA

(Centrum vedecko-technických informácií SR)

Virtuálny pohľad na 80 rokov CVTI SR prostredníctvom špecializovanej zbierky digitálnej knižnice

Na začiatku sme mali v našom oddelení predstavu vytvoriť k osemdesiatemu výročiu CVTI SR niečo výnimočné, neskôr naša predstava nadobudla jasnejšie rysy. Rozhodli sme sa, že prostredníctvom digitalizácie archívnych periodík, fotiek a publikácií vybudujeme špecializovanú digitálnu zbierku reflektujúcu osemdesiat rokov činnosti CVTI SR.

V krátkom čase sme na základe realizovanej rešerše selektívne vybrali najzaujímavejšie dokumenty, ktoré CVTI SR počas svojej existencie vydalo. Po doručení dokumentov zo skladu sme pristúpili k ich digitalizácii, spracovaniu, OCR, importom do digitálnej knižnice a dlhodobej archivácii. Digitalizácia sa realizovala na skeneri Bookeye 4 V1A v rozlíšení 400 dpi, rozrezanie dvojstrán, orezanie a vyrovnanie bolo realizované prostredníctvom softvéru na riadenie digitalizačných postupov ScanFlow v súbehu s operátorskými korekciami za pomoci klientskej aplikácie ScanGate. Optické rozpoznanie znakov bolo uskutočnené softvérom ABBYY Recognition server, z ktorého výstupy vo forme jednotlivých PDF súborov, boli importované do digitálnej knižnice MediaINFO, v ktorej sme vytvorili špecializovanú digitálnu zbierku. Stále sme však nemali pocit dostatočného uspokojenia. Po krátkej internej analýze možností, ktoré nám softvér našej digitálnej knižnice umožňuje, pristúpili sme k ďalšiemu kroku, ktorý predstavoval vytvorenie špecializovanej prezentačnej webovej stránky ku príležitosti osemdesiateho výročia CVTI SR. Po analýze obsahu digitalizovaných dokumentov, sme začali selektívne vyberať pútavé príspevky z histórie CVTI SR a tematicky sme ich rozdelili podľa rozličných časových období. Vďaka ústretovosti Tlačovej agentúry Slovenskej republiky (ďalej len TASR) sa nám podarilo získať aj ďalšie archívne fotografie z ich archívov, ktoré sme umiestnili do digitálnej zbierky. Špecializovaná digitálna zbierka (dostupná na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>) pozostáva z hlavných a vybraných článkov vydaných k minulým výročiam CVTI SR, ktoré dopĺňajú archívne dobové fotografie výstav, zamestnancov a zaujímavých udalostí zo života CVTI SR. Nasledujú publikácie vydané pri príležitosti minulých výročí a vybrané periodiká z produkcie CVTI SR. Komplexne sme spracovali jubilejné roky CVTI SR, konkrétne rok 1963 (25. výročie), rok 1978 (40. výročie), rok 1988 (50. výročie), rok 1998 (60. výročie), rok 2008 (70. výročie) a rok 2013 (75. výročie).

Publikácie vydané pri minulých výročiach CVTI SR

Slovenská technická knižnica – 25 rokov činnosti : zborník, 1938 – 1963

Slovenská technická knižnica pri svojom 55. výročí. Zborník.

Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky. 1938 – 1998

Centrum vedecko-technických informácií SR 1938 – 2008 : 70 rokov Váš spájame so svetom informácií.

75. výročie založenia Centra vedecko-technických informácií SR

Obrázok č. 1 Špecializovaná webová stránka – dostupné digitalizované publikácie vydané k minulým výročiam CVTI SR. (Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>).

Redakčný systém softvéru digitálnej knižnice nám umožňuje prostredníctvom rôznych špecializovaných funkcií jednoducho a rýchlo vytvoriť tematicky zameranú webovú stránku z importovaného digitálneho obsahu. Tento proces môžeme nazvať aj odbornou recykláciou obsahu, s cieľom vytvárania nových prehľadových informačných produktov. Pri vytváraní webovej stránky je možné z importovaných objektov digitálnej knižnice vyberať konkrétne strany, náhľady celých publikácií a metadáta digitalizovaných objektov. Pútavá je aj možnosť dynamických automatických zmien na základe importov nových dokumentov už do existujúcej zbierky a plnotextové vyhľadávanie.

Z vybraných odborných periodík vydávaných CVTI SR sú dostupné nasledujúce tituly: Metodický spravodajca (1961 – 1967), Spravodajca Slovenskej technickej knižnice (1968 – 1996), Bulletin Centra vedecko-technických informácií SR (1997 – 2000) a ITlib (2001 -).

Vybrané periodiká vydané CVTI SR [Prezrieť všetky ▶](#)

Plnotextové vyhľadávanie v digitálnej knižnici CVTI SR

Plnotextové vyhľadávanie

80 rokov CVTI SR ▾

Q

Obrázok č. 2 Špecializovaná webová stránka – digitalizované periodiká vydávané CVTI SR a plnotextové vyhľadávanie.
(Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>).

Medzi hlavné články z roku 1963 sme zaradili prehľadový príspevok Ing. Hajduška, riaditeľa Slovenskej technickej knižnice (ďalej len SITK) v rokoch 1958 – 1965 s názvom Vznik a vývoj SITK a jej pomoc technickému rozvoju, ktorý komplexne mapuje prvých 25 rokov Slovenskej technickej knižnice. Medzi ďalšie hlavné články z roku 1963 sme zaradili článok s názvom Ohlasy v tlači, ktorý zverejňuje prepisy článkov venované výročiu SITK zo slovenských novín Práca, Pravda a Večerník. Vtedajšia činnosť a výsledky SITK boli predstavené verejnosti aj v článku Polmiliónový fond Slovenskej technickej knižnice – Okno do sveta vedy a techniky, ktorý vyšiel v Pravde dňa 14. 7. 1962 V tomto článku sa vyzdvihuje existencia tzv. cirkulačnej služby, ktorej fungovanie je v článku detailne opísané: „Do čítárne Slovenskej technickej knižnice dochádza okrem toho 2.120 časopisov, z nich viac než polovica je zo zahraničia (855 z krajín socialistického tábora). Nie je to málo, záujem o ne je však obrovský. A tak, aby sa dostalo ozaj na každého, vymysleli a zaviedli v knižnici neobyčajne prospešnú novinku, tzv. cirkulačnú službu. Rozoslali závozom prehľad časopisov, zostavili zoznam záujemcov a jednotlivé čísla teraz putujú podľa poradovníka od jedného k druhému. Ak ktosi z jednotlivých či kolektívnych čitateľov (podnikov, inštitúcií) má záujem o niektorý článok, zabezpečí mu knižnica preklad. Na tento cieľ si vytvorila okruh (okolo dvesto) externých prekladateľov z najrozmanitejších odvetví vedy a techniky.“ Ďalej v článku sa autor venuje ďalšej populárnej službe SITK, ktorou bola špecializovaná bibliografická činnosť: „SITK pripravuje aj viaceré špecializované bibliografie v troch rovinách. V prvej vychádza bibliografia pre základné kádre v priemysle (na ilustráciu niektoré tituly z nej: čo má čítať sústružník, čo má čítať traktorista a pod.), pre stredne kvalifikované kádre vydávajú špecializované pomôcky (témy: Tlmenie hluku v budovách, Izolácie budov proti vlhkosti a pod.) V nich odporúčajú literatúru, upozorňujú na dôležité novinky. Pre vedeckých pracovníkov a vysoko vzdelaných odborníkov robia fundované a podrobné rešerše. Za zmienku stojí, že v knižnici pracuje aj špecializovaná študijná skupina, ktorá sa zaoberá problémami stavu techniky a ekonomickej účinnosti výroby v zahraničí. Je dobrým radcom pred začatím práce na výskumných úlohách či pri zavádzaní niektorých novinek do výroby a vie dať záujemcom prehľad o súčasnej svetovej úrovni toho-ktorého odvetvia.“ Tento komplexný prehľadový článok autor zakončil nasledujúcou charakteristikou: „Slovenská technická knižnica v Bratislave si plní úlohy šíriteľa najnovších poznatkov a vychovávateľa širokých čitateľských vrstiev dobre. Pomáha výskumu, vývoju, výrobe i bezprostrednému rozvoju novej techniky, a to najmä aby prehĺbil vedomosti, načrie nielen do bohatstiev svojho knižného fondu, ale prakticky do regálov všetkých významných svetových technických biblioték.“ Veľmi zaujímavá je aj séria článkov od významných slovenských vedcov s názvom Vedci a Technici o spolupráci so Slovenskou technickou knižnicou, v ktorom vedeckí pracovníci opisujú prínosy Slovenskej technickej knižnice v oblasti podpory vedy a techniky na Slovensku. V tomto článku prof. Ing. Pavol Petřík, vedúci Katedry zakladania stavieb, geológie a priehrad, Stavebnej fakulty v Bratislave charakterizuje SITK nasledujúcimi slovami: „Vďaka starostlivosti vedenia knižnice a obetavosti jej pracovníkov získala Slovenská technická knižnica veľké zásluhy na rozvoji techniky na Slovensku. Jej dnes vďačí široká čitateľská obec za to, že urýchľuje kroky nášho vedeckého briedenia a naplňuje nás vierou v nové víťazstvá na poli techniky. V tejto záslužnej práci prajeme jej veľa zdaru v prospech celej našej vlasti.“ Hlavné články sme doplnili dobovými fotografiami z obdobia 1952 – 1963, na ktorých sú zachytené predovšetkým výstavy zahraničnej technickej literatúry. Okrem hlavných článkov sme vybrali aj zaujímavé články mapujúce knižničné fondy, propagáciu technickej literatúry a bibliografickú činnosť.

K štyridsiatemu výročiu (rok 1978) sme medzi hlavné články vybrali rozhovor s bývalými riaditeľkami SITK (Dr. Huškovou a Ing. Zlatohlávkovou). V rozhovoroch sú opísané neformálnym, ale pútavým spôsobom začiatky budovania knižnice, problémy so sťahovaním a výstavbou nových priestorov. Dr. Hušková opisuje v rozhovore problémy s akvizíciou nových titulov počas vojny: „Základom budovania knižničného fondu bola česká učebnicová a príručková literatúra. Slovenská technická a prírodovedecká literatúra v tom čase bola skutočne veľmi chudobná, Hroncove matematické publikácie boli v tomto smere jednou z mála výnimiek. Pritom české publikácie bolo veľmi ťažko získať, jednak v dôsledku nepriaznivej politickej situácie – Čechy a Morava boli za hranicami – a jednak preto, že aj tam boli mnohé diela už rozobrané. Niekedy bola forma získavania českej literatúry až kuriózna. Na SVŠT bol nedostatok prednášateľov, preto do Bratislavy dochádzali niekoľkí profesori z Brna. A títo každý pondelok, keď pricestovali do Bratislavy, priniesli so sebou kufor plný kníh pre našu knižnicu. Toto bol azda hlavný zdroj, aspoň po určitý čas, prísunu českých kníh do knižnice.“ Ďalej Dr. Hušková spomína na problémy so zamestnávaním nových pracovníkov v povojnových rokoch: „So získavaním pracovníkov do knižnice to bolo vôbec veľmi ťažké, málokto tam chcel ísť pracovať. Technici si našli atraktívnejšie a lepšie platené zamestnanie, knihovníci sa tiež netrhali o náročnú prácu v začínajúcej knižnici, ešte k tomu v stiesnených priestorových podmienkach na I. poschodí v terajšej budove Elektrotechnickej fakulty na Vazovovej ulici.“ Ing. Zlatohlávková si spomína na začiatky knižnice nasledovne:

„Bolo nás spočiatku veľmi málo, postupne v novej budove sme sa rozrastali, ale môžem povedať, že kolektív bol stále veľmi dobrý. Vládlo tu akési vzájomné porozumenie, každý sa snažil druhému pomáhať, boli sme, ako sa hovorí, akoby jedna rodina. Pamätám si, ako jeden pracovník z akýchsi dôvodov nechcel ísť pomáhať pri sťahovaní v nedeľu; vzali sme ho vtedy zo dve-tri ženy do parády a hučali sme doňho toľko, až sme ho presvedčili. A nakoniec bol rád. Veľmi čulý bol spoločenský život v knižnici. Organizácia ROH usporadúvala často rôzne podujatia, na ktorých sa spievalo, recitovalo, tancovalo. Vymýšľali sa žartovné texty, pravda, myslené dobre, nikto sa neurážal. Niektoré sa zachovali dodnes. Napr. v jednom z nich, z roku 1953, to sme už rok boli v novej budove, bola knižnica žartovne nazvaná „Rekreačným strediskom ÚTK“ a ja som bola označená za jeho projektanta a správcu. Pri opise „rekreačného strediska“ sa hovorilo: „Je tu nádherný palmový háj v bezprostrednej blízkosti (na prízemí)“ – mali sme tu totiž vtedy niekoľko krásnych paliem. Ďalej sa pokračovalo: „Krásna rekreácia pre rybárov lovom rýb v blízkom akváriu (bezplatne a beztriestne). Kúpanie iba na povolenie správy rekreačného strediska, ktoré sa vydáva len skúseným plavcom“ – to bola zasa narážka na akvárium, ktoré zdobilo miestnosť katalógov. (Škoda, že tam už nie je, pretože čitatelia si ho veľmi pochvaľovali: unavení zo štúdia si pred ním nervovo oddýchli).“ Ďalší vybraný článok s názvom SITK očami používateľov a spolupracovníkov, bol oslavnou kyticou listov od vedúcich pracovníkov výrobných podnikov a pracovníkov v oblasti vzdelávania, vedy a výskumu. Osviežujúcou vsuvkou medzi odbornými témami je séria karikatúr a vtipov z knihovníckeho prostredia. Z vedľajších článkov, ktoré sme vybrali, nás zaujala najmä zbierka príspevkov od rozličných zamestnancov s názvom Spomienky, postrehy a príbehy zo života knižnice, v ktorých zamestnanci opisujú zaujímavé a vtipné príhody zo života knižnice. Pani Ing. Hačková svoj príspevok o ručnom dierovači, začína slovami: „Automatizácia knižničných agend nie je humor, ale horor, najmä pre pracovníkov, ktorí si pokojne roky kráčali životom a o počítačoch sa im ani nesnívalo. Nejednému z nás sa poriadne z kečky parilo, keď sme sa v knižnici začali oboznamovať s množinou nám nepochopiteľných výrazov, ako datarecordér, Friden, Flexowriter a pod. Šéf nás raz ráno prekvapil požiadavkou, že treba zaobstarať ručný dierovač pre prípad, že by bolo treba rýchlo vyhotoviť náhradný štítok alebo dierovač by bol vyradený z prevádzky. My, ako dobrí byrokrati, sme sa obrátili na „odborníkov“ – nákupné oddelenie. Až raz... po troch rokoch objavil sa vo výskumnom oddelení už ako brigádnik – dôchodca pracovník nákupného oddelenia. Predpokladala som, že za jeho návštevu vďačím svojmu osobnému šarmu; bola som si vedomá toho, že som nijaký kancelársky materiál neobjednávala a nevedela som si predstaviť, čomu vďačím za návštevu. Po výmene pár bežných spoločenských konverzačných fráz o počasí, zdraví, dobrých vlastnostiach nadriadených, otvoril kolega aktovku a začal v nej hľadať. S veľkorysým gestom, spokojným úsmevom a slovami: „Konečne sa mi podarilo vybaviť vašu objednávku a obstaráť vám ručný dierovač!“ položil pred mňa na stolík razidlá, ktoré šustri alebo brašnári používajú na vyhotovovanie dierok do kožených opasok. V tom čase mi už ako „veľkému odborníkovi“ vyrazil jeho čin reč. Keď sa mi podarilo opäť prebrať sa k vedomiu, ponúkla som dotyčného za jeho úsilie a poctivú snahu plniť zverené úlohy – dobrou kávou.“

Obrázok č. 3 Výstava maďarskej technickej literatúry v SITK, ktorá sa uskutočnila 5. 4. 1963. (Zdroj: Archív TASR). (Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>).

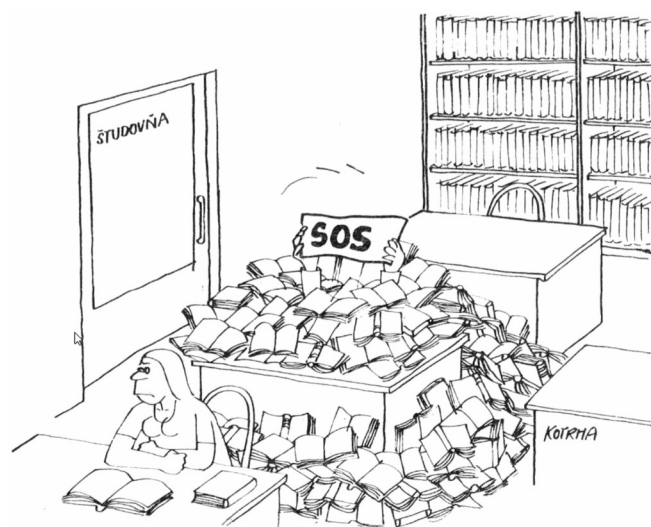

Obrázok č. 4 Irena Baková pri cirkulačnej výpožičnej službe využíva pomoc samopočítača. (Zdroj: Archív TASR). (Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>).

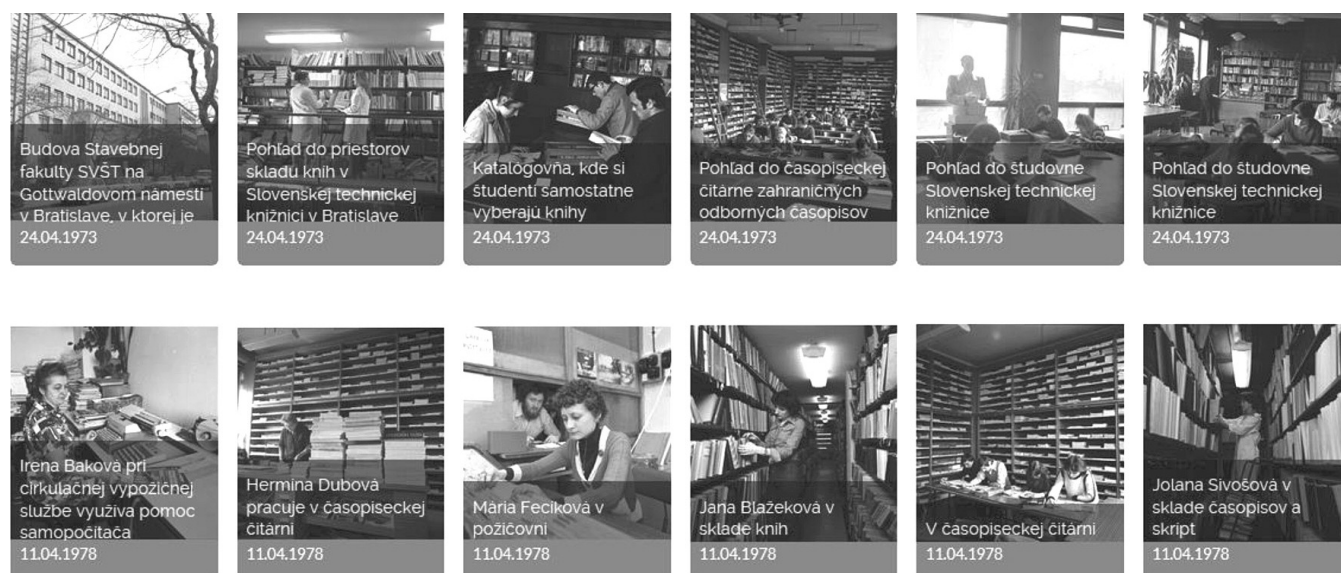
V roku 1978 zrejme nemali zamestnanci SITK priznať svoje vtipné omyly a podeliť sa s nimi s odbornou verejnosťou, čo dokazuje aj ďalší, tentokrát už anonymný príspevok z druhého čísla Spravodajcu SITK s názvom Kam až vedie prílišná knihovnícka horlivosť, ktorý ukazuje jeden prípad z dávnejších čias: „Matica slovenská poslala vtedy do našej knižnice akýsi písomný materiál, dnes už si nikto presne nepamätá aký – na pripomienky. Materiál bol viacstránkový, zošíty, mal teda formu malej brožúrky. Či už sa sprievodný list k tomu stratil, alebo ho jednoducho niekto u nás ignoroval, to sa nevie, skrátka materiál sa dostal do oddelenia spracovania, kde ho patrične knihovnícky spracovali, dali mu signatúru, vystavili katalogizačný lístok, oklasifikovali a zaradili do fondu. Až pri urgencii z Matice sa prišlo na to, kam sa brožúrka podela. Pochopiteľne, nastala všeobecná veselosť a pracovníci dotyčného oddelenia sa na nejaký čas stali terčom žartovných poznámok svojich kolegov.“ Ján Berky opisuje vo svojom príspevku život v SITK nasledovne: „Obligátne „spory“, že na Štefanovičovej ulici sa máte lepšie ako my na „gotvaldáku“, pokladali sme za večnú tému do diskusie. Aj napriek nim spoločenský život bol pestrý a často si spomínam na niektoré veľmi dobré podujatia. Napr. raz sme zorganizovali vydarený spoločenský večierok vo veľkej študovni, kde v „kultúrnom programe“ sa každé oddelenie objavilo v častuškách a scénkach a kde sme sa cítili tak dobre, že sa nám nechcelo rozísť. Okrem toho tu bývali oslavy MDŽ, zájazdy, sviatky Deda Mráza, dobrovoľné brigády. Peknou tradíciou boli rozlúčky s pracovníkmi, ktorí odchádzali do dôchodku. Celkove mám na svoju prácu v SITK veľmi dobré spomienky a rád sa tam obrazne, i fyzicky vraciam.“ SITK v tomto období organizovala vzdelávacie kurzy medzi nich patril aj základný kurz VTEI v rozsahu stopäťdesiatich vyučovacích hodín. Po viac ako štyridsiatich rokoch môžeme byť hrdí, že tradícia kurzov zostala v CVTI SR zachovaná dodnes. V súčasnosti CVTI SR zastrešuje obdobný kurz Knihovníckeho odborného minima. V rámci rubriky: Humor spoza knižničných regálov sa zachovali aj mnohé vtipné zážitky zo skúšok a seminárnych prác: „V záverečnej práci zo základného kurzu VTEI, ktorý organizovala SITK, sme sa dočítali: – Výpožičky delíme na dva základné typy; prezenčné a abstinentské.“ Medzi perly z ústnych skúšok sme vybrali zaujímavé odpovede účastníkov kurzu: „Aké katalógy poznáte? – Drevené a plechové.“ „Čo musí obsahovať každý popisný záznam pre menný katalóg? – Pohlavie, názov, podnázov. „Akú úlohu plní Matica slovenská v jednotnej sústave knižníc? – Je koncentračnou knižnicou.“

Spomienky na toto obdobie ukončujeme archívnymi fotografiami zo Slovenskej tlačovej agentúry TASR z rokov 1964 – 1978. Na fotografiách z tejto éry sú zachytené jednotlivé pracoviská, zamestnanci pri práci, sklady a študovne SITK.

Pri štúdiu archívnych dokumentov ma veľmi ma zaujala fotografia z roku 1968 – maketa nového komplexu budov pri Dunaji, pričom jedna z nových budov v tejto lukratívnej lokalite mala byť pridelená SITK. Redaktor TASR Ivan Dubovský k fotografií nižšie napísal nasledujúci komentár: „Model nového kultúrno-spoločenského centra v Bratislave pri Dunaji, v priestore bývalej Apollky a Martanovičovej ulice. Na 33 ha ploche bude o. i. budova SNR, Presscentrum, Slo-

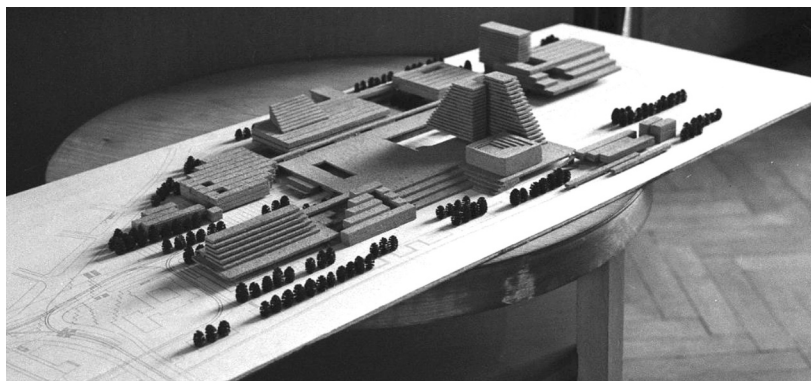

Obrázok č. 5 Humor spoza knižničných regálov. In: Spravodajca SITK, 1978, č. 2, s. 24 – 30. (Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/s/PrUwKZhs6U>).

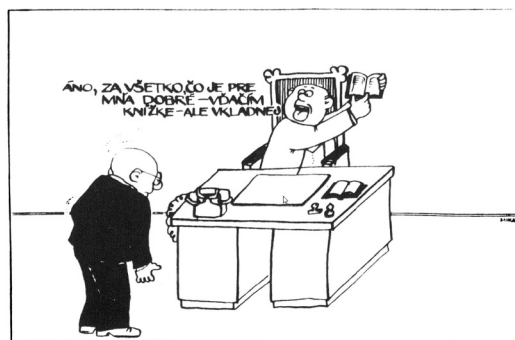
Obrázok č. 6 Špecializovaná webová stránka – kolekcia vybraných fotografií z rokov 1973 – 1978. (Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>). (Zdroj : Archív TASR).

venská technická knižnica, Múzeum robotníckeho hnutia, medzinárodný hotel, medzinárodné osobné prístavište, podchody pre peších. V priestore na parkovanie áut bude 2600 miest. V I. etape výstavby v roku 1970 sa začne stavať Presscentrum, Slovenská technická knižnica a budova SNR. Autormi návrhu sú prof. Ing. arch. Jozef Lacko, Ing. arch. Ladislav Kušník a Ing. arch. Ivan Slameň. Aký osud zastihol tento projekt a prečo sa nakoniec nerealizoval už nevieme.

Obrázok č. 7 Model nového kultúrno-spoločenského centra – jednou z budov malo byť aj nové sídlo SITK. (Zdroj: Archív TASR).
(Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>).

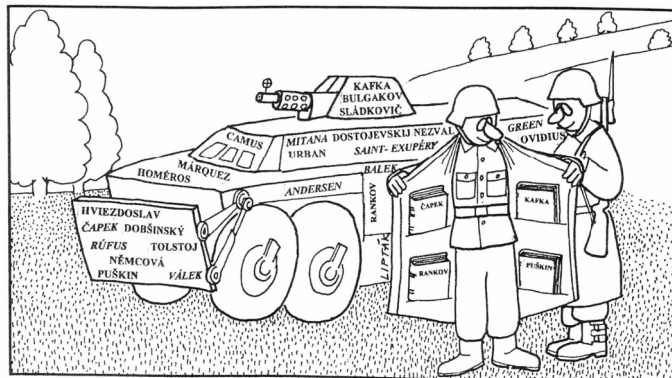
Pri príležitosti päťdesiateho výročia SITK (rok 1988) sme medzi hlavné články vybrali príspevok zo Spravodajcu SITK s názvom 50 rokov Slovenskej technickej knižnice, v ktorom sú zhrnuté všetky ťažiskové podujatia, ktoré SITK v rámci svojich osláv zrealizovala. Ako zvlášť úspešné aktivity sú vyznačené výstavy z ktorých bola najúspešnejšia výstava s názvom Publikačná činnosť SITK, ktorá bola v priestoroch SITK inštalovaná v dňoch 16. 2. 1988 – 19. 2. 1988 a dňa 17. 2. 1988 o nej vysielala Československá televízia dokument, obdobnú reportáž odvysielal aj Slovenský rozhlas. Oslavy päťdesiateho výročia sa niesli i jej budovou, ktorá bola vyzdobená fotografiami z jednotlivých pracovísk. Článok je doplnený o gratulácie osobností z politického, kultúrneho a vedeckovýskumného života sprevádzané gratuláciami riaditeľov výrobných podnikov a vyznaných inštitúcií. Po štatistických ukazovateľoch prichádza odľahčenie vo forme rubriky Veselo o knihách a knižniciach, v ktorej je niekoľko ilustrácií, z ktorých do tohto článku vyberáme len jeden – o vkladných knižkách. Vkladným knižkám bol venovaný okrem karikatúry aj nasledujúci vtip: „Krádež knihy vraj nie je krádež. A ako je to potom s krádežou vkladnej knižky?“

Obrázok č. 8 Veselo o knihách a knižniciach. In: Spravodajca SITK, 1988, č. 3, s. 40 – 42.
(Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>).

K príležitosti šesťdesiateho výročia CVTI SR (rok 1998) bola vydaná publikácia Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky 1938 – 1998. Publikácia je prehľadová, poskytuje komplexný prehľad histórie CVTI SR, komplexne sa venuje sa knižničnému fondu, informačným, rešeršným a ostatným službám, ktoré CVTI SR poskytovalo, jednotlivé kapitoly sú venované domácej a zahraničnej spolupráci, technickému rozvoju, súčasným priestorom, stavbe novej budovy CVTI SR a ďalšiemu rozvoju CVTI SR. Z tejto publikácie sme medzi hlavné články vybrali prehľadový článok z názvom Kalendár významných udalostí CVTI SR, ktorý v bodoch zaznamenáva všetky významné historické udalosti CVTI SR od jej vzniku až po súčasnosť a krátky príspevok Mgr. Vlasty Cikatričovej (poverenej riadením CVTI SR) z mimoriadneho čísla Bulletinu Centra vedecko-technických informácií SR. K vedľajším článkom sme zaradili príspevky Kolomana Ulricha s názvom Predslov a článok Deväťdesiate roky až po súčasnosť. I keď sme z jubilejného roku 1998 nenašli žiadne veselé a vtipné historky zo života knižnice, humor sa do odborných periodík opäť dostal v roku 1999 vo forme špecializovanej rubriky Poradňa NKVT Bulletinu Centra vedecko-technických informácií SR. Do rubriky zasielali knihovníci svoje postrehy a problémy z knižnično-informačnej praxe, na ktoré odpovedala expertná komisia NKVT. Pre ilustráciu publikujeme jeden z mnohých príspevkov z roku 2000. Otázka do poradne: „V našej knižnici máme dlhú tradíciu využívania bibliobusov. Tohtoročnú krutú zimu však naša posledná staručká Karosa neprežila, a tak sme boli postavení pred problém, ako ďalej. Zhodou okolností, práve v tom čase slovenská armáda predávala nepotrebné časti výzbroje. Z ich ponuky nás zaujalo najmä bojové vozidlo pechoty, (BPV) a potom ešte obrnený transportér vz. 64. Všetko to boli bojaschopné prostriedky, ale hlavne boli ponúkané za skutočne smiešne ceny (napr. jeden OT64 vyšiel na 9 000,- Sk). Tak sa stalo, že naše vedenie kúpilo 3 pojazdné obrnené transportéry OT64 so zámerom využiť aspoň jeden z nich na nahradenie dosluživšieho bibliobusu. Po počiatočných rozpakoch zamestnancov knižnice sa ukázalo, že tieto vozidlá majú oproti autobusom niektoré nesporné výhody (snehová kalamita alebo niečo také ako zaplavené cesty pre knižnicu jednoducho neexistuje – ide o obojživelný transportér) a nesporné sa zvýšila aj bezpečnosť knihovníkov. Keď sa nám napokon podarilo zohnať vodiča na tento „dopravný“ prostriedok (jeden z našich zamestnancov, síce už v dôchodkovom veku, slúžil v armáde ako vodič práve takéhoto transportéra), už nič nebránilo tomu, aby sme opäť začali naše výjazdy za už nedočkavými, čitateľmi. Čo nás však trápi a s čím si skutočne nevieme poradiť, je vysoko odborný terminologický problém spätý s týmto dopravným prostriedkom. Ako nazvať toto naše zariadenie, respektíve ním vykonávanú činnosť tak, aby to bolo v súlade s platnou terminológiou a vôbec –

pod akým názvom to máme uvádzať v štatistikách či účtovníctve? Aby sme tento problém vyriešili, objednali sme si dokonca špecializovanú rešerš (kľúčové slová armáda, transportér, bojové prostriedky, knižničné služby) z online i offline báz dát, no našla sa akurát jedna zmienka v ruských novinách Sovetskij tankist č. 12/1944 o použití tanku T34 pri zásobovaní obkľúčenej jednotky knihami a periodikami – inak jednoducho nič! Sme z toho veľmi sklamaní a vo Vašej poradni vidíme poslednú nádej, že nám poradíte a my budeme môcť čo najskôr naplno rozbehnúť čitateľmi tak požadovanú službu! S pozdravom Vďační pracovníci odboru služieb. Odpoveď z poradne NKVT: „Vami nadhodený problém je jeden z tých, ktoré prináša život a na ktoré teória jednoducho nemôže mať pripravenú odpoveď. Poznámka: Pokiaľ ide o Vami spomínanú rešerš, musíme Vás upozorniť, že po dôkladnej analýze sme našli ešte jednu zmienku o využití bojových prostriedkov na zabezpečenie knižničných služieb. Konkrétne išlo o nasadenie bojových slonov v časoch Púnskych vojen na zásobenie papyrusovými zvitkami pre potreby veliteľov zimujúcej armády vojvodu Hannibala. Z uvedeného jasne vyplýva, že skutočne ide o novú, zatiaľ teoreticky ani prakticky neoverenú záležitosť. Po hlbšom preskúmaní problému sme dokonca prišli k záveru, že Vami načrtnutá cesta je z celospoločenského hľadiska mimoriadne efektívna. Je totiž všeobecne známe, že slovenská armáda musí jednak redukovať výzbroj a zároveň ju modernizovať – úplne logicky teda vyvstáva otázka, ako ďalej s nepotrebnou technikou. Nechať ju likvidovať za drahé peniaze, alebo sa pokúsiť ju vyviezť do politicky spravidla nesprávne orientovaných krajín? Váš prístup ukazuje ďalšiu možnú cestu – jednoducho po malých úpravách (napr. znefunkčnenie palubných diel a pod.) previesť vhodnú techniku na knižnice. Tým sa jednak armáda zbaví prebytkov (a nikto ani v EÚ nemôže mať námietky voči takémuto využitiu bojovej techniky) a zároveň prakticky zadarmo radikálne sa zlepšia poskytované služby. Odľahlé lazy a samoty na Myjave či Kysuciach alebo Orave by mohli byť pokryté knižničnými službami tak, ako ešte nikdy doteraz – spomeňme si len, o čom snívajú nadšenci ako Hrebenda alebo Ríznier – a vďaka Vám prišiel čas, keď sa dočkali – tank (transportér) sa takto stáva priam nositeľom kultúry!!! Pokiaľ ide o terminológiu, to je skutočne vážny problém. Dá sa dokonca povedať, že Vami nadhodená otázka vyprovokovala neuveriteľne búrlivú diskusiu týkajúcu sa podstaty problému. Ide o to, že mechanické vygenerovanie názvu podľa použitého dopravného prostriedku s prefixom biblio

Obrázok č. 9 Poradňa NKVT. In: Bulletin CVTI SR, 2000, č. 2, s. 2. (Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>).

Obrázok č. 10 Špecializovaná webová stránka – kolekcia vybraných fotografií z roku 1996. (Dostupné na: <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/page/80-rokov-cvtisr>). (Zdroj: Archív TASR).

sa nám nevidí úplne terminologicky čisté, napriek tomu, že aspoň pokiaľ ide o spojenie bibliobus sa pomerne vžilo. Stačí však prvé použitie nejakého iného prostriedku a už sú problémy, napr. trolejbus upravený na knižničné účely je tiež bibliobus alebo už bibliotrolejbus? A to ani nespomíname iné možnosti ako biblioelektrička, biblionákladnéauto alebo bibliomotorovývlak či bibliovrtuľník alebo dokonca bibliovznášadlo. Sami vidíte, že tadeto cesta nevedie. Ukazuje sa teda, že lepšie bude radikálne zmeniť optiku nazerania na tento problém. My sme to aj urobili a výsledkom je návrh nového termínu, a to mobilná knižnica. Tento termín je neutrálny pokiaľ ide o formu použitého dopravného prostriedku, prostredníctvom ktorého knižnica približuje svoje služby čitateľom a zároveň jasne ukazuje na podstatu takýchto služieb. Na záver prijmite naše poďakovanie za podnetnú otázku, ktorá iste bude inšpirovať aj ostatné slovenské knižnice. V tejto súvislosti nám ešte napadla jedna vec súvisiaca konkrétne s použitím transportérov, tankov a podobných zariadení v knihovníctve. Je totiž známe, že ide o zariadenia náročné na spotrebu pohonných látok a myslíme si, že štát by mal PHM použité na priamu spotrebu v knižniciach menej alebo vôbec daňovo zaťažovať – pozri precedens s takzvanou zelenou naftou pre poľnohospodárov. V tomto prípade by bolo namieste požadovať takzvanú biblionafu. Nuž ale tento problém si vyžaduje viac priestoru, takže o ňom zasa niekedy nabadúce. S pozdravom
Nech zbrane slúžia vzdelávaniu ľudu!

Poradňa NKVT bola súčasťou Bulletinu Centra vedecko-technických informácií SR v rokoch 1999 – 2000. V prípade ak by ste mali záujem o štúdium viacerých príspevkov z tejto poradne, články sú dostupné na linke <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/s/hJYD6fFWxR>

Hlavné články vydané k sedemdesiatemu výročiu CVTI SR (rok 2008) sa niesli v duchu radosti z nových priestorov a novej budovy. Do pozornosti dávame najmä článok Realizácia novostavby CVTI SR cez fotoobjektív, ktorý fotograficky dokumentuje priebeh stavby novej budovy CVTI SR na Lamačskej ceste. Zaznamenaný je slávnostný výkop v roku 1998 a slávnostné dokončenie v roku 2007. Z ďalších fotografických príspevkov je zaujímavý článok Premeny v čase, ktorý fotograficky bez ďalšieho komentára porovnáva život v starej a novej budove. Úvodné slovo publikácie s názvom CVTI SR 1938 – 2008 mal riaditeľ prof. RNDr. Ján Turňa, CSc. Spomínanie na rok 2008 zakončíme článkom História CVTI SR v skratke, ktorý bol doplnený o zaujímavé dobové fotografie.

Spomínanie na minulé výročia zakončíme publikáciou s názvom 75. výročie založenia Centra vedecko-technických informácií SR, v ktorej mal hlavný príhovor prof. RNDr. Ján Turňa, CSc., v článku Quo vadis, CVTI SR. Z tejto publikácie sme vybrali aj článok Kde sme sídlili..., ktorý na deviatich fotografiách zachytáva všetky bývalé a súčasné sídla CVTI SR. Pekne spracované sú aj články Riaditelia CVTI SR, ktorý je súborom fotografických medailónov všetkých bývalých riaditeľ CVTI SR a Veda pútavejšie, v ktorom sa NCP VaT prezentuje svojimi aktivitami ako Veda v CENTRE, Vedecká cukráreň, Vedecký kaleidoskop a magazín Quark.

V tomto článku, ako aj v celej špecializovanej zbierke venovanej osemdesiatemu výročiu CVTI SR sme sa snažili pútavou formou poskytnúť komplexný prehľad zo života inštitúcie počas uplynulých osemdesiatich rokov CVTI SR. V prípade, ak získame ďalšie zaujímavé archívne dokumenty budeme virtuálnu digitálnu zbierku aktualizovať a priebežne dopĺňať.

Mgr. Tomáš Fiala

(Centrum vedecko-technických informácií SR) ■